

UNIVERSITATEA NAȚIONALĂ DE APĂRARE „CAROL I”
Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate

EVALUARE STRATEGICĂ 2019
TENDINȚE ALE SECURITĂȚII
ÎNAINTE DE NOUA PROVOCARE COVID

Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”
București, 2020

Coordonator: dr. Florian CÎRCIUMARU

Autori: CS II dr. Mirela ATANASIU
CS II dr. Cristian BĂHNĂREANU
CS II dr. Cristina BOGZEANU
CS II dr. Alexandra SARCINSCHI
CS III dr. Mihai ZODIAN

**© Toate drepturile asupra prezentei ediții sunt rezervate
Universității Naționale de Apărare „Carol I”**

- *Lucrarea a fost avizată în ședința Consiliului științific al CSSAS*
- *Responsabilitatea privind conținutul revine în totalitate autorilor*
- *Unele părți ale acestei publicații au fost diseminate parțial sau integral prin intermediul rubricii „Dinamica mediului de securitate”, din cadrul revistei Impact strategic (2019)*

ISBN 978-606-660-425-3 (tipărit)
ISBN 978-606-660-424-6 (online)

CUPRINS

STRATEGIC EVALUATION 2019: ABSTRACT & CONTENTS	5
TENDINȚE ALE SECURITĂȚII ÎNAINTE DE NOUA PROVOCARE COVID	7
<i>Florian CÎRCIUMARU</i>	
ASIA DE EST: TENSIUNI DE PUTERE DINAINTEA PANDEMIEI.....	13
<i>Mihai ZODIAN</i>	
STATELE UNITE ALE AMERICII, EUROPA ȘI CHINA ÎN PRAGUL UNEI INEVITABILE CRIZE ECONOMICE	48
<i>Cristian BĂHNĂREANU</i>	
EUROPA: (IN)ADAPTAREA LA CONDIȚIILE UNUI SISTEM INTERNAȚIONAL COMPETITIV. DE LA CRIZA DEMOCRAȚIEI LIBERALE LA TENDINȚE ÎN POLITICĂ EXTERNĂ ȘI SECURITATE COMUNĂ	71
<i>Cristina BOGZEANU</i>	
SOLIDARITATE SAU DEZBINARE? ROLUL TURCIEI ȘI ITALIEI ÎN GESTIONAREA CRIZEI REFUGIAȚILOR ȘI MIGRAȚIEI ILEGALE ÎN EUROPA	103
<i>Alexandra SARCINSCHI</i>	

EVOLUȚIA RĂZBOAIELOR CIVILE DIN ORIENTUL MIJLOCIU ȘI AFRICA DE NORD	125
<i>Mirela ATANASIU</i>	
BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ	139

STRATEGIC EVALUATION 2019: SECURITY TRENDS BEFORE THE NEW COVID CHALLENGE

Abstract

Strategic Evaluation 2019: Security Trends before the New COVID Challenge contains five analyses building-up a clear picture on the major security challenges before the pandemics, which shall be either outrun in terms of relevance by other new phenomena, or remain constant and, together with the international challenges brought up by SARS-CoV-2 global extension, will certainly contribute to the international security environment on the short and medium term, and, maybe, on the long term.

At a bird's eye view, one could consider that 2019 security trends are a natural continuation of the ones set in the precedent years. The international system is in full process of transformation, becoming increasingly competitive and the benefits of liberal multilateralism often seem to be forgotten by some states' leaders, European and Euro-Atlantic solidarity are passing through an unprecedented process of erosion and illiberal, populist anti-European trends are gaining momentum on the European political arena. Additionally, tensions between the US and China, on the one hand, and the US and Russia, on the other hand, have remained constant during the last years, while Russia continues its actions, which can be referred to as hybrid aggression, and instability in the Middle East has the potential to trigger new challenges for Europe.

Although we believe that the pandemics will substantially alter the terms in which we refer to international security dynamics, the analysis of 2019 strategic trends constitute the arena on which the coronavirus pandemics appeared and on which its consequences are taking shape.

Contents:

- Strategic Evaluation 2019: Abstract & Contents (p. 5)
- Security Trends before the New COVID Challenge (p. 7)
- East Asia: Power Tensions before the Pandemics (p. 13)
- The USA, Europe and China on the Verge of an Unavoidable Economic Crisis (p. 48)
- Europe: (In)Adaptation to the Conditions of a Competitive International System. From the Crisis of Liberal Democracy to the Trends in Common Foreign and Security Policy (p. 71)
- Solidarity or Disunion? The Role of Turkey and Italy in the Management of the Refugee and Illegal Migration in Europe (p. 103)
- The Evolution of Civil Wars in Middle East and North Africa (p. 125)
- Selective Bibliography (p. 139)

TENDINȚE ALE SECURITĂȚII ÎNAINTE DE NOUA PROVOCARE COVID

Florian CÎRCIUMARU

Pentru a înțelege importanța evenimentelor cu impact asupra securității din cursul anului 2019, ar trebui să începem cu finalul acestuia. În cursul lunii decembrie, în provincia Wuhan din China, apăreau primele semnale de alarmă privind izbucnirea unei epidemii de pneumonie, începutul pandemiei de COVID-19, care a marcat de atunci destinul întregii lumi.

Securitatea, în toate dimensiunile sale (societal, economic, politic, militar, de mediu) și la toate nivelurile (național, regional și internațional), a fost și continuă să fie puternic afectată de ceea ce putem aprecia a fi unul dintre cele mai puternice șocuri strategice ale ultimilor ani. Caracterul global al pandemiei, lipsa pregătirii pentru gestionarea unui număr, adesea, copleșitor de persoane infectate, lipsa resurselor medicale necesare au fost factorii care au determinat din partea statelor afectate atât comportamente solidare, cât și nesolidare. În fața pandemiei, statele au răspuns cu măsuri fără precedent în istoria recentă a relațiilor internaționale – închiderea granițelor, reducerea libertăților civile, precum și o concentrare a efortului și resurselor către gestionarea crizei la nivel național. În dezbaterile din mediul academic și al think-tank-urilor s-a ridicat adesea problema sfârșitului globalizării și democrației liberale, au fost prezentate scenarii privind o eventuală disoluție a UE și a NATO, schimbări radicale la nivelul mediului internațional de securitate sau varianta în care criza generată de COVID-19 doar va accelera tendințele formulate la nivelul mediului internațional de securitate în anii anteriori.

Indiferent dacă lumea post-coronavirus va evolua cu pași repezi către un nou stadiu sau tendințele conturate deja la nivelul mediului internațional de securitate vor fi accentuate rapid, caracteristicile mediului internațional de securitate, tiparul interacțiunii între actorii majori ai arenei internaționale constituie scena apariției pandemiei și fondul pe care se profilează consecințele sale.

Centrul de studii strategice de apărare și securitate, din Universitatea Națională de Apărare „Carol I” elaborează anual, încă din 2014, *Evaluarea strategică*, volum ce adună laolaltă analize ale cercetătorilor științifici asupra principalelor tendințe la nivel internațional, cu impact asupra securității naționale a României, în baza unei documentări de actualitate și în funcție de competențele și zonele de interes ale fiecăruia.

Volumul de față conține cinci astfel de analize care, împreună, oferă o imagine clară asupra provocărilor de securitate înainte de pandemie, provocări care fie vor fi surclasate ca importanță de noi fenomene, fie vor rămâne constante și, alături de schimbările generate de extinderea la nivel mondial a SARS-CoV-2, vor contribui la complexitatea mediului internațional de securitate pe termen scurt și mediu și, poate, și pe termen lung. Noi credem că cea de-a doua variantă are șanse mai mari de materializare.

La o privire de ansamblu, putem aprecia că tendințele anului 2019 le continuă pe cele conturate în cursul anilor precedenți. Sistemul internațional se află în plin proces de transformare, devine din ce în ce mai competitiv, beneficiile multilateralismului liberal par a fi adesea uitate de liderii anumitor actori statali, cheltuielile militare sunt înscrise pe un trend ascendent, solidaritatea europeană și euroatlantică trec printr-o fază de erodare fără precedent, iar tendințele iliberale, populiste, antieuropene câștigă teren pe scena politică europeană. În plus, tensiunile SUA-China, SUA-Rusia constituie una dintre constantele ultimilor ani, în timp ce Federația Rusă își continuă acțiunile ce pot fi înscrise în categoria agresiunii hibride, iar instabilitatea din Orientul Mijlociu riscă să ridice în continuare provocări pentru securitatea europeană.

Lumea este tot mai fracturată, semnalele unor schimbări majore la nivelul sistemului internațional sunt din ce în ce mai vizibile, conflictualitatea rămâne la un nivel relativ ridicat. În același timp, au continuat și eforturile de menținere și chiar creștere a solidarității la nivel euroatlantic, însă nu fără a trebui să surmonteze provocări majore pentru atingerea obiectivelor.

Relațiile din ce în ce mai tensionate dintre marile puteri, precum și caracterul din ce în ce mai competitiv al sistemului internațional

determină ca analiza principalelor provocări de securitate la nivel global să includă o evaluare a nivelului de securitate din regiunea Asiei de Nord-Est, cu accent pe politica externă americană și pe relațiile cu R. P. Chineză. Având în vedere consecințele globale ale dinamicii relațiilor dintre SUA și China, deschidem volumul cu *Asia de Est: tensiuni de putere dinaintea pandemiei*. Întregul capitol este elaborat în perspectiva unei interpretări metaforice a teoriei tranziției puterii, autorul estimând distribuția capabilităților – statică și dinamică –, alături de gradul de satisfacție al decidenților de la Washington și Beijing cu principiile și alocarea beneficiilor pe plan internațional. Acești factori explică, în linii mari, nivelul de stabilitate al relațiilor dintre actorii majori din acest spațiu, una dintre condițiile fundamentale ale realizării securității. În continuare, sunt descrise schimbările petrecute, în cursul lui 2019, care au influențe asupra elementelor puterii (vecinătate, demografie, economie etc.). În final, sunt trecute în revistă o serie de evenimente importante din sectoarele economic și al securității.

Având în vedere că una dintre repercusiunile iminente ale pandemiei ale cărei începuturi le regăsim la finele anului 2019 este o criză economică de amploare, considerăm că analiza din secțiunea *Statele Unite ale Americii, Europa și China în pragul unei inevitabile crize economice* poate oferi indicii clare și argumentate cu privire la parcursul economic al actorilor abordați. Autorul pleacă de la premisa că economia mondială continuă să se confrunte cu o serie de riscuri și provocări, care subminează perspectivele de dezvoltare durabilă pe termen scurt și mediu a economiilor SUA, Europei, Chinei și nu numai. În ultimi doi ani, activitatea economică a intrat pe un teren mai puțin stabil ca urmare a persistenței unor dispute comerciale și incertitudini politico-economice, nivelului ridicat al sărăciei și inegalităților, impactului considerabil al schimbărilor climatice. Astfel, economiile dezvoltate se confruntă cu diminuări ale investițiilor, limitări de capacitate și deficite pe piața muncii și o oarecare relaxare monetară, cele în tranziție cu dependență crescută față de exporturile de mărfuri și un potențial risc de active blocate pe termen lung, iar economiile în dezvoltare cu o sporire a numărului de persoane aflate la limita subzistenței, creștere a datoriilor publice și lipsă

a diversificării la export.

Deși cauzele prognozate ale viitoarei crize economice erau altele, pandemia declanșată de noul coronavirus spre sfârșitul anului 2019, se pare, va fi urmată de un recul economic ce va avea efecte dezastruoase și de lungă durată, atât pentru marile puteri economice, cât și pentru economiile mai puțin dezvoltate.

Europa: (in)adaptarea la condițiile unui sistem internațional competitiv. De la criza democrației liberale la tendințe în Politica externă și de securitate comună este o analiză a dinamicii securității europene în special din perspectivă politică, trecând în revistă nu doar evoluții la nivelul UE, cât și la cel al statelor membre și al relațiilor care se stabilesc între acestea. Premisa studiului este că mediul internațional de securitate este unul din ce în ce mai competitiv, impunând necesitatea ca UE să se adapteze acestuia. Totodată, după un deceniu de crize interne și externe, UE se regăsește în acel stadiu din evoluția sa în care adaptarea la o logică realistă în relațiile internaționale este, poate, cel mai dificil de realizat. Rezultatele alegerilor europarlamentare, precum și ale scrutinelor desfășurate la nivel național indică o tendință de consolidare a filonului politic extremist de dreapta, populist, anti-european și iliberal. Dată fiind existența unei legături între ascensiunea partidelor de extremă dreapta populiste la conducerea statelor, pe de o parte, și degradarea calității democrației, de cealaltă, această dinamică politică la nivelul statelor europene și, cu atât mai mult, la nivelul UE, se constituie într-un vector al degradării coeziunii, al creșterii incertitudinii și, poate, într-una din cele mai serioase vulnerabilități ale UE ca actor supranațional.

Analiza dezvoltărilor în materie de politică de securitate, în special în ceea ce privește implementarea conceptului *autonomie strategică* reflectă existența unor viziuni distincte ale SUA, precum și ale actorilor europeni cu privire la implicațiile implementării acestuia în raport cu NATO și SUA. Este una din cauzele insuficienței dezvoltării a acesteia pentru a putea servi UE în adaptarea la un mediu internațional competitiv.

De asemenea, în materie de politică externă, una din principalele provocări ale UE o constituie, în continuare, agresiunile hibride ale Rusiei, precum și posibilele amenințări subsumate activităților economice

ale Chinei în Europa. Toate acestea, în timp ce relațiile cu principalul partener strategic – SUA – devin din ce în ce mai dificile, cel puțin la nivel discursiv.

În acest context, pentru România, investițiile în apărare, dezvoltarea structurilor necesare contracarării riscurilor și amenințărilor de securitate națională, monitorizarea dinamicii securității la nivel european, dar și în vecinătatea apropiată comportă o importanță egală cu necesitatea de a se conforma și de a apăra și promova valorile și principiile fundamentale ale celor două organizații cheie pentru securitatea națională – NATO și UE.

Cel de-al patrulea capitol al lucrării, *Solidaritate sau dezbinare? Rolul Turciei și Italiei în gestionarea crizei refugiaților și migrației ilegale în Europa*, vine cu o argumentare solidă a modului în care problema migrației este valorificată în contextul tendințelor iliberale, caracteristice spațiului politic european în ultimii ani.

În anul 2019, fluxul refugiaților și imigranților ilegali către țările Uniunii Europene a scăzut față de anul anterior, însă ruta est-mediteraneeană și cea a Balcanilor de Vest au înregistrat o creștere substanțială. În gestionarea acestei crize, au deținut un rol vizibil Turcia și Italia care au propus sau au implementat măsuri ce, în majoritatea cazurilor, s-au abătut de la abordarea generală a UE. De asemenea, alte state europene au preferat să se ralieze la altă concepție politică decât democrația liberală, promovând măsuri iliberale ca soluție pentru gestionarea crizei refugiaților și migrației ilegale.

În cadrul acestei analize, este verificată ipoteza referitoare la faptul că această criză nu este finalizată, iar solidaritatea europeană este afectată în prezent și pe termen lung mai mult de „infiltrarea” curentelor antiliberale decât de neînțelegerile între actorii statali ai spațiului european asupra gestionării crizei.

Faptul că migrația, ca rezultat al unui nivel crescut de insecuritate în spațiul Orientului Mijlociu și al Africii de Nord va rămâne una din provocările majore pentru actorii europeni cel puțin pe termen scurt și mediu este susținut și de analiza asupra evoluției acestor conflicte pe parcursul anului 2019. Astfel, în capitolul *Evoluția războaielor civile din Orientul Mijlociu și Africa de Nord*, se atrage atenția asupra faptului că

în anul 2019, Orientul Mijlociu și Nordul Africii (MENA) au rămas blocate în conflicte acute, care au rezultat în pierderi umane și materiale deosebite. Anii de conflicte prelungite au creat în statele regiunii noi dinamici politice și economice, ceea ce face ca abordările tradiționale pentru rezolvarea provocărilor de securitate să fie inefficiente. Pe acest fond, se desfășoară două procese suplimentare. Primul în care actorii nonstatali acționează ca înlocuitori ai statelor slabe, fragile sau eșuate folosind strategii hibride și neconvenționale, inclusiv acțiuni teroriste, iar cel de-al doilea în care o serie de state din interiorul și din afara MENA acționează militar direct sau prin intermediari în conflictele desfășurate în teritoriile respectivelor state. Conflictele prelungite desfășurate în majoritatea statelor, coroborate cu complexitatea actorilor implicați au dus la declanșarea unor războaie civile sângeroase.

Analiza este concentrată pe principalele evoluții ale războaielor civile din Yemen, Siria, Libia și Irak, care au drept element comun acțiunea unor actori non-statali și intervenția militară străină a altor state regionale sau extra-regionale.

Avem certitudinea că, în viitorul apropiat, analizele de securitate vor avea în centru impactul pe care pandemia de coronavirus l-a avut asupra tuturor dimensiunilor și nivelurilor securității, în toate planurile existenței umane. Însă, niciuna dintre ele nu va avea obiectivitatea necesară fără a se fi raportat la tendințele conturate la nivel internațional până la etapa în care toată lumea s-a oprit pentru a vira brusc spre o altă direcție, cu alte provocări și noi priorități.

ASIA DE EST: TENSIUNI DE PUTERE DINAINTEA PANDEMIEI

Mihai ZODIAN

Capitolul de față creionează și explică o serie de caracteristici ale mediului de securitate din regiunea Asiei de Est, unul dintre spațiile de interes ale politicii mondiale și ca urmare a importanței relațiilor de economice și de securitate dintre Statele Unite ale Americii și China, cărora li se alătură puteri regionale și minore. Acestea sunt interpretate într-o versiune metaforică a teoriei tranziției puterii, în care tendințele de aproximare a parității puterii conduc la o potențială destabilizare a relațiilor politice internaționale¹. Cheia va lămuri teme și evenimente din cursul anului trecut cum ar fi: schimbări ale elementelor puterii; probleme de securitate sino-americane; dosarul nuclear nord-corean și controversele comerciale și economice externe ale administrației Trump.

Asia de Est a devenit una dintre cele mai importante, dar și mai dificile regiuni din perspectiva securității, fiind uneori comparată cu episoade belicoase ilustre ca Războiul Peloponesiac sau Primul Război Mondial. Demografic, reprezintă aproximativ 60% din totalul populației globului, una dintre caracteristicile cel mai bine cunoscute, care a fost mobilizată în cadrul proceselor de anvergură ale modernizării coordonate în ultimele decenii, iar economic, este una dintre sursele majore ale creșterii globale. Toate acestea sunt cu atât mai importante cu cât pandemia COVID-19 ne demonstrează încă o dată impactul interdependenței statale și sociale². În ceea ce privește securitatea, din perspectiva cheltuielilor militare, Asia de Est a atins locul al doilea în lume, înaintea Europei Occidentale, cu circa 350 miliarde de dolari în 2018, dintre care contribuția principală aparține autorităților de la Beijing, potrivit datelor colectate de SIPRI și găzduiește unele dintre cele mai

¹ N.A.: versiunea originală explica războaiele majore. Pentru o interpretare metaforică, în care este aplicată rivalităților dintre marile puteri, vezi Edward A. Kolodziej, *Securitatea și relațiile internaționale*, Polirom, Iași, 2007.

² ***, „Population Trends”, United Nations Population Fund, URL: <https://asiapacific.unfpa.org/en/node/15207>, accesat la 3 mai 2020.

importante forțe convenționale și nucleare din lume, dar și câteva focare potențiale de conflict³.

Aici se ridică mai multe semne de întrebare în legătură cu trăsăturile principalelor fenomene politico-militare și economice din spațiul respectiv, care s-au manifestat în cursul anului 2019, continuând tendințe anterioare. Ele se referă la consecințele modernizării economice, comerț, armament și politica de putere, în special la gradul de conflictualitate manifestat în relațiile sino-americe. Identificarea mai clară a unor răspunsuri provizorii face necesară concentrarea atenției asupra unor actori și teorii.

În cadrul acestui capitol, ne propunem, mai întâi, să problematizăm cadrul teoretic și, mai ales, modalitățile în care poate fi aplicat, în condițiile existenței unor nelămuriri referitoare la relaționări, limite explicative și tipurile de indicatori⁴. Apoi, vom aplica propriu-zis teoria tranziției puterii, într-o formă puțin modificată, similar unui demers anterior și o vom folosi ca un cadru structurant pentru interpretarea principalelor evenimente din 2019 din spațiul ales, în funcție de disponibilitatea datelor⁵. În final, vom descrie câteva teme și subiecte importante.

Relațiile economice și de securitate dintre Statele Unite și China au jucat un rol important în configurația mediului regional în cursul anului 2019, fiind definite de un ameste de rivalități și compromisuri, care reflectă motivații legate de personalități, culturi și sisteme politice diferite, dar și considerente legate de aspecte mai generale ale contextului internațional. Dezvoltarea economică impresionată promovată în cadrul

³ Nan Tian, Aude Fleurant, Alexandra Kuimova, Pieter D. Wezeman, Siemon T. Wezeman, *Trends in World Military Expenditure, 2018*, SIPRI Fact Sheet, April 2019, URL: https://www.sipri.org/sites/default/files/2019-04/fs_1904_milex_2018_0.pdf, accesat la 20 iunie 2019.

⁴ N.A.: aspecte metodologice sunt îndatorate și discuțiilor din cadrul Conferinței naționale Politică și Politici, organizată de Departamentul de Studii Internaționale și Istorie Contemporană al Facultății de Istorie și Filosofie, Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj Napoca, alături de UN Youth Romania. Pentru relația dintre structura și evenimente, vezi Fernand Braudel, *Scrieri despre istorie*, Editura Comunicare@ro, 2008.

⁵ Mihai Zodian, „SUA, China și Uniunea Europeană: Tranziția care încă așteaptă”, în: Florian Cîrciumaru, *Evaluare strategică 2018: tendințe și probleme de securitate pe glob*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, 2019.

politicii de deschidere economică a autorităților de la Beijing a permis acestora să ocupe un rol fundamental pe plan local, dar și global, ceea ce a pus o problemă elitelor de la Washington. Până în prezent, acestea din urmă nu au elaborat o viziune politică suficient de credibilă, ci îmbină considerente practice și diverse variante ale concilierii și confruntării.

Din acest motiv, în capitolul de față, voi folosi o versiune metaforică a teoriei tranziției puterii⁶, de obicei, utilizată pentru a explica războaiele mondiale și confruntarea dintre SUA și Uniunea Sovietică. Este metaforică deoarece rezultatul anticipat nu îl reprezintă un conflict violent major, din cauza existenței armelor nucleare, ci amplificarea rivalităților politice⁷. Un al doilea motiv este că reprezintă o teorie care poate identifica cu precizie doar una dintre cele două variabile necesare – distribuția puterii, în timp ce a doua – satisfacția – este vagă⁸.

Efectul urmărit prin aceste variabile este stabilitatea sistemului, care poate fi global sau regional. Cum vorbim despre Statele Unite și China, cele două se intersectează în cazul de față. Având creionată această caracteristică cu ajutorul teoriei, vor fi trecute în revistă, mai întâi, principalele schimbări prin care a trecut o serie de componente ale puterii statelor, ca vecinătatea, cultura politică, starea economiei, nivelul tehnologic, domeniul militar și sistemul politic, în care rezidă sursa tranzițiilor. Ulterior, vom interpreta nivelul general de securitate și caracteristicile problematicilor rivalității comerciale sino-americane; Mării Chinei de Sud; protestelor din Hong Kong și consecințelor asupra politicii din Taiwan; dosarului nuclear coreean și conflictului indo-pakistanez.

⁶ A. F. K. Organski, Jacek Kugler, *The War Ledger*, The University of Chicago Press, 1980; Daniel S. Geller, J. David Singer, *Nations at War: A Scientific Study of International Conflict*, Cambridge University Press, 1998; Edward A. Kolodziej, *op. cit.*; Simona R. Soare, „Tranziția de putere”, în: Daniel Biro (coord.), *Relațiile Internaționale Contemporane. Teme centrale în politica mondială*, Polirom, Iași, 2013, pp. 19-40.

⁷ Mihai Zodian, *op. cit.*

⁸ A. F. K. Organski, Jacek Kugler, *op. cit.*, pp. 38-42. În plus, variabilele sunt privite ca factori exogeni (luați ca atare și nu sunt explicați) și se reduc la elemente din cadrul relațiilor politice internaționale, evitând alte teme (politica internă, de exemplu). Pentru ambele critici, vezi: Edward A. Kolodziej, *op. cit.*

Vor fi combinate mai multe forme de cercetare. Mai întâi, pentru contextualizare, va fi folosită una simplă, cantitativă de prelucrare a bazelor de date potrivit criteriilor stabilitate de teoria tranziției puterii, pentru a vedea dacă sunt respectate criteriile referitoare la relațiile de putere, dinamismul acestora și gradul de satisfacție al elitelor față de ordinea internațională, criterii operaționalizate mai jos. Pentru evenimente, vor fi folosite surse din monitorizarea presei internaționale.

Din aceste motive, capitolul este structurat pe două mari secțiuni. Prima este dedicată teoriei tranziției puterii și conține critica sa conceptuală și metodologică, urmată de aplicarea filtrului său intelectual caracteristicilor sistemului internațional/regional, îndeosebi comparației dintre SUA și China, și de tratarea în parte a elementelor puterii. În continuare, urmează secțiunile dedicate evenimentelor

1. Teoria tranziției puterii, sistemul internațional și stabilitatea

În secțiunea de față, va fi evaluat gradul de stabilitate al sistemului internațional, pe baza estimării structurii de putere, la vârful ierarhiei internaționale, a dinamismului acesteia și a gradului de satisfacție manifestat de către actorii majori, după care va fi tratat fiecare element important al puterii în parte. Cadrul de interpretare a acestor date este cel al teoriei tranziției puterii, privită într-un sens metaforic, fără implicații deterministe, ținând cont și de fragilitatea verificării sau testării conceptualizărilor elaborate în cadrul disciplinelor relațiilor internaționale și studiilor de securitate⁹. Este o conceptualizare destul de verosimilă, potrivit datelor colectate de cercetători și prezintă avantajul simplității. Vom utiliza teoria tranziției puterii ca reper, pentru a indica apariția unor crize majore sau rivalități de anvergură, nu a unui război de anvergură, fiind modificate unele aspecte, în principal cele legate de descurajarea nucleară, care rămâne o problemă deschisă; pentru clarificare, secțiunea fiind divizată în două părți, una dedicată aspectelor de clarificare și a doua, aplicării propriu-zise¹⁰.

⁹ A. F. K. Organski, Jacek Kugler, *op. cit.* p. 46.

¹⁰ Vezi Edward A. Kolodziej, *op. cit.*

1.1. Teorie și metodologie: măsurarea și distribuția puterii

Tranziția puterii privește politica mondială ca un sistem ierarhizat și dinamic, compus dintr-o putere dominantă, un grup restrâns de mari puteri și alți actori, acestei structuri de putere corespunzându-i o ordine, o împărțire a beneficiilor și costurilor¹¹. Cel puțin în epoca industrială, configurația capacităților reprezintă o consecință a amplitudinii și vitezei diferite manifestate de procesele de dezvoltare în cadrul unităților sistemului internațional¹². Sursele conflictelor hegemonice constau în schimbarea relațiilor de putere și gradul de mulțumire a elitelor.

Principalul mecanism causal prevede că superioritatea capacităților conduce la pace între principalii actori, deoarece rezultatul unui război major este previzibil, în linii mari, iar puterile secundare au interesul să evite confruntările¹³. Situația se complică atunci când se reduce decalajul dintre puterea dominantă și unul dintre actorii majori, deoarece fiecare parte poate avea speranțe realiste de a câștiga un conflict. Dacă schimbarea este rapidă și competitorul se apropie sau depășește actorul principal, avem de-a face cu o cauză necesară, dar insuficientă a războaielor majore, susținătorilor creatorilor conceptualizării, precum A.F.K Organski sau Jacek Kugler¹⁴.

Un conflict de amploare necesită și alte două condiții. Cea mai importantă este ca elitele din cele două puteri să dorească un război, fie pentru că ar fi nemulțumite de distribuția beneficiilor, fie de teama de a pierde pozițiile deținute¹⁵. În plus, existența alianțelor conduce la două consecințe aparent contradictorii: generalizează războiul și asigură victoria facțiunii statu-quo, deoarece capabilitățile adunate le depășesc pe cele ale competitorului¹⁶.

Pentru evaluarea puterii globale, se ridică o serie de probleme, dintre care, pe lângă cele cu un caracter general referitor la indici și agregare, două sunt relevante în sinteza de față¹⁷. Mai întâi, dacă măsurile

¹¹ A. F. K. Organski, Jacek Kugler, *op. cit.*

¹² *Ibidem.*

¹³ *Ibidem.*

¹⁴ *Ibidem.*

¹⁵ *Ibidem.*

¹⁶ *Ibidem.*

¹⁷ Pe larg în: Andrei Miroiu, *Balanță și hegemonie*, Tritonic, București, 2005.

dezvoltate pentru epoca industrială, îndeosebi produsul intern brut (PIB), paritatea puterii de cumpărare (*Purchasing power parity* – PPP) sau indicele agregat al capabilității naționale (*Composite index of national capability* – CNIC) sunt suficient de precise în vremurile noastre. Autori precum John J. Mearsheimer au propus revenirea la PIB în funcție de ratele oficiale de schimb ale monedelor, deoarece ar reflecta mai bine impactul tehnologiei, sau reformularea radicală și chiar abandonarea acestui indicator¹⁸.

În al doilea rând, trebuie să fim atenți să nu apară obiecte foarte diferite, riscând să obținem astfel o imagine distorsionată. De exemplu, pentru mulți cercetători, China și lumea dezvoltată nu sunt neapărat în aceeași clasă din punctul de vedere al dezvoltării socio-economice¹⁹. Cum perspectiva este aceea a puterii, trebuie elaborate indicatoare sectoriale și agregate ulterior, ceea ce reduce din simplitatea conceptualizării.

Importanța nuanțării respective este clară odată ce teoria tranziției puterii este aplicată datelor. Astfel, în termeni de PIB și PPP, China trecuse de 80% din procentul deținut de SUA până în 2010, iar, în 2013, a depășit valorile americane ale indicatorului, ceea ce înseamnă nu doar o schimbare a distribuției capabilităților, moderată de sistemul alianțelor, favorabil Washingtonului, și de încetinirea ratei de creștere, cu riscul unui conflict sau rivalități intense în jurul lui 2030, un argument similar celui elaborat recent de Graham Allison²⁰. În schimb, potrivit PPP raportat la rate de schimb, SUA deține primul loc, beneficiind și de celelalte două avantaje.

Problemele de ambiguitate afectează și alți indicatori folosiți în cadrul acestei teorii, importanți însă și din alte motive, cum este cel al capacității sau efectivității sistemului politic, în principal fiind vorba

¹⁸ A. F. K. Organski, Jacek Kugler, *op. cit.*, pp. 48-51, 272-273; John J. Mearsheimer, *Tragedia politicii de forță*, Antet, București, 2003, pp. 48-63; pp. 272-273.

¹⁹ *Ibidem*, pp. 66-67.

²⁰ N.A.: este indicatorul preferat al FMI, pentru estimarea dimensiunilor economiei. Vezi: World Bank, *GDP, PPP (current international \$)*, URL: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.PP.CD?locations=US-CN-1W>, accesat la 7 mai 2020; World Bank, *GDP, PPP (constant 2011 international \$)*, URL: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDPMKTP.PP.KD?locations=US-CN-1W>, accesat la 7 mai 2020; Graham Allison, *Destined for War: Can America and China Escape Thucydides's Trap?*, Houghton Mifflin Harcourt, 2017.

despre instituții. Este vorba despre un element important al teoriei tranziției puterii, în forma originală, în special când este vorba despre comparația statelor aflate în clase de venit (niveluri de dezvoltare) diferite. Valoarea clarității aici este destul de evidentă, chiar dacă statutul economico-social al Chinei a condus la o serie de controverse.

Conceptul este operaționalizat prin taxarea efectivă, un raport dintre rata și capacitatea de taxare (raportul dintre taxare și PIB, executând un control asupra factorilor distorsionanți, cum ar fi resursele naturale), pornind de la principiul că avem de-a face cu un test crucial al efectivității politice²¹. A. F. K. Organski și Jacek Kugler au considerat că statele cu performanțe reduse la acest indicator nu pot să își sporească demersurile externe, din cauza condițiilor politice interne, implicit presupunând că au interesul să impoziteze cât mai mult posibil²². Aceasta este însă o presupunere empirică și nu o teorie, în unele cazuri riscând să devină problematică.

Exemplul Chinei se poate dovedi, din nou, dificil de interpretat. În cursul reformelor economice, autoritățile de la Beijing au depus un efort de taxare redus prin comparație cu media clasei în care este, de obicei, inclusă țara respectivă, ca urmare a schimbărilor radicale, practic, sistemul fiind reinventat²³. În ultimii ani, însă se pare că dificultățile au fost, în linii mari, depășite, în termeni de capacitate a instituțiilor publice, deși este criticat din alte perspective, cum este cea a echității²⁴.

Rezolvarea chestiunii depășește obiectivele cercetării de față, care se limitează la o sinteză teoretică a evenimentelor securitare din cursul lui 2019. Aceste precizări și semne de întrebare sunt necesare pentru a

²¹ A. F. K. Organski, Jacek Kugler, *op. cit.*, pp. 71-84, 226.

²² *Ibidem*, p. 80.

²³ Ricardo Fenochietto, Carola Pessino, *Understanding Countries' Tax Effort*, IMF Working Paper, WP/13/244, URL: <https://www.imf.org/en/Publications/WP/Issues/2016/12/31/Understanding-Countries-Tax-Effort-41132>, accesat la 15 aprilie 2020; Tuan Minh Le; Blanca Moreno-Dodson; Nihai Bayraktar, *Tax Capacity and Tax Effort: Extended Cross-Country Analysis from 1994 to 2009*, World Bank, 1 noiembrie 2012, URL: <http://documents.worldbank.org/curated/en/534031468332056098/Tax-capacity-and-tax-effort-extended-cross-country-analysis-from-1994-to-2009>, accesat la 15 aprilie 2020.

²⁴ Alexander Klemm, Isaias Coelho, Alan Duncan, Li Liu, *People's Republic of China: Tax Policy and Employment Creation*, IMF Technical Assistance Report, March 2018, URL: <https://www.imf.org/~media/Files/Publications/CR/2018/cr1892.ashx>, accesat la 7 mai 2020.

evidenția nu doar precaritatea datelor, ci și riscurile pe care le ridică interpretările excesiv de ambițioase, care pornesc însă de la premise și teorii nesigure, chiar dacă deseori utile. Din motivele respective, abordarea de față este mai curând metaforică și sugestivă.

Urmând sugestiile lui John J. Mearsheimer, voi opta pentru Venitul Național Brut (VNB) ca mijloc de estimare a resurselor de putere, calculat după ratele oficiale de schimb, în scopuri comparative, ca și în studiul din 2018, estimare necesară pentru a clarifica distribuția globală de putere și a sugera unele perspective ale relațiilor dintre Statele Unite și China, din nefericire, fiind obligați să recurgem la datele din 2018, cele mai noi disponibile, dar care se pot dovedi utile pentru a încadra analiza și a oferi un cadru conceptual și de predicție²⁵. Premisa este că o eventuală rivalitate intensă dintre cele două puteri nu va conduce la un război hegemonic clasic, ci, în cel mai rău caz, la o nouă competiție „rece”, ca urmare a armamentului nuclear. Indicatorul corectează unele oscilații ale fluctuațiilor monetare²⁶.

1.2 Starea de securitate din perspectiva teoriei

După cum a reieșit de mai sus, o combinație dintre putere și opinie este responsabilă de intensitatea conflictului sau înțelegerii dintre actorii majori pe plan internațional. În cele ce urmează, vor fi evaluate distribuția statică a capacităților, dinamismul generării relative a resurselor pe plan internațional și gradul de satisfacție, punându-se accent asupra comparației dintre Washington și Beijing, potrivit scopurilor capitolului de față. Vom avea la dispoziție probabil cea mai importantă estimare a gradului regional de securitate.

Astfel, pentru statica puterii, (*prima categorie de factori*) în care ne interesează dacă este aproximată *paritatea*, indicator de instabilitate, trebuie subliniat că VNB-ul Statelor Unite, în 2018, a fost de circa 20.636 miliarde de dolari, reprezentând aproximativ 24,4% din totalul global, iar al Chinei, de 13.181 miliarde, în jur de 15,6% din valoarea globală,

²⁵ ***, „GNI, Atlas method (Current US\$)”, World Bank, URL: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GNP.ATLS.CD?view=chart>, accesat la 15 aprilie 2020; J. Mearsheimer, *op. cit.*

²⁶ *Ibidem.*

potrivit datelor Băncii Mondiale²⁷. Strict diadic, reiese că SUA dețin 61%, iar China, 38,9 din valoarea producției combinate²⁸. Într-o comparație dintre cei doi actori majori, PIB-ul potențialului competitor reprezintă doar 63% din cel al statului dominant²⁹.

Dintr-o perspectivă generală, cea *a ordinii americane*, dacă luăm în calcul și că VNB al Uniunii Europene este de circa 21% din cel global; al Japoniei, de 6% și al Coreei de Sud, de 1,9% avem, pentru coaliția liberală, cel puțin 53%³⁰. Prin comparație, valorile cumulate ale Chinei și Rusiei (1,8% din PIB-ul mondial) se ridică la aproximativ 17%³¹. Ca și în estimările din ediția de anul trecut, realizate cu datele din 2017, cu care procentajele seamănă foarte mult, reiese că forțele favorabile menținerii statu-quo-ului se bucură în general de un avantaj copleșitor în termeni de resurse, ceea ce asigură stabilitate structurii din perspectiva resurselor, însă problemele se pun în ceea ce privește reprezentările, deciziile, politicile și acțiunile elitelor.

În consecință, atâta vreme cât VNB exprimat în rate de schimb reprezintă un indicator relativ valid al valorii economiei naționale și al capacităților de putere, *distribuția este favorabilă* Statelor Unite, dintr-o perspectivă statică. Diadic, comparat direct cu China, se bucură în continuare de o superioritate a resurselor. Dacă luăm în calcul și aliații, ordinea americană continuă să se bucure de avantaje considerabile, dar trebuie remarcată și ascensiunea puterilor regionale.

Tendențele pe termen mediu modifică puțin imaginea de ansamblu, anume puterea americană relativă *se erodează gradual* în favoarea Chinei, dar schimbarea a fost foarte lentă în ultimii cinci ani³². Astfel, dacă în 2000, VNB al Chinei reprezenta 11% din cel al SUA, peste cinci

²⁷ ***, „GNI, Atlas method (Current US\$)”, World Bank, URL: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GNP.ATLS.CD?view=chart>, accesat la 15 aprilie 2020.

²⁸ *Ibidem*. Diadic este un termen de specialitate care se referă la interacțiunea dintre două state. Este important pentru că explicațiile majorității războaielor se pot reduce la astfel de unități de analiză. Pe larg în D. Geller. J. David Singer, *op. cit.*

²⁹ ***, „GNI, Atlas method (Current US\$)”, World Bank, URL: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GNP.ATLS.CD?view=chart>, accesat la 15 aprilie 2020.

³⁰ *Ibidem*.

³¹ *Ibidem*.

³² *Ibidem*.

ani, ajunsese deja la 16%, iar peste un deceniu, sărise la 38%³³. În următorii ani, decalajul s-a redus cu vreo 5% la fiecare 12 luni, până prin 2014, când creșterea Beijingului a încetinit, iar Washingtonul a continuat să se bucure de prosperitate³⁴.

Din perspectiva teoriei tranziției puterii contează că avem de-a face cu un fenomen foarte încet, al cărui rezultat nu este garantat și că nu a fost atinsă încă paritatea, deși pragul cel mai de jos, luat în calcul de unii cercetători, cel de 70% este destul de apropiat³⁵. Se mai pot observa și alte caracteristici interesante, cum ar fi că cele două economii sunt interconectate în ceea ce privește creșterea și ritmurile. Cel mai rapid progres a fost înregistrat de China în timpul crizei din 2007-2008, care a însemnat și un obstacol pentru Statele Unite, subliniind încă o dată importanța surselor predominant interne ale elementelor puterii.

A doua categorie de factori, cei subiectivi, se referă la *satisfacția elitelor* de la nivelul puterii dominante și de la cel al potențialului competitor, sau la perspectiva acestora, față de distribuția beneficiilor și relațiile de putere existente³⁶. Așa cum sublinia D. Lemke, dacă ierarhia capabilităților se referă la *ocazia* izbucnirii sau intensificării conflictualității, în cazul de față, este vorba despre *motivații*³⁷. Ce este important aici nu se referă la război propriu-zis, ci la creșterea tensiunilor, la crize internaționale sau la confruntări limitate.

Satisfacția include atât dorința liderilor statului competitor de *a schimba* ordinea internațională, cât și disponibilitatea puterii dominante de *a o apăra*³⁸. Prin aceste considerente sunt reunite cele două explicații rivale ale conflictelor, modelul escaladării în spirală și modelul descurajării, inspirate din experiențele războaielor mondiale din secolul al

³³ *Ibidem.*

³⁴ *Ibidem.*

³⁵ Douglas Lemke, Suzanne Werner, „Power Parity, Commitment to Change and War”, în *International Studies Quarterly*, iunie 1996, nr. 40 (2), pp. 246-247.

³⁶ N.A.: Idee sinonimă teoretic cu reprezentările despre amenințări, vezi: A.F.K. Organski, J. Kugler, *Op. cit.*, pp. 38-42.

³⁷ Douglas Lemke, *Regions of War and Peace*, Cambridge University Press, 2004, f.l., p. 25.

³⁸ A.F.K. Organski, J. Kugler, *op. cit.*; D. Lemke, *op. cit.*

XX-lea³⁹. Nu trebuie uitat că, în ciuda nuanțarilor, teoria tranziției puterii se referă, în principal la marile puteri.

Există mai multe modalități de a estima aceste stări, iar una dintre cele mai interesante a fost propusă de M. Horn și adoptată de unii cercetători ai tranziției puterii ca S. Werner, J. Kugler sau D. Lemke, anume acumulările extraordinare de forță militară, care denotă voințele și reprezentările conflictuale⁴⁰. Măsurarea s-ar realiza prin mai multe modalități legate, toate având în comun calcule efectuate asupra cheltuielilor militare pe termen lung. Trebuie subliniat că este vorba despre o manieră indirectă de cercetare, inspirată de o epistemologie și metodologie obiectivistă, în consecință, deschisă criticilor hermeneutice.

În primul rând, *se compară cheltuielile militare* ale puterii dominante și principalilor competitori cu o medie istorică, iar în cazul depășirii, am avea un prim indiciu despre o eventuală acumulare extraordinară⁴¹. Apoi, se observă indicatorul pentru cei doi actori *în paralel*, pentru a stabili dacă avem de-a face cu o cursă a înarmărilor⁴². În cazul în care *competitorul deține avantajul* și „câștigă”, există șanse mari, în sensul unei statistici empirice, de manifestare a unei conflictualități intense⁴³.

În termeni absoluți, Statele Unite a alocat domeniului militar, în valori curente, *circa 648 miliarde de dolari*, în 2018, potrivit datelor culese de SIPRI, situându-se, ca de obicei, pe primul loc pe plan mondial și reprezentând circa 36% din totalul global, dar în termeni relativi, înseamnă un procent de 3,2%⁴⁴. Comparat cu 1990, folosind prețuri

³⁹ Pe larg în Robert Jervis, *Perceptions and Misperception in International Relations*, Princeton University Press, 1977.

⁴⁰ Susan G. Sample, „Arms Races and Dispute Escalations: Resolving the Debate”, în *Journal of Peace Research*, 34(1), pp. 7-22; Suzanne Werner, Jacek Kugler, „Power Transitions and Military Buildups: Resolving the Relationship between Arms Buildups and War”, în Jacek Kugler, Douglas Lemke (coord.), *Parity and War. Evaluations and Extensions of the War Ledger*, The University of Michigan Press, 1996; D. Lemke, S. Werner, *op. cit.*

⁴¹ *Ibidem.*

⁴² *Ibidem.*

⁴³ *Ibidem.*

⁴⁴ ***, *Military expenditure (current USD)*, World Bank, URL: <https://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPND.CD>, accesat la 7 mai 2020; ***, *Military expenditure (% of GDP)*, World Bank, URL: <https://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPND.GD.ZS>, accesat la 7 mai 2020.

constante (dolari 2011 și 2019), este vorba despre *o creștere de 10%*; cu media anilor '90, *chiar de 36%*; în timp ce cu deceniul 2001-2010, se înregistrează o scădere de 1%; iar cu media 2011-2017, o reducere de 6%, dar în ultimele două intervaluri temporale, avem de-a face cu costurile suplimentare ale intervențiilor din Irak și Afganistan. În consecință, reiese că efortul depus de SUA în domeniul militar este semnificativ, fără a fi excesiv, comparativ cu dimensiunile economiei.

Cheltuielile militare ale Chinei s-au cifrat, în 2018, la *aproximativ 246 miliarde dolari*, pe locul al doilea pe plan mondial, reprezentând 14% din totalul global, dar au reprezentat doar 2,1% din PIB⁴⁵. Comparând cu 1990, avem de-a face cu o colosală *creștere de 1,117%*; cu media anilor '90, de circa 925%; cu a deceniului 2001-2010, de 224%, iar cu media 2011-2017, de 17%⁴⁶. Este o tendință de sporire impresionantă a cheltuielilor militare, dar care se află în urma celor americane cu vreo 400 de miliarde de dolari și care urmează ritmul PIB-ului, la un procent redus; prin urmare, au dreptate mai curând cei care vorbesc despre un efort concentrat asupra unor dimensiuni regionale și eventual, pe termen lung⁴⁷.

Statele Unite domină China în ceea ce privește dimensiunea absolută a cheltuielilor militare, deși al doilea actor a recuperat în mod impresionant. Ca procent din PIB, amândoi actorii alocă procente reduse acestui sector și nu se poate vorbi pentru moment despre curse ale înarmărilor, în cazul Beijingului, fiind vorba despre sporiri în echilibru cu evoluția economiei. În consecință, din perspectivă sistemică, se poate considera că avem de-a face cu o tendință în general favorabilă menținerii *statu-quo-ului* în linii mari.

În secțiunea de față, au fost estimate distribuția statică a capacităților, dinamismul resurselor și gradul de satisfacție față de ordinea internațională în cadrul principalilor actori, Statele Unite și China, în cadrul oferit de o interpretare metaforică a teoriei tranziției puterii. Ca indicatori, au fost folosite diverse comparații ale VNB și cheltuielilor militare, din care a reieșit că tendințele de menținere a stabilității sunt

⁴⁵ *Ibidem.*

⁴⁶ *Ibidem.*

⁴⁷ *Ibidem.*

predominante în perioada actuală și pe termen mediu, dar că există o tendință pe termen lung de tranziție a puterii și că distanța dintre cei doi actori se reduce. Acest lucru nu exclude divergențe, tensiuni și negocieri în ceea ce privește o serie de tematici generale sau regionale.

1.3. Modernizarea și sursele tranziției puterii

Secțiunea de față cuprinde o estimare a capabilităților, înțelese ca elemente sau resurse de putere, în sensul lui H. Morgenthau, ale Statelor Unite și a poziției deținute pe plan internațional, din acest punct de vedere, pornind de la ideea că fiecare contribuie la dimensiunile, caracteristicile și formele de influență și control pe plan internațional⁴⁸. În primul rând, vor fi avute în vedere vecinătatea, cultura politică, starea economiei, nivelul tehnologic, domeniul militar și sistemul politic. Implicit, va fi realizată o comparație cu alți actori, accentul fiind pus pe marile puteri.

În mod tradițional, poziția geografică a reprezentat un avantaj pentru Statele Unite, chiar dacă dezvoltarea tehnologică a modificat condițiile și semnificația acesteia, inclusiv prin dezbaterile despre migrație sau comerț, iar mulți autori o consideră o limitare a politicii de putere, deoarece face dificilă proiectarea forței armate⁴⁹. Prin comparație, state precum China sau Rusia vor avea întotdeauna dezavantajul unor vecinătăți problematice, care se pot dovedi surse de îngrijorare. Populația SUA s-a ridicat la aproximativ 328 milioane de locuitori, în 2019, cu o rată de creștere de circa 0,5% în 2019, ceea ce arată, potrivit specialiștilor americani, manifestarea fenomenului de încetinire a fenomenului creșterii demografice, situându-se pe locul trei în lume după China (1,430 miliarde) și India (1,370)⁵⁰.

⁴⁸ Hans Morgenthau, *Politica între națiuni. Lupta pentru putere și lupta pentru pace*, Polirom, Iași, 2007; Nicholas J. Spykman, *America's Strategy in World Politics. The United States and The Balance of Power*, Transaction Publishers, 2008.

⁴⁹ Zbigniew Brzezinski, *Marea tablă de șah*, Univers Enciclopedic, București, 1997; Henry Kissinger, *Diplomația*, All, București, 1994; John J. Mearsheimer, *op. cit.*

⁵⁰ AP, „US Has Slowest Population Growth Rate in a Century as Births Decline”, în *The Guardian*, 30 decembrie 2019, URL: <https://www.theguardian.com/world/2019/dec/30/us-population-growth-census-2020>, accesat la 8 mai 2020; United Nations, *World Population Prospects, 2019: Highlights*, 2019, URL: https://population.un.org/wpp/Publications/Files/WPP2019_Highlights.pdf, accesat la 7 mai 2020.

Din perspectiva securității, proximitatea este importantă, deoarece este corelată conflictualității, dar, contrar a ceea ce cred geopoliticienii, nu s-a demonstrat că geografia are efecte ca atare, obiective sau materiale⁵¹. În capitolul de față, pe lângă controversesele administrației Trump, care sunt motivate, în parte, din surse interne, personalitatea președintelui, dorința de prestigiu sau ideologia, vecinătatea contează și în tematici ca Marea Chinei de Sud, Taiwan, sau programul nuclear nord-coreean. În acestea, un rol important îl joacă însă simbolistica naționalistă, nu doar consecințele unor interacțiuni „fizice”.

Cultura politică americană a continuat să se polarizeze în cursul lui 2019, momente de notat aici fiind reprezentate de tentativa parlamentarilor democrați de a-l acuza pe președintele Donald Trump și ancheta referitoare la relațiile echipei sale de campania, din timpul alegerilor din 2016 cu Federația Rusă⁵². Tendințele de divizare reflectă o diversitate de teme, de exemplu personalitatea șefului statului, tentativa de acuzare de mai sus, imigrația, educația, bugetul etc⁵³. Perspectiva alegerilor din 2020 va complica probabil situația.

PIB-ul estimat de Bureau of Economic Analysis pentru 2019 s-a situat la circa 21.400 miliarde dolari, în creștere cu aproximativ 2,1% față de anul precedent, ceea ce reprezintă, potrivit calculelor economiștilor

⁵¹ D. Geller, J.D. Singer, *op. cit.*, pp. 76-78.

⁵² ***, „Timeline: Every Big Move in the Mueller Investigation”, în *Axios*, 23 July 2019, URL: <https://www.axios.com/mueller-russia-investigation-timeline-indictments-70433acd-9ef7-424d-aa01-b962ae5c9647.html>, accesat la 7 mai 2020; Elisabeth Janowski, „Timeline: Trump Impeachment Inquiry”, în *NBC News*, 16 October 2019, URL: <https://www.nbcnews.com/politics/trump-impeachment-inquiry/timeline-trump-impeachment-inquiry-n1066691>, accesat la 7 mai 2020.

⁵³ N.A.: de exemplu, „Political Polarization, 1994-2017”, Pew Research Center, URL: <https://www.people-press.org/interactives/political-polarization-1994-2017/>, accesat la 7 mai 2020; Bruce Drake, Jocelyn Kiley, „Americans Say the Nation’s Political Debate Has Grown More Toxic and ‘Heated’ Rhetoric Could Lead to Violence”, în *Pew Research Center*, 18 July 2019, URL: <https://pewrsr.ch/2GiQUup>, accesat la 7 mai 2020; Kim Parker, „The Growing Partisan Divide in Views of Higher Education”, *Pew Research Center*, 19 august 2019, URL: <https://www.pewsocialtrends.org/essay/the-growing-partisan-divide-in-views-of-higher-education/>, accesat la 7 mai 2020; Claire Blockway, Carroll Doherty, „Growing Share of Republicans Say U.S. Risks Losing Its Identity If It Is Too Open to Foreigners”, *Pew Research Center*, 17 iulie 2019, URL: <https://pewrsr.ch/2M6dYAj>, accesat la 7 mai 2020; Stephen M. Walt, „America’s Polarization Is a Foreign Policy Problem Too”, în *Foreign Policy*, 11 March 2019, URL: <https://foreignpolicy.com/2019/03/11/americas-polarization-is-a-foreign-policy-problem-too/>, accesat la 7 mai 2020.

americani, o ușoară încetinire⁵⁴. În termeni reali, valoarea a fost de 2,3%, iar productivitatea muncii a crescut puțin, fiind situată imediat sub media OECD a țărilor dezvoltate⁵⁵. Perspectivele însă au fost puse sub semnul întrebării chiar înaintea epidemiei COVID-19.

Unul dintre cele mai importante fenomene economice din 2019 a fost continuarea încetirii tendinței de creștere a economiei R.P. China. Potrivit estimărilor FMI, rata a înregistrat o valoare de 6,8% în 2017; de 6,6% în 2018 și a fost estimată la 6,1% pentru anul trecut, o contribuție importantă având-o și disputele comerciale cu Statele Unite⁵⁶. Continuarea expansiunii economice este, de obicei, considerată și o condiție necesară stabilității conducerii exercitate de Partidul Comunist.

Cheltuielile americane pentru cercetare au continuat, aparent, să crească, potrivit datelor cele mai recente (din 2017) spre 2,8% din PIB, potrivit Băncii Mondiale, situându-se peste media mondială de 2,2% și pe locul al nouălea în lume, în urma Japoniei și Germaniei, dar înaintea Chinei, care destinase în jur de 2,15% din PIB⁵⁷. Numărul patentelor depuse a rămas relativ comparabil cu anii anteriori, de aproximativ 600.000, conform datelor din 2018, jumătate fiind depuse de non-rezidenți⁵⁸. În schimb, China a înregistrat un impresionant nivel de aproximativ 1,4 milioane de patente, depuse din ambele categorii⁵⁹.

Știința și tehnologia reprezintă unele dintre sursele dezvoltării economice din ultimele decenii, care nu a fost scutită de hopuri, crize și

⁵⁴ ***, „Gross Domestic Product, Fourth Quarter, and Year 2019 (Third Estimate); Corporate Profits, Fourth Quarter and Year 2019”, *Bureau of Economic Analysis*, URL: <https://www.bea.gov/news/2020/gross-domestic-product-fourth-quarter-and-year-2019-third-estimate-corporate-profits>, accesat la 15 aprilie 2019.

⁵⁵ ***, „GDP per hour worked”, *OECD*, 2019, URL: <https://data.oecd.org/lprdy/gdp-per-hour-worked.htm>, accesat la 15 aprilie 2020.

⁵⁶ ***, „Regional Economic Outlook. Asia and Pacific: Caught in Prolonged Uncertainty”, *International Monetary Fund*, October 2019, URL: <https://www.elibrary.imf.org/view/IMF086/28354-9781513513966/28354-9781513513966/front.xml?language=en&redirect=true>, accesat la 7 mai 2020.

⁵⁷ ***, „Research and Development Expenditure (% of GDP)”, *World Bank*, URL: https://data.worldbank.org/indicator/GB.XPD.RSDV.GD.ZS?most_recent_value_desc=true&view=chart, accesat la 7 mai 2020.

⁵⁸ ***, „Patent Application, Residents”, *World Bank*, URL: https://data.worldbank.org/indicator/IP.PAT.RESD?name_desc=false&view=chart, accesat la 7 mai 2020; ***, „Patent Applications, Nonresidents”, *World Bank*, URL: https://data.worldbank.org/indicator/IP.PAT.NRES?name_desc=false&view=chart, accesat la 7 mai 2020.

⁵⁹ *Ibidem*.

inegalități, dar efectele conduc la interpretări ambigue. Tensiunile comerciale și scandalul legat de compania Huawei ilustrează această idee, în condițiile în care China și-a propus modernizarea din acest punct de vedere, iar avansurile și metodele folosite au determinat suspiciunea și chiar unele reacții ostile în rândul elitelor americane⁶⁰. Probabil că acest amestec de cooperare și tensiuni se va prelungi și în anii următori.

Sistemul politic poate fi studiat din mai multe puncte de vedere, dar aici este important gradul de unitate al elitelor, consensul lor valoric și nivelul de sprijin⁶¹. În linii mari, administrația Trump, ca și alte câteva guverări republicane, este apropiată de curentul ideatic jacksonian, sceptic, dacă nu chiar izolaționist din punct de vedere normativ, adept al unilateralismului, practic, o formă de naționalism, în timp ce, în China, conducerea lui Xi Jinping a făcut din recunoașterea măreției naționale una dintre temele politicii sale⁶².

Impactul elitelor naționaliste însă nu este simplu de estimat, mai ales că avem de-a face cu un curent ideatic polimorf, iar relațiile dintre reprezentări și comportament sunt destul de vagi. De exemplu, administrația Trump a fost destul de reținută în ceea ce privește intervențiile militare, fiind, în acest sens, în ton cu atitudinile opiniei publice americane⁶³. Trebuie subliniat însă că majoritatea este în

⁶⁰ ***, „Made in China 2025”, State Council (China), 7 iulie 2015, URL: <http://www.cittadellascienza.it/cina/wp-content/uploads/2017/02/IoT-ONE-Made-in-China-2025.pdf>, accesat la 7 mai 2020; ***, „Remarks by Vice President Pence on the Administration’s Policy Toward China”, White House, 4 octombrie 2018, URL: <https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/remarks-vice-president-pence-administrations-policy-toward-china/>, accesat la 7 mai 2020.

⁶¹ Mihai Zodian, „Influences on Security Policy. Between Structure and Agent”, în: Stan Anton, Alexandra Sarcinschi, *Proceedings, International Scientific Conference, Strategies XXI*, „Carol I” National Defense University, 2014.

⁶² Walter Russell Mead, „The Jacksonian Tradition and American Foreign Policy”, în *The National Interest*, no. 58, winter 1999/2000, pp. 5-29; Michael Clarke, Anthony Ricketts, „Donald Trump and American Foreign Policy: The return of the Jacksonian Tradition”, în *Comparative Strategy*, vol. 37, nr. 4, 2017, pp. 366-379; David Lague, Benjamin Kang Lim, „How China is Replacing America as Asia’s Military Titan”, în *Reuters*, 23 aprilie 2019, URL: <https://www.reuters.com/investigates/special-report/china-army-xi/>, accesat la 7 mai 2020.

⁶³ Carroll Doherty, Jocelyn Kiley, Nida Asheer, „In a Politically Polarized Era, Sharp Divides in Both Partisan Coalitions”, *Pew Research Center*, 17 decembrie 2019, URL: <https://www.people-press.org/2019/12/17/in-a-politically-polarized-era-sharp-divides-in-both-partisan-coalitions/>, accesat la 7 mai 2020.

continuare favorabilă implicării Statelor Unite în problemele externe și menținerii supremației pe plan mondial⁶⁴.

În ceea ce privește puterea militară, un produs al elementelor de până acum, aspectul cheltuielilor a fost abordat *in extenso* anterior, dar rămân de subliniat unele trăsături interesante, evidențiate în estimările SIPRI citate mai sus. Avem o ierarhie convențională cu SUA în vârf, urmată la o distanță respectabilă de R. P. Chineză, după care, cam la o treime din efortul Beijingului, se situează un grup de state, între care se numără câțiva aliați europeni ai Statelor Unite (Franța, Marea Britanie); țări din Orientul Mijlociu, agrenate în confruntări, deci în situații extraordinare, sau Federația Rusă⁶⁵. De asemenea, relațiile nucleare au rămas relativ stabile.

Evoluțiile PIB-ului reprezintă în continuare principalul element dinamic al puterii actorilor relațiilor internaționale, deseori în legătură cu demografia și știința, în timp ce forța armată rămâne importantă pentru o diversitate de interese naționale, dar atrage resurse mai puține, proporțional, prin comparație cu perioadele caracterizate prin conflictualitate mai intensă. Cercetarea avansată și aplicațiile tehnologice s-au detașat în 2019, nu doar ca sursă de putere, ci și, cum au indicat problemele legate de Huawei și 5G, din perspectiva mizelor competițiilor. Elitele naționaliste, polarizarea politică sau noua epidemie pot complica traiectoriile aparent previzibile ale marilor puteri.

În această secțiune, a fost prezentată, criticată și aplicată teoria tranziției puterii, care, în varianta originală, își propune să explice războaiele de anvergură dintre marile puteri, iar aici, competițiile de securitate, în general. Metodologic, conceptele, relațiile și concluziile sale au fost comparate cu surse din baze de date, în general cele economice. Au fost trecute în revistă și schimbările elementelor puterii,

⁶⁴ *Ibidem*.

⁶⁵ N. Tian, A. Fleurant, A. Kuimova, P. D. Wezeman, S.T. Wezeman, *op. cit*; Hans M. Kristensen, Matt Korda, „Status of World Nuclear Forces”, Federation of American Scientists, April 2020, URL: <https://fas.org/issues/nuclear-weapons/status-world-nuclear-forces/>, accesat la 7 mai 2020.

componenetele proceselor de modernizare care susțin sau modifică distribuția internațională a puterii.

Principala concluzie este că, deși se manifestă o tendință de tranziție a puterii dintre Statele Unite către China, pe plan global și în Asia de Est, aceasta este lentă și nu a atins încă nivelurile considerate destabilizatoare (63%, față de 70-80%, dacă folosim VNB potrivit ratelor de schimb). Coaliția pro-americană deține un avantaj de 3 la 1 față de o eventuală combinație ruso-chineză, ceea ce face ca, chiar în cazul unui nou Război Rece, succesul *Vestului* să reprezinte cea mai probabilă predicție. Gradul de satisfacție față de distribuția de putere și ordinea internațională, reflectat în cheltuielile de apărare, reduse ca procent din PIB și dominate de SUA în continuare, este destul de mare.

Economia, știința și tehnologia se numără printre cele mai dinamice surse ale proceselor de modernizare, care afectează în mod inegal actorii internaționali, iar naționalismul pare a fi revenit în câteva capitale importante. În consecință, din perspectiva factorilor structurali ai sistemului politic internațional, mediul de securitate global și, în special, cel din Asia de Est este, în general, stabil, prin stabilitate înțelegându-se un număr redus sau un risc mic de conflicte majore, dar stimulii favorabili cooperării dintre actorii principali se reduc, gradual, ca urmare a tranziției puterii, sursă de neîncredere potențială și a reprezentărilor unor decidenți. Acest amestec de *relativă liniște generală, cu unele furtuni locale și suspiciune* constituie cadrul și legătura între structură și evenimentele din secțiunea următoare.

2. Conflictele prelungite din Asia de Est și comerțul internațional

În această secțiune, vor fi descrise principalele evenimente din Asia de Est și spațiile conexe ținând cont de ideile de mai sus referitoare la menținerea superiorității SUA, în contextul manifestării unui proces de tranziție lentă a puterii și al existenței la nivelul elitelor al unui amestec de mulțumire față de ordinea existentă și naționalism. Vor fi tratate subiectele Mării Chinei de Sud; rivalitatea comercială dintre Washington și Beijing; protestele din Hong Kong și influența asupra Taiwanului

dosarul nuclear nord-coreean și scurtul conflict din Kașmir. În linii mari, potrivit așteptărilor, starea de securitate a fost stabilă, manifestându-se tensiuni și conflicte locale, dar nicio competiție de amploare, din punctul de vedere al intensității și costurilor.

2.1. Tensiuni și strategie în Marea Chinei de Sud

Marea Chinei de Sud reprezintă una dintre zonele tensionate în care se poate urmări tema relațiilor ambigue dintre autoritățile de la Washington și Beijing, creionată în secțiunea anterioară. Este importantă din punct de vedere strategic deoarece reprezintă principala rută maritimă de comunicație între Orientul Mijlociu și Asia de Est, inclusiv pentru transportul energiei⁶⁶. Aliați importanți, cum ar fi Japonia, sunt preocupați de accesul la petrol și gaze.

Disputa propriu-zisă implică o serie de mici insule, arhipelagurile Paracel, Spratly și reciful Scarborough, pe care Beijingul le consideră zone locuite și parte a teritoriului chinez, ceea ce ar transforma majoritatea spațiului în mare teritorială⁶⁷. Pretențiile sale sunt contestate, din mai multe motive, de o serie de state – Filipine, Vietnam, Indonezia, Malaiezia, Taiwan –, care beneficiază de forme variate de sprijin american, în timp ce Singapore reprezintă un actor-cheie pe plan local⁶⁸. Curtea Internațională de Justiție a respins revendicările Chinei, invocând prevederile Convenției ONU despre Dreptul Mării, îndeosebi cele referitoare la diferența dintre stâncă și insulă, tratat pe care Statele Unite nu l-au ratificat însă⁶⁹.

⁶⁶ Lynn Kuok, „How China’s Actions In the South China Sea Undermine the Rule of Law”, Brookings, November 2019, URL: https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2019/11/FP_20191118_china_scs_law_kuok.pdf, accesat la 18 mai 2020; Huiyun Feng, „How Dangerous is the South China Sea”, *Australian Outlook*, 29 Decembrie 2019, URL: <http://www.internationalaffairs.org.au/australianoutlook/how-dangerous-is-the-south-china-sea/>, accesat la 18 mai 2020; Wu Shicun, „US-China Competition Will Heat up the South China Sea”, în *The Diplomat*, 8 noiembrie 2020, URL: <https://thediplomat.com/2019/11/us-china-competition-will-heat-up-the-south-china-sea/>, accesat la 18 mai 2020.

⁶⁷ L. Kuok, *op. cit.*

⁶⁸ *Ibidem.*

⁶⁹ Mihai Zodian, „SUA, China și Uniunea Europeană: tranziția care încă așteaptă”, în: Florian Cîrciumaru, *Evaluare strategică 2019: Tendințe și probleme de securitate pe glob*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2019, pp. 44-70.

Ascensiunea economică a Chinei i-a permis să își intensifice revendicările, amplasând forțe armate în diverse zone disputate și angajându-se în mai multe controverse cu actori locali, în special cu Vietnam și Filipine, spațiile respective oferind și posibilitatea controlului unor depozite energetice. SUA a strâns legăturile cu aceștia din urmă și a desfășurat misiuni navale de patrulare „Freedom of Navigation” (FONA)⁷⁰. În același timp, în majoritatea statelor, există o combinație de naționalism, interes pentru dezvoltarea economică, China reprezentând principalul partener comercial, precum și pentru o valorizare a non-alinierii, ceea ce complică interacțiunile politico-militare⁷¹.

Departamentul american al apărării a publicat un raport referitor la strategia pentru regiunea „Indo-Pacifică”, un concept promovat de SUA, destinat, în esență, tematicii legate de ascensiunea statului chinez și care implică, printre altele, state din regiuni diferite, ca Asia de Est, de Sud sau de Sud-Est, în speranța că acestea se vor ralia unei viziuni politice (1 iunie 2019)⁷². Ca scopuri, sunt subliniate descurajarea (cu referință la China, denumită „putere revizionistă”) și cooperarea cu parteneri locali, dar fără o instituționalizare analoagă Alianței Nord-Atlantice. Nu este o politică de îndiguire, deoarece lipsește concurența ideologică, amenințarea militară potențială generală, iar audiența este prea diferită, dar pare a fi inspirată pe alocuri de respectiva tradiție.

Documentul subliniază însă tensiunile dintre Statele Unite și China, denumite „competiție strategică”, a doua fiind acuzată că, în paralel, „beneficiază de avantajele ordinii internaționale și o subminează”, dorind să obțină dominația regională și, pe termen lung, globală, printre altele,

⁷⁰ John Grady, „Panel, U.S., China South Sea Tensions Show No Signs of Easing”, *USNI*, 29 July 2019, URL: <https://news.usni.org/2019/07/29/panel-u-s-china-south-china-sea-tensions-show-no-signs-of-easing>, accesat la 18 mai 2020.

⁷¹ Lucio Blanco Pitlo III, „Prospects for the South China Sea in 2020”, *Asia Maritime Pacific Initiative*, 14 februarie 2020, URL: <https://amti.csis.org/prospects-for-the-south-china-sea-in-2020/>, accesat la 18 mai 2020.

⁷² The Department of Defense, „Indo-Pacific Strategy report. Preparedness, Partnerships and Promoting a Networked Region”, 1 iunie 2019, URL: <https://media.defense.gov/2019/Jul/01/2002152311/-1/-1/1/DEPARTMENT-OF-DEFENSE-INDO-PACIFIC-STRATEGY-REPORT-2019.PDF>, accesat la 18 mai 2020; Florin Diaconu, „Recent Strategically Significant Evolutions In The Indo-Pacific Region”, în: Florian Cîrciumaru, Mirela Atanasiu (coord.), *Proceedings, International Scientific Conference, Strategies XXI*, „Carol I” National Defence University Publishing House, Bucharest, Romania, 2018.

amplasând rachete în Marea Chinei de Sud și efectuând misiuni de patrulare în zona Taiwanului⁷³. Inițiativa continuă o serie de reuniuni și de proiecte efectuate cu sprijinul unor puteri regionale, în special al Japoniei. Unele obiective nu par credibile, de exemplu crearea unei „*Joint Force* capabile să câștige orice conflict, încă de la declanșare”, contrar experienței din ultimii 75 de ani⁷⁴.

Din punct de vedere militar, documentul consideră că „avantajul (...) față de Rusia și China se erodează”, citând ceea ce consideră esența Strategiei de Apărare Națională, referindu-se, de exemplu, la programul de modernizare militară a celei de-a doua⁷⁵. Răspunsul ar fi o forță mai letală, dar cu rol de descurajare, realizată prin practici precum dislocare preventivă, în zonele din apropierea competitorilor strategici; noi forme de instrucție; atingerea unui nivel de pregătire pentru luptă de 80% pentru aviația de vânătoare sau consolidarea apărării anti-rachetă⁷⁶. În acest context, au fost elaborate o serie de documente de planificare.

Unul dintre ele este proiectul de reorganizare a forțelor terestre *Multi Domain Operations*, destinat „con competiției” cu marile puteri rivale prin combinarea unor amenințări diferite pe care rivalul se presupune că nu le poate contracara, lărgind spațiul de acțiune de la terestru și aerian, la cele maritim, spațiu și cyber⁷⁷. În acest sens, formulele clasice (divizie, corp, armată) revin în atenție, ca mari unități operaționale, în detrimentul brigăzilor, destinate combaterii amenințărilor asimetrice, în cursul reformelor inițiate de fostul secretar al apărării, Donald Rumsfeld⁷⁸. Pentru aplicarea respectivului concept, a fost anunțată o strategie de modernizare, care își propune dezvoltarea și achiziționarea de noi modele de rachete cu

⁷³ The Department of Defense, „Indo-Pacific Strategy report. Preparedness, Partnerships and Promoting a Networked Region”, 1 iunie 2019, pp. 7-9, URL: <https://media.defense.gov/2019/Jul/01/2002152311/-1/-1/1/department-of-defense-indo-pacific-strategy-report-2019.pdf>, accesat la 18 mai 2020.

⁷⁴ *Ibidem*.

⁷⁵ *Ibidem*, p. 16.

⁷⁶ *Ibidem*.

⁷⁷ Andrew Feickert, Brendan W. McGarry, „Army’s Modernization Strategy: Congressional Oversight Considerations”, *Congressional Research Service*, 7 februarie 2020, URL: <https://www.hsdl.org/?abstract&did=833920>, accesat la 18 mai 2020.

⁷⁸ Andrew Feickert, „Defense Primer: Army Multi-Domain Operations”, *Congressional Research Service*, 16 January 2020, URL: <https://www.hsdl.org/?abstract&did=833296>, accesat la 18 mai 2020.

rază lungă de acțiune; vehicule terestre și aeriene; capabilități C4ISR; apărare anti-rachetă și echipamentele individuale, în perioada 2020-2035, solicitând în acest scop alocarea a circa 187 miliarde de dolari, circa 30% din bugetul de achiziții și cercetare⁷⁹.

Pe lângă aceste documente de politică, au continuat acțiunile de patrulare navală și de recunoaștere în zonele disputate din Marea Chinei de Sud. De exemplu, misiunile FONA se desfășoară din când în când, pentru a susține principiul libertății de navigație, pentru a descuraja Beijingul și a încuraja aliații și partenerii locali, iar, după unele informații, frecvența lor a crescut în ultimii ani⁸⁰. De cealaltă parte, China are forțe navale sau rachete în regiune, pe care le folosește, la rândul său, în scopuri demonstrative⁸¹.

Nu este clar dacă actorii din Asia de Sud-Est vor balansa China în întregime, în schimb, politicile americane se bucură de acceptarea sau de sprijinul Australiei, Japoniei, Indiei și chiar al Franței sau Marii Britanii, care participă uneori la misiunile FONA⁸². Motivele rezidă în diversitatea intereselor și a valorilor actorilor. Marea Chinei de Sud rămâne una dintre regiunile interesante din punct de vedere strategic și al relațiilor dintre marile puteri.

Marea Chinei de Sud a rămas scena unei competiții pluraliste de securitate, incluzând unele incidente, însă fără provocări majore sau conflicte violente importante între actorii implicații. Statele Unite a continuat procesul de instituționalizare a rivalității strategice cu R. P. Chineză, ceea ce sugerează că nu discutăm doar despre politica unei administrații. Cu toate acestea, importanța disensiunilor și a forței armate

⁷⁹ A. Feickert, B. McGarry, *op. cit.*, p. 1.

⁸⁰ David B. Larter, „In challenging China’s claims in the South China Sea, the US Navy is getting more assertive”, *Defense News*, 5 February 2020, URL: <https://www.defensenews.com/naval/2020/02/05/in-challenging-chinas-claims-in-the-south-china-sea-the-us-navy-is-getting-more-assertive/>, accesat la 18 mai 2020.

⁸¹ Steven Stashwick, „China’s South China Sea Militarization Has Peaked”, în *Foreign Policy*, 19 August 2019, URL: <https://foreignpolicy.com/2019/08/19/chinas-south-china-sea-militarization-has-peaked/>, accesat la 18 mai 2020.

⁸² Mihai Zodian, „SUA, China și Uniunea Europeană: tranziția care încă așteaptă”, în: Florian Cîrciumaru, *Evaluare strategică 2019: Tendințe și probleme de securitate pe glob*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2019, pp. 44-70.

nu trebuie exagerată, fiind vorba doar despre unele elemente dintr-un tablou mai mare.

2.2. Comerț, disensiuni și reglementări în relațiile sino-americane

Comerțul este important pentru securitate din mai multe rațiuni. Într-o mai veche tradiție, cu un bun sprijin empiric, deși nu lipsită de controverse, el stimulează relațiile pașnice, deoarece creează bunăstare, făcând inutilă cucerirea; este și un principiu politic și ideologic al ordinii internaționale contemporane, fundament al proceselor de globalizare, dar și al unor instituții ca Uniunea Europeană și NATO. Deseori, constituie un interes al politicii externe.

Dar, contrar teoriilor liberale, școlile protecționiste sau mercantiliste văd în comerț un pilon al puterii statului, iar în deficitele comerciale și alte pericole asociate (datorii sau deficite bugetare), simboluri ale declinului eficienței producției și, astfel, al poziției internaționale. Ideile respective se regăsesc în lucrările lui Robert Gilpin sau Immanuel Wallerstein, pentru care schimbările respective conduc la noi conflicte⁸³. În viziunea teoriei de față, comerțul este mai puțin important, reprezintă doar un aspect al modernizării, care poate avea alte forme, însă, contează ca valoare a elitelor, element al ordinii internaționale și subiect de dispută.

Administrația Trump a urmat o viziune comercială neoprotecționistă, considerând deficitul istoric american drept o problemă serioasă, care afectează industria internă și reprezintă o consecință a practicilor ostile din exterior⁸⁴. Aici sunt vizați diverși actori, principalii parteneri comerciali ai SUA, ca Mexic, Canada, Uniunea Europeană și, în mod deosebit, China. Pentru autoritățile de la Beijing, deschiderea economică a reprezentat una dintre condițiile ascensiunii din ultimele decenii.

Datele ajută contextualizării. În 2018, China reprezenta în jur de 13% din exporturile globale de bunuri fizice și 11% din importuri, iar SUA circa 8% din exporturile respective și 13% din importuri, potrivit

⁸³ Robert Gilpin, *Economia politică a relațiilor internaționale*, DU Style, București, 1999; Immanuel Wallerstein, *Sistemul mondial modern*, Meridiane, București, 1992.

⁸⁴ ***, „What has Donald Trump actually achieved on trade”, în *BBC News*, 19 ianuarie 2020, URL: <https://www.bbc.com/news/business-51055491>, accesat la 18 mai 2020.

datelor furnizate de Organizația Mondială a Comerțului⁸⁵. În ceea ce privește serviciile, situația este mai complicată, SUA deține 14% și 10% din exporturi și importuri, fiind pe primele locuri pe plan mondial, iar China ocupă locul al cincilea la exporturi (spre 3%) și al doilea la importuri (circa 10%), ceea ce reflectă probabil și stadiul procesului de modernizare⁸⁶.

„Războiul comercial” dintre Statele Unite și China a continuat în cursul lui 2019, ambele părți impunând măsuri punitive împotriva celeilalte. După ce un „armistițiu” a expirat în primăvară, a urmat o succesiune de sancțiuni și negocieri ce s-au întins până spre sfârșitul lunii decembrie, cele două economii fiind afectate de aceste dispute. În cele din urmă, a fost încheiat un acord preliminar, reflectând unele obiective americane.

De exemplu, autoritățile de la Washington au decis o nouă serie de tarife, crescând cumulul acestora, de la 10% la circa 25%, pentru mărfuri în valoare de aproximativ 200 miliarde de dolari, potrivit BBC, și au ridicat posibilitatea acoperirii altor produse în valoare de peste 300 miliarde de dolari⁸⁷. De cealaltă parte, Beijingul a stabilit măsuri similare, la procente diferite⁸⁸.

În același timp, numărul de reuniuni bilaterale a fost impresionant, deoarece, așa cum subliniau J. Mason și D. Shepardson, întreg comerțul dintre cele două state fundamentale pentru economia mondială risca să fie puternic lovit de disputa respectivă⁸⁹. Reuniunea G20, din vara lui 2019 a oferit ocazia unei aparente înțelegeri sino-americane, dar lucrurile au mai trenat câteva luni, o altă serie de măsuri punitive intrând în vigoare la începutul lui septembrie (15% tarife pentru bunuri chineze de circa 300

⁸⁵ ***, „World Trade Statistical Review 2019”, *World Trade Organization*, 2019, p. 48, URL: https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/wts2019_e/wts19_toc_e.htm, accesat la 18 mai 2020.

⁸⁶ *Ibidem*, p. 50.

⁸⁷ ***, „A quick guide to the US-China trade war”, în *BBC News*, 16 ianuarie 2020, URL: <https://www.bbc.com/news/business-45899310>, accesat la 18 mai 2020.

⁸⁸ *Ibidem*; Dorcas Wong, Alexander Chipman Koty, „The US-China Trade War: A Timeline”, *China Briefing*, 13 mai 2020, URL: <https://www.china-briefing.com/news/the-us-china-trade-war-a-timeline/>, accesat la 18 mai 2020.

⁸⁹ Jeff Mason, David Shepardson, „Trump ratchets up pressure on China, threatens tariff hikes”, în *Reuters*, 5 May 2019, URL: <https://www.reuters.com/article/us-usa-trade-china/trump-ratchets-up-pressure-on-china-threatens-tariff-hikes-idUSKCN1SB0KP>, accesat la 18 mai 2020.

miliarde dolari versus mărfuri americane tarifate în valoare de 75 miliarde de dolari)⁹⁰. Gradual, între octombrie și decembrie, a fost anunțată încheierea fazei întâi a unui acord comercial între Statele Unite și China⁹¹.

Potrivit înțelegerii, China a promis, printre altele, că va achiziționa anumite produse americane și concesiuni în ceea ce privește regimul proprietății intelectuale și teme înrudite, iar SUA s-a angajat să reducă tarifele⁹². Aceste elemente reprezentau prima etapă dintr-o înțelegere mai generală referitoare la comerțul bilateral⁹³. Era vorba însă despre informații preliminare, acordul nefiind cu totul finalizat la acel moment, iar noi divergențe puteau să intervină.

Agenda neoprotecționistă a administrației Trump a influențat și comerțul dintre Statele Unite și Uniunea Europeană, unde ambele părți au impus tarife în mod reciproc, dar negocierile purtate nu au condus la rezultate concrete⁹⁴. Pe lângă deficitul comercial, importurile de oțel și aluminiu sau subsidii ilegale pentru sectorul aviatic, Casa Albă a avertizat că ar putea taxa comerțul cu automobile, un avertisment pentru industria germană și a protestat împotriva proiectului francez de taxare digitală⁹⁵.

⁹⁰ D. Wong, A.C. Koty, *op. cit.*; Ana Swanson, „As Trump Escalates Trade War, US and China Move Further Apart With No End In Sight”, în *The New York Times*, 1 sSeptember 2019, URL: <https://www.nytimes.com/2019/09/01/world/asia/trump-trade-war-china.html>, accesat la 18 mai 2020; Chat P. Bown, „US-China Trade War: An Up-to-Date Chart”, *Peterson Institute for International Economics*, 14 February 2020, URL: <https://www.piie.com/research/piie-charts/us-china-trade-war-tariffs-date-chart>, accesat la 18 mai 2020.

⁹¹ D. Wong, A.C. Koty, *op. cit.*

⁹² Shannon Tiezzi, „The US-China Trade Deal is Finally Here”, în *The Diplomat*, 14 decembrie 2019, URL: <https://thediplomat.com/2019/12/the-us-china-trade-deal-is-finally-here/>, accesat la 18 mai 2020.

⁹³ *Ibidem*.

⁹⁴ Ana Swanson, Jack Ewing, „Trump’s Next Trade Fight Could Be With Europe”, în *The New York Times*, 16 ianuarie 2020, URL: <https://www.nytimes.com/2020/01/16/business/economy/trump-EU-trade-fight.html>, accesat la 18 mai 2020.

⁹⁵ *Ibidem*; ***, „US imposes record \$7.5 billion tariffs on European goods”, în *Deutsche Welle*, 18 October 2019, URL: <https://www.dw.com/en/us-imposes-record-75-billion-tariffs-on-european-goods/a-50880622>, accesat la 18 mai 2020; Jamey Keaten, „WTO says US can slap \$7.5 bn in Tariffs on EU Goods for Airbus Case”, în *The Washington Times*, 2 October 2019, URL: https://www.washingtontimes.com/news/2019/oct/2/wto-us-can-put-75b-in-tariffs-on-eu-goods-for-airb/?utm_source=GOOGLE&utm_medium=cpc&utm_id=chacka&utm_campaign=TWT++DSA&gclid=Cj0KCQjwnv71BRCOARIsAlkxW9HIN8mNAilzJgEcyCRXrSrtNPm1vMHVsgrd0VL83pUcLDzwWP8nKVMaAmaEEALw_wcB, accesat la 18 mai 2020; Keith Johnson, „US-Europe Trade War Reerupts in London”, în *Foreign Policy*, 3 December 2019, URL: <https://foreignpolicy.com/2019/12/03/nato-trump-europe-trade-war-digital-tax-google/>, accesat la 18 mai 2020.

De cealaltă parte, reprezentanții UE au subliniat că sursele acestei situații se regăsesc în caracteristicile economiei americane și nu în politicile europene⁹⁶.

Relațiile economice transatlantice sunt mai echilibrate însă decât cele dintre Statele Unite și China, iar gradul de interdependență este mult mai mare în ceea ce privește investițiile încrucișate sau cele financiare⁹⁷. În consecință, marja de manevră a administrației de la Washington este mai redusă decât în celălalt caz. Din acest motiv, încheierea unui acord în condiții similare celui chinez se dovedește a fi un proces mult mai dificil.

În ciuda politicii Casei Albe, balanța comercială a Statelor Unite a continuat să se deterioreze în ultimii ani, atingând, în 2018, un deficit de peste 600 miliarde de dolari, potrivit datelor FMI⁹⁸. Principalul factor a acestei situații a fost reprezentant de creșterea impresionantă a importurilor, a căror valoare a trecut de 3000 miliarde dolari, în perioada respectivă⁹⁹. Datoria publică a continuat să crească, atingând nivelul de 99% din PIB, iar deficitul bugetar a crescut cu 26%¹⁰⁰.

Discuția despre economie și comerț este interesantă din perspectiva obiectivelor propuse nu doar în sine sau pentru impactul asupra principiilor și instituțiilor ordinii globale contemporane, ci îndeosebi pentru relația cu specificul factorilor de putere care, potrivit perspectivei teoretice alese, alături de gradul de satisfacție, influențează în mod decisiv starea de securitate globală și regională. Unul dintre aspectele avute în vedere este nivelul de dezvoltare și în special capacitatea tehnologică generală a societăților, care are consecințe directe asupra trăsăturilor

⁹⁶ *Ibidem*.

⁹⁷ Silvia Amaro, „A Trade War with Europe would be Larger and More Damaging than Washington’s Dispute with China”, în *CNBC*, 22 August 2019, URL: <https://www.cnn.com/2019/08/22/why-a-us-trade-war-with-europe-would-be-more-damaging-than-china.html>, accesat 18 mai 2020.

⁹⁸ ***, „Exports of Goods and Services (BoP, current US\$)”, World Bank, URL: https://data.worldbank.org/indicator/BX.GSR.GNFS.CD?locations=US&name_desc=true, accesat la 18 mai 2020.

⁹⁹ *Ibidem*.

¹⁰⁰ ***, „Central Government Debt, Total (% of GDP)”, World Bank URL: https://data.worldbank.org/indicator/GC.DOD.TOTL.GD.ZS?locations=US&name_desc=true, accesat la 18 mai 2020; Alan Rappeport, „Federal Budget Deficit Swelled to Nearly \$1 Trillion in 2019”, în *The New York Times*, 25 October 2019, URL: <https://www.nytimes.com/2019/10/25/us/politics/us-federal-budget-deficit.html>, accesat la 18 mai 2020.

forțelor armate. Aici se pot observa multe aspecte interesante, de exemplu, că, dacă Statele Unite are o valoare foarte ridicată a PIB-ului pe locuitor (54.579 în dolari la valoarea din 2010), unul dintre indicatorii capacității de producție, care crește la o rată situată între 1% și 2% din 2010 încoace, la rândul său, China înregistrează o valoare de șapte ori mai mică, cu o rată de creștere între 6% și 7%¹⁰¹.

Cu alte cuvinte, așa cum a fost subliniat în mai multe ocazii, în cazul Chinei, modernizarea nu s-a terminat, dar se înregistrează schimbări importante, după cum s-a observat în datele despre investițiile în cercetare. Toate acestea au deseori și consecințe semnificative, cum ar fi debutul producției și exporturilor proprii de produse avansate tehnologic, care au beneficiat de multe ori și de cooperarea internațională, dar aceasta este norma în domeniu. Unul dintre exemple se referă la supercalculatoare, unde China ocupă locurile 3 și 4 din primele 10, iar Statele Unite domină primele locuri, dar, în general, dețin poziții comparabile în ceea ce privește performanța/capacitatea¹⁰².

Abilitatea de a dezvolta tehnologia avansată este considerată și un prag în sensul că ar permite autorităților de la Beijing să devină un competitor comparabil (*peer competitor*) cu Statele Unite, termenul la modă acum printre strategii pentru a desemna o mare putere în sens clasic, adică deținătoare de forță militară semnificativă¹⁰³. Scandalul legat de Huawei, acuzată că este important din acest punct de vedere și a inclus momente precum interdicția decretată de președintele Donald Trump prin care firmei îi este interzis de a participa la construcția rețelelor Wi-Fi de generația a cincea (5G); eforturile de a convinge aliații și partenerii să urmeze exemplul, care au eșuat în general și o serie de scutiri limitate, în paralel cu negocierile comerciale de mai sus¹⁰⁴. În principal, compania a

¹⁰¹ ***, „GDP per Capita (Constant 2010 US\$)”, World Bank, URL: https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.KD?locations=US-CN&most_recent_value_desc=true, accesat la 18 mai 2020; ***, „GDP per Capita Growth (Annual %)”, World Bank, URL: https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.KD.ZG?locations=US-CN&name_desc=true, accesat la 18 mai 2020.

¹⁰² ***, „The list 2019, highlights”, Top500, URL: <https://www.top500.org/lists/2019/11/highs/>, accesat la 18 mai 2020.

¹⁰³ Vezi J. Mearsheimer, *op. cit.*

¹⁰⁴ Sean Keane, „Huawei Ban Timeline: Commerce Department Tightens Export Controls in Chinese Firm”, în *CNet*, 15 May 2020, URL: <https://www.cnet.com/news/huawei-ban-full->

fost acuzată că folosește elemente ale rețelelor pentru a spiona în favoarea guvernului chinez, dar și de alte practici ilegale, iar disputele s-au extins în ceea ce privește telefoanele mobile, alături de ea fiind acuzată și societatea ZTE¹⁰⁵.

Comerțul a constituit și în 2019 un subiect important și chiar un test de forță între Statele Unite și China. Disputa s-a desfășurat până aproape de ultimul ceas, ambele părți părând a fi preocupate nu doar de temele propriu-zise, ci și de impactul mediatic intern, dar au reușit totuși să ajungă la un oarecare acord, chiar dacă problemele legate de Huawei și 5G au continuat. Între timp, raporturile de putere economică se modifică pe termen lung.

2.3. Conflicte prelungite din Asia de Est și de Sud

Taiwanul, peninsula coreeană și Kașmirul se numără printre principalele probleme concrete de securitate din Asia de Est și de Sud, în condițiile în care conflictele prelungite reprezintă unul dintre factorii care sporesc șansele de declanșare ale războaielor¹⁰⁶. Anul 2019 nu a fost lipsit de tulburări, controverse și unele conflicte. În general, însă, tendințele au rămas de menținere a stabilității și continuare a păcii.

Protestele din Hong Kong au pus sub semnul întrebării viabilitatea politicii de „o țară, două sisteme”, în ceea ce privește China și alături de chestiunea Taiwanului, despre care, una dintre perspective includea o reunificare după formula respectivă¹⁰⁷. Declanșate ca urmare a unor modificări legislative, permițând extrădarea în China continentală, un regim totalitar, modificări însoțite de uzualele încurcături juridice, acestea

timeline-us-restrictions-china-trump-executive-order-commerce-department-security-threat-5g/, accesat la 18 mai 2020.

¹⁰⁵ *Ibidem*.

¹⁰⁶ Vezi D. Geller, J. D. Singer, *Op. cit.*

¹⁰⁷ Zbigniew Brzezinski, *Marea tablă de șah*, Univers Enciclopedic Gold, București, 2010; ***, „Timeline of Extradiction Protests”, în *BBC News*, 4 September 2019, URL: <https://www.bbc.com/news/world-asia-china-49340717>, accesat la 18 mai 2020; Karishma Singh, Clare Jim, „Timeline: Key dates in Hong Kong’s anti-government protests”, *Reuters*, 10 november 2019, URL: <https://www.reuters.com/article/us-hongkong-protests-timeline/timeline-key-dates-in-hong-kongs-anti-government-protests-idUSKBN1XL0N3>, accesat la 18 mai 2020; ***, „2019-2020 Hong-Kong Protests Timeline”, Human Rights in China, updated 18 May 2020, URL: <https://www.hrichina.org/en/2019-2020-hong-kong-protests-timeline>, accesat la 18 mai 2020.

au condus la un succes parțial al forțelor democratice locale, în condițiile unor confruntări cu forțele de ordine, soldate cu victime și suspiciuni de abuzuri, iar tensiunile vor continua, probabil¹⁰⁸. În contextul respectiv, șeful administrației, Carrie Lam, nu a demisionat, deși a retras propunerile¹⁰⁹.

Evenimentele din Hong Kong au influențat campania electorală desfășurată în Taiwan, pentru funcția prezidențială și pentru legislatură, programate în ianuarie 2020; influență exercitată în mod direct, dar și ca rezultat al agendei liderului de la Beijing, Xi Jinping, potrivit lui S. Pepper¹¹⁰. Chiar dacă este considerat parte a Chinei, Taiwanul beneficiază de garanții de securitate din partea Statelor Unite, care efectuează în mod repetat misiuni de descurajare a regimului comunist de la Beijing. De asemenea, reprezintă o societate dezvoltată și democratică.

Președintele în exercițiu, Tsai Ing-wen, avea o relație dificilă cu R. P. Chineză, care a recurs la o serie de presiuni diplomatice și militare împotriva Taiwanului, liderul de la Taipei evitând să își afirme sprijinul pentru acordul din 1992 referitor la unificare¹¹¹. Dar se pare că politica de mână forte din Hong Kong a consolidat popularitatea atitudinilor sceptice față de regimul de la Beijing¹¹². Astfel, Tsai Ing-wen a asistat la o revenire în sondaje după o perioadă de relativ declin, revenire atribuită pozițiilor R. P. Chineze¹¹³.

¹⁰⁸ *Ibidem*; Amy Gunia, „Taiwan Asks Hong Kong for Return of the Murder Suspect Whose Case Sparked Months of Protests”, în *Time*, 22 October 2019, URL: <https://time.com/5706696/hong-kong-taiwan-murder-suspect-chan-extradition-bill/>, accesat 18 mai 2020.

¹⁰⁹ *Ibidem*.

¹¹⁰ Suzanne Pepper, „China’s Dream of Unifying with Taiwan Is Fading Fast amid the Coronavirus and Hong Kong Protests”, în *Hong Kong Free Press*, 27 March 2020, URL: <https://hongkongfp.com/2020/03/27/chinas-dream-unifying-taiwan-fading-fast-amid-coronavirus-hong-kong-protests/>, accesat la 18 mai 2020; Sarah Zheng, Lawrence Chung, „Hong Kong Protests Are a Game Changer for Taiwan”, în *Inkstone*, 26 August 2019, URL: <https://www.inkstonenews.com/politics/hong-kong-protests-are-game-changer-taiwan/article/3024325>, accesat la 18 mai 2020.

¹¹¹ *Ibidem*.

¹¹² Ralph Jennings, „Trump, Hong Kong Protests, Boosts Taiwan President’s Approval Rating”, în *VOA*, 16 December 2019, URL: <https://www.voanews.com/east-asia-pacific/trump-hong-kong-protests-boost-taiwan-presidents-approval-rating>, accesat la 18 mai 2020.

¹¹³ Michael Mazza, „The Demonstration Effects between Hong Kong Protests and Taiwan’s 2020 Elections”, în *AEI*, 9 October 2019, URL: <https://www.aei.org/articles/the-demonstration-effects-between-hong-kong-protests-and-taiwans-2020-elections/>, accesat la 18 mai 2020.

La rândul său, Coreea de Nord este deseori considerată una dintre problemele de securitate de luat în seamă ale Asiei de Sud-Est, dar semnificația sa a oscilat în ultimii ani, în funcție de starea programului său de înarmare și de felul în care s-au desfășurat negocierile cu Statele Unite. Supraviețuirea regimului comunist de la Phenian, interesul tradițional al Beijingului de a avea un stat prieten la sud de râul Yalu, problema reunificării sau proliferarea nucleară se numără printre sursele de interes ale subiectului respectiv. Administrația Trump a venit cu o abordare proprie, încercând să găsească o soluție, dar lucrurile trenează.

Dosarul nuclear nord-coreean nu a progresat anul trecut, dar nici nu am asistat la vreo criză majoră, ceea ce reprezintă o veste bună. Pentru contextualizare, după mulți ani în care decidenții occidentali au căutat o soluție, fie diplomatică, fie coercitivă, actualul șef de la Casa Albă a promovat formula reuniunilor la nivel înalt cu liderul de la Phenian, Kim Jong-un. Deciziile respective au luat prin surprindere opinia publică după ce amândouă părți au schimbat insulte, în cursul lui 2017.

O întâlnire între cei doi lideri pe linia de armistițiu de la Panmunjong a fost proclamată ca reprezentând cel puțin un element fundamental pe calea împăcării și dezarmării regimului comunist¹¹⁴. Una dintre dilemele esențiale a rămas chiar ceea ce trebuia realizat mai întâi – abandonarea arsenalului nuclear de către Phenian sau renunțarea la politica sancțiunilor internaționale. În consecință, negocierile din lunile următoare au eșuat, iar Kim Jong-un a pronunțat un discurs pesimist în ceea ce privește perspectivele discuțiilor cu Statele Unite la finalul lui decembrie¹¹⁵.

O altă chestiune nucleară din 2019, decizia SUA și Federației Ruse de a abandona tratatul Forțelor Nucleare Intermediare (Intermediate Nuclear Forces – INF) a fost uneori justificată în public în legătură cu proiectele de modernizare militară ale Chinei (februarie-august 2019)¹¹⁶.

¹¹⁴ ***, „North Korean Nuclear Negotiations, 1985-2019”, Council on Foreign Relations, URL: <https://www.cfr.org/timeline/north-korean-nuclear-negotiations>, accesat 18 mai 2020; Mihai Zodian, „Diplomație fragilă în dosarul nuclear nord-coreean”, în *Impact Strategic*, nr. 3-4, 2019.

¹¹⁵ *Ibidem*.

¹¹⁶ ***, Press Statement by Secretary of State, Michael R. Pompeo, „U.S. Intends to Withdraw from the INF Treaty”, U.S Mission to International Organizations in Geneva, 2 February 2019,

Aceasta a construit în jur de 100 de rachete medii și intermediare cu focoaase nucleare și a început să fabrice modele convenționale avansate¹¹⁷. Dar, contrar acestui argument, tehnologia deja existentă era suficientă pentru a contracara progresele Beijingului, iar motivele nu sunt mulțumitoare.

Ascensiunea Chinei a complicat agenda de securitate din spațiile învecinate, exemplul tipic fiind cel al Asiei de Sud, unde India și Pakistanul sunt angajate de decenii bune într-un conflict complex, care are ca miză, printre altele, regiunea Kașmirului. De altfel, autoritățile de la Beijing au primit o zonă de la omologii din Islamabad, pentru a facilita legăturile dintre Tibet și Xinjiang¹¹⁸. Conflictul prelungit a redevenit pentru o vreme violent anul trecut.

Scurta confruntare dintre India și Pakistan din februarie 2019 a amintit lumii de riscurile conflictelor prelungite, printre altele și pentru că a coincis cu vizita în Vietnam a președintelui american, Donald Trump¹¹⁹. Ca răspuns la lovituri teroriste, aviația indiană a bombardat ținte din Kașmirul controlat de statul vecin și rival, o acțiune destul de controversată, un pilot fiind luat prizonier, iar Islamabadul a ripostat¹²⁰. Criza s-a calmat rapid însă¹²¹.

URL: <https://geneva.usmission.gov/2019/02/04/u-s-intent-to-withdraw-from-the-inf-treaty-february-2-2019/>, accesat la 18 mai 2020; Mihai Zodian, „Eterogenitatea tematicii nucleare și politica mondială”, în *Impact Strategic*, nr. 1-2, 2019.

¹¹⁷ Hans M. Kristensen, Matt Korda, „Chinese nuclear forces, 2019”, în *Bulletin of the Atomic Scientists*, No. 74:4, pp. 171-178, URL: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/00963402.2019.1628511>, accesat la 18 mai 2020.

¹¹⁸ Aymeric Chauprade, Francois Thruval, „India”, „Pakistan”, în: Aymeric Chauprade, Francois Thruval, *Dicționar de geopolitică*, Corint, București, 2003, pp. 150-153, 258-261; Mihai Zodian, „Eterogenitatea tematicii nucleare și politica mondială”, în *Impact Strategic*, nr. 1-2, 2019, p. 125.

¹¹⁹ *Ibidem*; ***, „Pulama Terror Attack: Timeline of Conflict between India and Pakistan”, în *Gulf News*, 27 February 2019, URL: <https://gulfnnews.com/world/asia/pulwama-terror-attack-timeline-of-conflict-between-india-and-pakistan-1.1551170592587>, accesat la 18 mai 2020.

¹²⁰ *Ibidem*; Joseph Treviyhick, „We Cut Through the Conflicting Claims and Misinformation Surrounding India’s Strikes on Pakistan”, în *The Drive*, 7 March 2019, URL: <https://www.thedrive.com/the-war-zone/26836/we-cut-through-the-conflicting-claims-and-misinformation-surrounding-indias-strikes-on-pakistan>, accesat la 18 mai 2020.

¹²¹ *Ibidem*; ***, „Wars Are Miscalculated, Let’s Talk: Imran Tells Modi”, în *Khaleej Times*, 28 February 2019, URL: <https://www.khaleejtimes.com/international/pakistan/Live-Wars-are-miscalculated-lets-talk-Imran-to-Modi->, accesat la 18 mai 2020; ***, „India, Pakistan Facing ‘Very Dangerous Situation’: Trump”, în *Khaleej Times*, 23 February 2019, URL: <https://www.khaleejtimes.com/international/americas/india-pakistan-facing-very-dangerous-situation-trump>, accesat la 18 mai 2020; James Schwemlein, „Trump Doesn’t Want to Play Peacemaker”, în *Foreign Policy*, 5 martie 2019, URL: <https://foreignpolicy.com/2019/03/05/trump-doesnt-want-to-play-peacemaker-india-pakistan-war-pulwama/>, accesat la 18 mai 2020.

Pakistanul este unul dintre aliații Chinei, care se folosește, pe de o parte, de legătura de securitate cu aceasta pentru acces în Oceanul Indian și pentru a ține în șah India, și, de cealaltă parte, beneficiază de sprijinul Statelor Unite, fiind și membru al Commonwealthului¹²². În același timp, statul indian este deseori citat ca o potențială mare putere și contrapondere la China, după cum s-a văzut anterior¹²³. Pe lângă tematica politicii de putere, avem de-a face și cu efectele proliferării nucleare, cu discuțiile despre stabilitatea regimului proliferării, cu riscurile implicate de conflictele prelungite sau cu *nexusul* dintre rivalități interstatale, proliferare și terorism al Asiei de Sud.

Deși conflictele prelungite sunt potențial periculoase, în 2019, s-au dovedit a fi gestionabile. Protestele din Hong Kong și reacțiile din Taiwan trebuie urmărite cu atenție în perioada următoare și prezintă probabil cea mai mare importanță din perspectiva relațiilor dintre Statele Unite și China. Pentru a evita însă deformarea realității, trebuie din nou subliniat că, în continuare, tendințele pașnice predomină pe plan regional.

Rivalitatea dintre Statele Unite și China a continuat să se dezvolte și în 2019, în absența unor incidente majore, având ca manifestări principale tensiunile comerciale, descurajarea militară sau dueluri de imagine, în timp ce s-au menținut și formele de cooperare. Comerțul ar intra la ambele categorii și a condus în cele din urmă la realizarea unui acord, parte a unui proces mai larg. Evenimentele din Marea Chinei de Sud, Taiwan, Hong Kong, peninsula Coreeană sau relațiile dintre India și Pakistan rămând surse potențiale de conflict și trebuie urmărite cu interes, mai ales în condițiile în care epidemia de COVID-19 s-a suprapus acestei complicate țesături de interacțiuni.

¹²² Mihai Zodian, „Eterogenitatea tematicii nucleare și politica mondială”, în *Impact Strategic*, nr. 1-2, 2019.

¹²³ *Ibidem*.

Concluzii

Capitolul de față a tratat tematica stării de securitate din regiunea Asiei de Est și din vecinătate, folosind relațiile dintre Statele Unite și R. P. Chineză ca lupă și teoria tranziției puterii ca filtru teoretic. Elaborată de autori ca A. F. K. Organski, J. Kugler, S. Weber sau D. Lemke, aceasta din urmă consideră că stabilitatea internațională, absența unui conflict major, depinde de o combinație între o structură ierarhică de putere și existența atitudinilor *statu-quo* în rândul elitelor actorilor majori. În condițiile respective, poate funcționa o ordine, un aranjament impus de puterea dominantă, sprijinit de principalii săi aliați, potrivit intereselor și perspectivelor acestora.

Principala concluzie este că sistemul internațional este în general stabil, dar are loc o schimbare graduală a relațiilor de putere în favoarea Chinei, care a recuperat o porțiune semnificativă din decalajul față de SUA. În ambele state, elite naționaliste se află la guvernare, care acordă importanță dezvoltării forțelor armate, inclusiv din punct de vedere retoric. În consecință, există surse de divergență, chiar dacă nu motive presante de natură politică internațională.

Calculată ca PIB la rate oficiale de schimb, după metoda „Atlas” a Băncii Mondiale, valoarea producției chineze ajunsese la aproximativ 63% din cea americană și continua să crească, într-un ritm încetinit, înspre 6%, în timp ce PIB per capita era de șapte ori mai mic¹²⁴. Pragurile de la care competiția pentru securitate risca să devină destabilizatoare erau de 80% în versiunea moderată și de 70% în cea prudentă. Cheltuielile militare privite comparativ și ca procent din PIB indică un nivel acceptabil de satisfacție față de ordinea internațională, privită în general¹²⁵.

Principalele surse ale schimbării rezidă în procesele complexe de modernizare, care se desfășoară pe termen mediu și lung, cel puțin, în viziunea teoriei tranziției puterii și a concepțiilor înrudite. Statele și

¹²⁴ ***, „GNI, Atlas method (Current US\$)”, World Bank, URL: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GNP.ATLS.CD?view=chart>, accesat la 15 aprilie 2020.

¹²⁵ ***, *Military expenditure (current USD)*, World Bank, URL: <https://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPND.CD>, accesat la 7 mai 2020; ***, *Military expenditure (% of GDP)*, World Bank, URL: <https://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPND.GD.ZS>, accesat la 7 mai 2020.

decidenții poți beneficia sau inhiba acest proces, dar nu poți evita să îți suferi consecințele într-un fel sau altul. Istoria modernă a Asiei de Est reprezintă poate cel mai bun exemplu în acest sens, Japonia și China trecând de la izolare, la dezvoltare, în mai multe versiuni.

În ultimele decenii, economia, știința și tehnologia au reprezentat principalele surse ale dezvoltării, pornind de la un potențial demografic semnificativ și de la o deloc de neglijată centralizare și consolidare instituțională statală. Creșterea brută a PIB-ului a fost suplimentată de investiții în cercetare, ceea ce a permis actorilor să producă și să exporte bunuri avansate, inclusiv de origine indigenă. După cum sugerează disputele comerciale din 2019 și scandalul Huawei, aspectele de securitate nu sunt foarte îndepărtate.

Problemele politice principale din regiunea Asiei de Est și teritoriile învecinate sunt divergențele din Marea Chinei de Sud, chestiunea Taiwanului, programul nuclear și perspectivele mai generale ale Coreei de Nord și conflictul dintre India și Pakistan. Lor li s-au adăugat tensiunile comerciale dintre Washington și Beijing, ca urmare a dezvoltării Chinei și a agendei neoprotecționiste a administrației Trump. Cu excepția scurtei confruntări din Kașmir, tendința principală a fost de menținere de stabilității, tensiunile și divergențele fiind menținute sub control, ca urmare a unei combinații între descurajare, bunăstare și negocieri.

Este important însă de subliniat că perspectivele conceptuale ale disciplinei relațiilor internaționale operează o selecție intelectuală, ca orice tip de explicație rațională, unele aspecte ale realității sunt evidențiate și altele sunt ignorate, pentru a putea utiliza termeni și creiona afirmații. Cel mai des utilizate simplificări sunt distincțiile dintre domeniile extern și intern și, în teoriile structurale, privilegierea factorilor poziționali și generali cu caracter politic¹²⁶. Lucrurile devin problematice atunci când intervin fenomene de altă natură.

Modernizarea de care am amintit în întregul capitol poate avea și consecințe negative, dintre care competiția dintre marile puteri este subliniată de cadrul conceptual ales. O altă care a însoțit istoria omenirii

¹²⁶ Pe larg în: Stefano Guzzini, *Realism și relații internaționale*, Institutul european, Iași, 2000 și Barry Buzan, Richard Little, *Sisteme Internaționale în istoria lumii*, Polirom, Iași, 2009.

și s-a globalizat odată cu epoca marilor descoperiri geografice se referă la pandemii¹²⁷. Oficial, la finalul anului, dar se speculează că mai devreme, municipalitatea Wuhan din China a raportat Organizației Mondiale a Sănătății „existența unu tip necunoscut de pneumonie” (OMS), ce avea să fie ulterior denumită COVID-19¹²⁸.

Teoria tranziției puterii anticipiază că, pe măsură ce resursele controlate de actorul dominant și principalul competitor tind să se egalizeze, șansele de cooperare se vor reduce, în special dacă elitele sunt nemulțumite de sistemul normativ și instituțional existent. Deci, o pandemie ar accentua unele aspecte ale competiției dintre SUA și China, îndeosebi pe cele retorice, însă consecințele economice, pe termen scurt și mediu, ar inhiba efectele asupra acțiunilor de alt tip. Pe termen lung, ar trebui să se reafirme tendințele economice și politice de dezvoltare.

¹²⁷ Jared Diamond, *Virusi, arme și oțel. Soarta societăților umane*, All, București, 2010.

¹²⁸ ***, „WHO Timeline – COVID – 19”, World Health Organization, URL: <https://www.who.int/news-room/detail/27-04-2020-who-timeline---covid-19>, accesat la 22 mai 2019.

STATELE UNITE ALE AMERICII, EUROPA ȘI CHINA ÎN PRAGUL UNEI INEVITABILE CRIZE ECONOMICE

Cristian BĂHNĂREANU

În ultimii doi ani, economia mondială s-a confruntat cu un set complex de provocări la adresa dezvoltării și o acumulare a riscurilor pe termen scurt ce au fost agravate de adâncirea polarizării politice, creșterea scepticismului cu privire la beneficiile multilateralismului și spațiul limitat de manevră în materie de politică globală. Activitatea economică a înregistrat, pe spații largi, o încetinire semnificativă pe fondul disputelor comerciale fără sfârșit și incertitudinilor de politică, ratelor mari ale sărăciei, riscurilor climatice tot mai presante, inegalităților omniprezente intra și interțări. Toate aceste riscuri ar putea încuraja și mai mult politicile orientate spre interior în detrimentul cooperării globale atât de necesară în aceste momente¹.

Creșterea economică a înregistrat o deteriorare generalizată pe parcursul ultimului an, PIB-ul mondial sporind cu doar 2,9% în 2019 – cea mai mică rată din ultimii 10 ani². Această situație amenință să provoace daune severe și de lungă durată societății prin zădărnicierea eforturilor de reducere a sărăciei, de creare a unor locuri de muncă decente, de extindere a accesului la energie accesibilă și curată și, în general, de îndeplinire a obiectivelor *Agendei 2030 pentru dezvoltare durabilă*³.

În evaluarea stării economice din 2018 susțineam că „deși creșterea globală pare la prima vedere destul de solidă, tot mai multe voci prevăd că economia mondială se va confrunța curând cu o nouă criză ce va avea

¹ Menționăm că prezenta evaluare a stării economiei mondiale, cu accent pe SUA, Europa și China, se bazează pe rapoartele și estimările organizațiilor economice internaționale, emise la începutul anului 2020, ce iau mai puțin în considerare efectele crizei sanitare ce a urmat.

² ***, *World Economic Outlook Database*, International Monetary Fund, Washington, April 2020, URL: https://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2020/01/weodata/weorept.aspx?pr.x=83&pr.y=6&sy=2010&ey=2019&scsm=1&ssd=1&sort=country&ds=.&br=1&c=001&s=NGDP_RPCH&grp=1&a=1, accesat la 6 mai 2020.

³ ***, *Agenda 2030 pentru dezvoltare durabilă*, Ministerul Afacerilor Externe, august 2017, URL: <https://www.mae.ro/node/35919>, accesat la 12 martie 2020.

efecte mult mai dezastruoase față de precedentele”⁴. Într-adevăr, spre sfârșitul anului trecut, o nouă criza economică a început să se profileze la orizont, odată cu apariția deteriorarea climatului economic din China ca urmare apariției epidemiei de coronavirus și a restricțiilor impuse. Se pare că această problemă sanitară globală va duce la deteriorarea majorității indicatorilor macroeconomici în următorii ani, ceea ce va pune sub semnul întrebării activitatea și arhitectura sistemului economico-financiar și perspectivele de dezvoltare.

În economiile dezvoltate, ritmul de creștere a încetinit considerabil de la jumătatea anului 2018, după cum se poate observa în graficul de mai jos. În SUA, expansiunea economică este prevăzută să se modereze la circa 1,7% în 2020⁵, deși reducerile recente ale dobânzii fondurilor federale acordă un anumit sprijin activității economice. Incertitudinea politică, încrederea slabă în mediul de afaceri și încetinirea creșterii locurilor de muncă sunt susceptibile să afecteze cererea internă. În Europa, se estimează un ritm modest al creșterii medii în următoarea perioadă, având în vedere că sectorul de producție va continua să aibă de suferit din cauza tensiunilor comerciale internaționale, încetinirii expansiunii economice a Chinei și incertitudinii politice ridicate, inclusiv în ceea ce privește ieșirea Marii Britanii din Uniunea Europeană. Acest lucru va fi parțial compensat de sporirea continuă a consumului privat pe fondul piețelor de muncă robuste și unor noi stimulente monetare.

⁴ Cristian Băhnăreanu, „Provocările dezvoltării durabile în economiile Statelor Unite ale Americii, Europei și Chinei” în: Florian Cîrciumaru (coord.), *Evaluare strategică 2018 – Tendințe și probleme de securitate pe glob*, Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2019, p. 71.

⁵ ***, *World Economic Situation and Prospects 2020*, United Nations, New York, 2020, p. 3.

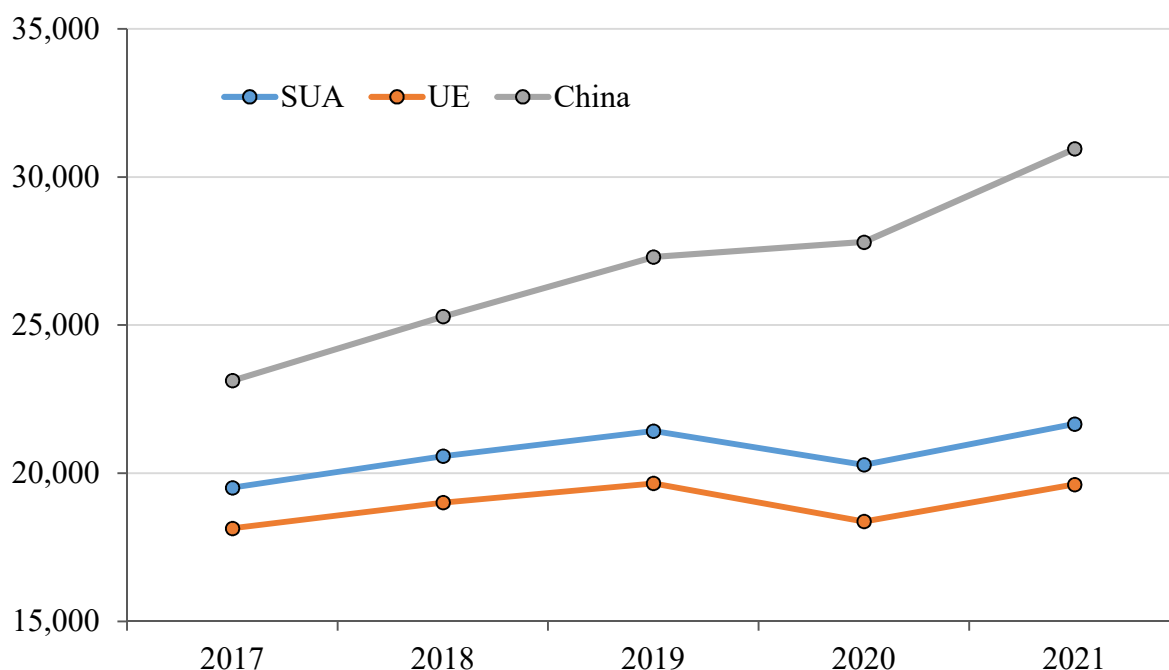

Figura nr. 1: Evoluția PIB-ului SUA, UE și Chinei, în perioada 2017-2021⁶

Perspectivile de creștere în economiile în curs de dezvoltare și de tranziție au fost revizuite în mod negativ. În mai multe țări, slăbiciunile interne, de la incertitudinea politică accentuată și fragilitățile financiare la întreruperile lanțurilor de aprovizionare, se adaugă provocărilor și dificultăților din mediul extern. În ciuda faptului că se confruntă cu turbulențe semnificative, Asia de Est rămâne regiunea cu cea mai rapidă expansiune economică din lume și cel mai mare contribuitor la PIB-ul global. Se estimează că, în acest spațiu, creșterea medie va rămâne stabilă, chiar și în condițiile unei decelerări treptate a economiei chineze. De asemenea, creșterea economică în țările cel mai puțin dezvoltate urmează să accelereze ușor, având în vedere că acestea au rămas în general neafectate de încetinirea globală. După ce a crescut cu o rată medie de 4,3% în ultimii cinci ani, PIB-ul agregat se așteaptă să se majoreze cu peste 5% în 2020 și 2021⁷. Această accelerare va fi determinată de factori

⁶ ***, *World Economic Outlook Database*, April 2020, URL: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2020/01/weodata/weorept.aspx?pr.x=93&pr.y=8&sy=2017&ey=2021&scsm=1&ssd=1&sort=country&ds=.&br=1&c=924%2C111&s=PPPGDP&grp=0&a=1> și <https://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2020/01/weodata/weorept.aspx?pr.x=67&pr.y=9&sy=2017&ey=2021&scsm=1&ssd=1&sort=country&ds=.&br=1&c=998&s=PPPGDP&grp=1&a=1>, accesate la 6 mai 2020.

⁷ ***, *World Economic Situation and Prospects 2020*, p. 3.

interni de creștere, în principal de o cerere mai puternică în majoritatea țărilor din această categorie.

1. Conflictul comercial americano-chinez în prelungiri

Dinamica economiei mondiale a fost puternic influențată pe parcursul anului trecut de continuarea disputei comerciale dintre SUA și China, ce reflectă presiunea din ce în ce mai mare asupra cooperării multilaterale în cadrul unui sistem de comerț bazat pe reguli și reglementări clare. Tensiunile au escaladat pentru prima dată la începutul anului 2018 și s-au extins și pe parcursul anului trecut⁸. Politicile comerciale ale celor două țări au fluctuat rapid între intensificarea și temperarea conflictului, alimentând incertitudinea deja destul de ridicată la nivelul relațiilor comerciale internaționale.

În faza inițială a disputei comerciale, SUA a vizat tarifele pe mașini, echipamente de transport și instrumente de precizie importate de pe piața chineză. În schimb, tarifele impuse economiei americane de către China ca represalii s-au îndreptat spre sectorul agroalimentar și echipamentele de transport. În etapele ulterioare ale escaladării, SUA și-a extins tarifarea și asupra produselor chinezești pentru a cuprinde aproape toate schimburile bilaterale dintre cele două țări. Cu toate acestea, importurile unor instrumente de precizie din China au fost excluse de la anumite tarife suplimentare de către SUA. De asemenea, importurile unor echipamente de comunicare (cum ar fi microprocesoare) și echipamente de transport (inclusiv aeronave mari) de pe piața americană au fost scutite de tarifare de către autoritățile de la Beijing.

Conflictul comercial dintre SUA și China a avut un impact imediat și direct asupra comerțului dintre cele două țări. În termeni valorici, importurile americane din China s-au diminuat cu circa 13% în primele trei trimestre din 2019, prin comparație cu aceeași perioadă a anului anterior. Și exporturile SUA pe piața chineză au scăzut într-un ritm ușor mai rapid, cu aproximativ 16%. Deficitul de bunuri al SUA cu China s-a

⁸ ***, "Timeline: Key dates in the U.S.-China trade war", în *Reuters*, 15 January 2020, URL: <https://www.reuters.com/article/us-usa-trade-china-timeline/timeline-key-dates-in-the-u-s-china-trade-war-idUSKBN1ZE1AA>, accesat la 11 februarie 2020.

redus constant, dar rămâne încă destul de substanțial – circa 345,6 miliarde de dolari la sfârșitul anului trecut⁹. De asemenea, tensiunile comerciale au avut efecte variate asupra sectoarelor economice din ambele țări. În primele nouă luni ale anului 2019, exporturile de produse minerale din China spre SUA au scăzut cu 44%, iar cele cu produse de origine animală cu 27%. Și exporturile americane spre piața chineză au înregistrat diminuări semnificative: produsele minerale au scăzut cu 57%, metalele de bază cu 35%, iar aeronavele, echipamentele feroviare și navele cu 32%¹⁰. În schimb, SUA a înregistrat o creștere a exporturilor de produse vegetale în China, creșterea ce se datorează unui nivel de bază scăzut în 2018 și unei diminuări a cotei chineze la importurile de soia.

Acțiunile comerciale ale SUA la adresa Chinei, începute în 2018, au continuat și anul trecut prin majorarea unor tarife. De exemplu, administrația de la Washington a anunțat în august 2019 că va impune tarife de 10% pentru importurile chinezești ce depășesc 300 miliarde de dolari, ce se adăugă la cei 25% percepuți deja pe mărfuri chinezești în valoare de 200 miliarde de dolari¹¹. Ca răspuns, Beijingul a adoptat măsuri asemănătoare, ceea ce alimentează o incertitudine și mai mare asupra politicii comerciale.

Conflictul comercial SUA-China amenință să devină tot mai periculos pe măsură ce litigiile s-au extins pentru a include și sectoarele tehnologiei și telecomunicațiilor. În octombrie 2019, cele două părți au ajuns la un acord provizoriu pentru a amâna aplicarea unei părți din tarifarea planificată, iar unele tarife au fost reduse până la sfârșitul anului¹². Acest lucru reflectă unele progrese în direcția îmbunătățirii relațiilor comerciale bilaterale, dar tensiunile comerciale s-ar putea reaprinde dacă în faza următoare negocierile asupra unui acord comercial

⁹ ***, 2019: *U.S. trade in goods with China*, United States Census Bureau, 2020, URL: <https://www.census.gov/foreign-trade/balance/c5700.html>, accesat la 14 februarie 2020.

¹⁰ ***, *World Economic Situation and Prospects 2020*, 2020, p. 30.

¹¹ ***, “A quick guide to the US-China trade war”, în *BBC News*, 16 January 2020, URL: <https://www.bbc.com/news/business-45899310>, accesat la 16 martie 2020.

¹² Maegan Vazquez, Kevin Liptak, “US-China trade negotiations reach preliminary agreement short of a comprehensive deal”, în *CNN politics*, 12 October 2019, URL: <https://edition.cnn.com/2019/10/11/politics/donald-trump-china-trade-negotiations-october-deal/index.html>, accesat la 17 martie 2020.

se vor prelungi.

Deși cele două părți au ajuns la un anumit compromis în unele domenii¹³, un acord cuprinzător va necesita soluționarea unor probleme delicate și progrese pe mai multe fronturi, existând riscul ca tensiunile comerciale să escaladeze din nou. Nivelul ridicat de incertitudine privind modul cum vor fi reconfigurate politicile comerciale și tensiunile comerciale încă ridicate continuă să impiezeze asupra perspectivelor de export ale Asiei de Est. De asemenea, relațiile comerciale ale SUA cu partenerii din UE sunt afectate de problemele legate de accesul agricol, taxele vamale impuse ca răspuns la decizia de subvenționare a companiei Airbus și amenințările repetate de impunere a unor tarife suplimentare pe automobilele și componentele auto importate din blocul comunitar.

2. Economia SUA între dispute comerciale și lipsa investițiilor

Activitatea economică din SUA este în scădere, reflectând în mare măsură efectul asupra investițiilor al incertitudinii prelungite în materie de politică comercială și impactul tarifelor asupra anumitor sectoare. În același timp, se constată că: măsurile de stimulare fiscală introduse în 2018 nu mai au aceleași efecte benefice; prețul internațional mai scăzut al petrolului a descurajat investițiile în industria combustibililor fosili; investițiile rezidențiale rămân slabe ca urmare, în parte, a deficitului de forță de muncă în sectorul construcțiilor. Rata de creștere a PIB-ului a încetinit până la 2,3% în 2019¹⁴ și se estimează continuarea acestei tendințe de scădere și în următorii doi ani.

Începând din august 2018, când disputele comerciale au început să escaladeze, nivelul de încredere în mediul de afaceri s-a diminuat constant. Producția în industria manufacturieră s-a redus cu aproape 2,5% în primele nouă luni ale anului trecut, un declin accentuat înregistrându-se și în sectorul auto¹⁵. În timp ce regimul de la Beijing a suspendat tarifele

¹³ Virgil Bisio, Charles Horne, Ann Listerud, Kaj Malden, Leyton Nelson, Nargiza Salidjanova, Suzanna Stephens, *The U.S.-China "Phase One" Deal: A Background*, Issue Brief, U.S.-China Economic and Security Review Commission, 4 February 2020.

¹⁴ ***, *World Economic Outlook Database*, April 2020, URL: https://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2020/01/weodata/weorept.aspx?pr.x=65&pr.y=3&sy=2019&ey=2021&scsm=1&ssd=1&sort=country&ds=.&br=1&c=111&s=NGDP_RPCH&grp=0&a=, accesat la 7 mai 2020.

¹⁵ ***, *World Economic Situation and Prospects 2020*, 2020, p. 101.

suplimentare impuse automobilelor fabricate pe teritoriul american, industria de profil este puternic afectată de tarifele impuse de către SUA importurilor de componente auto din China, precum și de prețurile oțelului care cresc costurile de producție. Unul dintre obiectivele declarate ale noilor măsuri de politică comercială ale Washingtonului este creșterea investițiilor în sectorul auto autohton¹⁶, dar până în prezent cifrele de producție nu demonstrează acest impuls.

Pe măsură ce tensiunile comerciale dintre SUA și principalii săi parteneri comerciali au continuat să se intensifice pe parcursul anului trecut, volumele de export s-au diminuat cu circa 1,7%¹⁷. O serie de negocieri s-au desfășurat pentru sporirea exporturilor de produse agricole din SUA pe piața chineză. De exemplu, potrivit Departamentului american al Agriculturii, sectorul de soia a suferit majorări ale tarifelor ceea ce a dus la o scădere estimată de 35% a exporturilor către consumatorii chinezi în perioada 2017-2019¹⁸. Cu toate acestea, eliminarea acestor tarife și reluarea achiziției de produse agricole nu vor fi suficiente pentru a atinge volumul anterior al exporturilor, deoarece cererea de soia din China a scăzut brusc ca urmare a izbucnirii pestei porcine africane și a impactului acesteia asupra cererii de hrană pentru animale.

În timp ce tarifele au crescut anumite prețuri pe piața americană, inflația a scăzut sub ținta de 2% încă de la sfârșitul anului 2018, în ciuda unei presiuni din ce în ce mai mari asupra salariilor datorată unei rate a șomajului extrem de scăzută. Rata redusă a inflației se datorează și sensibilității crescute a acestui indicator la dinamica prețurilor petrolului în SUA, parțial ca urmare a unui nivel mai scăzut de impozitare a benzinei și a altor consumabile pe bază de carbon. Indicele prețurilor de consum

¹⁶ ***, *2020 Trade Policy Agenda and 2019 Annual Report of the President of the United States on the Trade Agreements Program*, United States Trade Representative, February 2020.

¹⁷ ***, *U.S. International Trade in Goods and Services*, December 2019, Bureau of Economic Analysis, U.S. Department of Commerce, 5 February 2020, URL: <https://www.bea.gov/news/2020/us-international-trade-goods-and-services-december-2019>, accesat la 19 martie 2020.

¹⁸ Justin Chloe, Alexander Hammer, Christopher Montgomery, *U.S. Soybean Exports to China Crushed Amid Rising Trade Tensions*, USITC Executive Briefings on Trade, August 2019 și ***, *Global Agricultural Trade System Online*, Foreign Agricultural Service, United States Department of Agriculture, 2020, URL: <https://apps.fas.usda.gov/gats/default.aspx>, accesat la 20 martie 2020.

(cu excepția energiei) s-a menținut pe parcursul anului trecut în intervalul 1,5-2,1%, crescând până la 2,3% în decembrie 2019¹⁹.

Presiunile inflaționiste mai reduse și intensificarea disputelor comerciale pe parcursul anului trecut au determinat o inversare a politicii monetare promovată de Rezerva Federală a SUA (Fed). Dobânda de referință pentru rata fondurilor federale a fost redusă cumulat cu circa 85 de puncte procentuale în a doua parte a anului²⁰, în timp ce balanța Fed a crescut cu peste 7% în perioada septembrie - noiembrie 2019, inversând scăderile din primele opt luni.

Investițiile sunt, de asemenea, din ce în ce mai sensibile la prețul petrolului și reflectă pe termen scurt fondurile investite în industria de șist, care reprezenta în 2018 peste 60% din producția americană de petrol²¹. De exemplu, prețul petrolului a crescut în 2018 cu circa 30 de procente ca urmare a sporirii cu 24% a investițiilor în lucrări miniere. În primele trei trimestre ale anului 2019, prețul petrolului a fost cu 10 procente mai mic în comparație cu aceeași perioadă din anul anterior, iar investițiile în lucrări miniere s-au diminuat cu 5%²². Această fluctuație a avut ca efect o încetinire cu aproximativ 30% a creșterii investițiilor private nerezidențiale în anul ce a trecut.

Sectorul combustibililor fosili joacă încă un rol deosebit de important în economie, dar acționează ca o frână în procesul de atingere a țintelor de mediu. În timp ce majoritatea statelor au adoptat legislații care impun utilizarea pe scară largă a energiei regenerabile de către centralele electrice, procesul de trecere spre un mix energetic mai curat a bătut pasul pe loc în comparație cu cea mai mare parte a Europei și, în ultimii ani, s-a manifestat o anumită relaxare în ceea ce privește reglementările de mediu. Se estimează că emisiile totale de carbon din

¹⁹ ***, *CPI for All Urban Consumers (CPI-U)*, U.S. Bureau of Labor Statistics, 2020, URL: <https://data.bls.gov/timeseries/CUUR0000SA0>, accesat la 20 martie 2020.

²⁰ ***, *H.15 Selected Interest Rates*, Board of Governors of the Federal Reserve System, 2020, URL: <https://www.federalreserve.gov/datadownload/Build.aspx?rel=H15>, accesat la 9 mai 2019.

²¹ Jack Perrin, Emily Geary, "EIA adds new play production data to shale gas nad tight oil reports", *Today in Energy*, 15 February 2019, URL: <https://www.eia.gov/todayinenergy/detail.php?id=38372>, accesat la 9 mai 2020.

²² ***, *World Economic Situation and Prospects 2020*, 2020, p. 103.

industria energetică s-au diminuat cu 2,9% în 2019²³, compensând o mare parte din creșterea înregistrată în 2018.

În ciuda decelerării recente a creșterii, piața muncii se menține relativ puternică având în vedere că rata șomajului se află la cel mai scăzut nivel începând cu 1970 și că proporția populației ocupate în totalul adulților din categoria de vârstă 25-54 de ani atinge 80,3%, cea mai înaltă cotă din perioada pre-recesiune²⁴. Nivelul sărăciei din SUA este strâns corelat cu crearea de locuri de muncă, iar scăderea accentuată a șomajului începând cu anul 2010 a redus semnificativ numărul oamenilor aflați la limita sărăciei. Cu toate acestea, măsurile de protecție socială nu sunt suficiente și nu ajung la cei care se află în partea inferioară a piramidei de distribuție a veniturilor, pentru care nivelul de trai s-a deteriorat continuu în ultimul deceniu. Din 2007, numărul gospodăriilor care trăiesc cu mai puțin de 15.000 dolari pe an a crescut cu peste 1 milion.

Calitatea locurilor de muncă este, de asemenea, inegală, ceea ce rămâne un obstacol major în calea unui grad mai mare de percepție al bunăstării pe continentul american. Nivelul de inegalitate al veniturilor nete în SUA este cel mai înalt dintre economiile dezvoltate și a continuat să sporească constant încă de la mijlocul anilor '70. În ciuda unui progres modest pe parcursul anului 2018, inegalitatea²⁵ a luat din nou avânt în 2019. Inegalitățile în materie de sănătate și accesul la asistență medicală de calitate sunt, de asemenea, destul de accentuate, cu diferențe semnificative în funcție de rasă, etnie și istoric educațional. Ponderea populației fără nicio formă de asigurare de sănătate a început să crească în 2018, după câțiva ani de îmbunătățire a situației, ceea ce sugerează că inegalitățile în domeniul sănătății vor continua să se agraveze.

Deoarece stimulentele acordate prin *Legea privind reducerea impozitării și stimularea creării de locuri de muncă din 2017* încep să se disipeze, iar încrederea consumatorilor este afectată tot mai mult de

²³ ***, *Global CO2 emissions in 2019*, International Energy Agency, 11 February 2020, URL: <https://www.iea.org/articles/global-co2-emissions-in-2019>, accesat la 15 aprilie 2020.

²⁴ ***, *Labor Force Statistics from the Current Population Survey*, U.S. Bureau of Labor Statistics, 2019, URL: <https://data.bls.gov/timeseries/lms14000000>, accesat la 6 iunie 2019

²⁵ Indicator măsurat ca raport între câștigul săptămânal a celor 10% din categoria celor cu veniturile cele mai mari și câștigul săptămânal al celor 10% din categoria celor cu veniturile cele mai mici.

incertitudinea economică, creșterea consumului gospodăriilor va înregistra o tendință de scădere. De asemenea, cheltuielile guvernamentale vor rămâne moderate. Limitele de finanțare mai mari stabilite pentru următorii doi ani prin *Legea bugetului din 2019*²⁶, oferă un anumit spațiu de manevră pentru sporirea cheltuielilor, inclusiv pentru apărare și misiuni de pregătire și salvare în caz de dezastru.

3. Europa între incertitudinile interne și condițiile externe

În anul ce a trecut, Uniunea Europeană a înregistrat o creștere limitată de doar 1,4%²⁷, în declin față de ratele de peste 2 procente din anii anteriori.

Pe fondul tensiunilor comerciale sporite, exportatorii europeni se confruntă cu numeroase provocări, inclusiv taxe suplimentare, cerere mai slabă sau întârziată, decizii luate în condiții de incertitudine politică crescută. În plus, problemele structurale și schimbările ce au avut loc în sectoare importante, cum ar fi industria auto, pun sub semnul întrebării modelele clasice de afaceri și creează nevoia companiilor și a factorilor de decizie de a dezvolta noi paradigme economice. Toate aceste elemente vor suprima contribuția exporturilor la performanța economică, iar cererea internă va rămâne principalul motor al creșterii. Șomajul scăzut, câștigurile salariale solide și stimulentele monetare vor continua să încurajeze un consum solid al gospodăriilor. Poziția mai relaxată a politicii monetare va impulsiona investițiile pe plan intern, cum ar fi construcțiile rezidențiale, ceea ce va crea indirect efecte pozitive pentru multe companii mici și mijlocii.

Perspectivile de dezvoltare ale economiei europene pot fi influențate de numeroase riscuri și provocări, care ar putea duce la o încetinire semnificativă a creșterii, chiar spre rate negative în 2020 și 2021²⁸. În primul rând, o escaladare a tensiunilor comerciale ar putea avea

²⁶ ***, *Bipartisan Budget Act of 2019*, August 2019, URL: <https://www.congress.gov/116/plaws/publ37/PLAW-116publ37.pdf>, accesat în 8 aprilie 2020.

²⁷ ***, *World Economic Outlook Database*, April 2020, URL: https://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2020/01/weodata/weorept.aspx?pr.x=50&pr.y=4&sy=2017&ey=2021&scsm=1&ssd=1&sort=country&ds=.&br=1&c=998&s=NGDP_RPCH&grp=1&a=1, accesat la 15 aprilie 2020.

²⁸ ***, *European Union: Real GDP growth*, IMF DataMapper, April 2020, URL:

un impact considerabil asupra exportatorilor europeni, afectând nu numai exporturile directe, ci și exporturile din facilitățile de producție din străinătate – de exemplu, diverse modele de automobile produse de către constructorii europeni în SUA pentru a fi exportate în China. În al doilea rând, unele aspecte ale Brexit-ului rămân nerezolvate²⁹. În timp ce scenariul de bază presupune că o retragere ordonată a Marii Britanii din UE va fi încheiată în perioada de tranziție, o ieșire dezordonată ar deschide terenul pentru o serie de consecințe negative asupra economiei reale și piețelor financiare. Având în vedere că modalitățile concrete de părăsire a blocului comunitar sunt încă neclare și că informațiile cu privire la natura și structura relațiilor juridice și economice ale Marii Britanii cu UE și restul lumii după încheierea acestui proces sunt limitate, deciziile de investiții ale companiilor sunt deja supuse unei puternice incertitudini politice.

Cel de-al treilea risc provine din politica monetară. Astfel, după o scurtă perioadă de îndepărtare de la o politică mai relaxată, poziția Băncii Centrale Europene (BCE) s-a schimbat, oferind stimulente și mai consistente³⁰. Această inversare a cursului de acțiune a fost determinată de persistența unei rate scăzute a inflației și de provocările economice globale. Noua relaxare crește probabilitatea unei majorări a prețurilor activelor, cu riscuri asociate pentru stabilitatea financiară, și lasă prea puțin spațiu de manevră pentru eventuale măsuri suplimentare de stimulare monetară în caz de criză economică.

În majoritatea cazurilor, este dificil să se facă distincția între evoluțiile ciclice ale creșterii regionale și probleme mult mai serioase, cum ar fi întreruperile structurale din anumite sectoare economice ca urmare a schimbărilor politice sau tehnologice. Germania, cea mai mare economie din Europa, este un exemplu în acest sens. După un ritm puternic de creștere de 2,5% în 2017, economia a încetinit semnificativ în

<https://www.imf.org/external/datamapper/profile/EU/WEO>, accesat la 15 aprilie 2020.

²⁹ ***, *Brexit in brief: Get an overview of the state of play and the next steps*, European Commission, URL: https://ec.europa.eu/info/european-union-and-united-kingdom-forging-new-partnership/brexit-brief_en, accesat la 16 aprilie 2020.

³⁰ ***, *Annual Report 2019*, European Central Bank, 1 April 2019, pp. 29-36.

a doua jumătate a anului 2018 și în 2019³¹, în paralel cu creșterea tensiunilor comerciale globale și a unor turbulențe majore în sectorul auto. Industria de profil a trebuit să se adapteze la condiții de testare mult mai stricte din punctul de vedere al emisiilor și să gestioneze pierderile după scandalul emisiilor poluante ale mașinilor Diesel. O politică tot mai preocupată de schimbările climatice și de calitatea aerului, atât la nivel național, cât și în numeroase orașe germane unde au apărut dispute legale pentru interzicerea anumitor tipuri de mașini³², a pus la îndoială în mod fundamental modelele de afaceri ale producătorilor de autovehicule. Drept urmare, sectorul auto a cunoscut o reorientare drastică prin programe majore de investiții pe termen lung, pentru a crea în principal un portofoliu de produse electrice, și o redefinire a principalelor misiuni³³. În prezent, o serie de producători se implică tot mai puternic în domenii precum tehnologiile de conducere autonomă și exploatarea platformelor de partajare auto.

În toată perioada de analiză s-a putut observa că turbulențele și schimbările structurale externe au fost în contrast evident cu fundamentele interne puternice. Astfel, consumul privat în Germania a rămas la cote înalte din cauza șomajului scăzut, a salariilor în creștere și a ratelor mici ale dobânzilor. Același lucru este valabil și pentru investiții³⁴. Unele companii au devenit mai prudente privind investițiile legate de cererea externă, dar acest lucru va fi în mare măsură compensat de necesitățile de investiții pentru a aborda constrângerile de capacitate, lipsa de calificare și schimbările tehnologice. În prognoza de bază, care nu presupune nicio escaladare suplimentară a tensiunilor comerciale și o ieșire ordonată a Marii Britanii din UE, ritmul de creștere a economiei

³¹ ***, *Real GDP growth rate - volume*, Eurostat, 2020, URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tec00115/default/table?lang=en>, accesat la 22 aprilie 2020.

³² ***, “German court bans diesel vehicles on key autobahn”, în *Deutsche Welle*, 15 November 2018, URL: <https://www.dw.com/en/german-court-bans-diesel-vehicles-on-key-autobahn/a-46317300>, accesat la 23 aprilie 2020.

³³ Evgeniya Koptuyug, “Automobile industry in Germany – Statistics & Facts”, *statista*, 24 February 2020, URL: <https://www.statista.com/topics/3202/automobile-industry-in-germany>, accesat la 22 aprilie 2020 și Felix Kuhnert, Christoph Stümer, Alex Koster, *Five trends transforming the Automotive Industry*, PricewaterhouseCoopers, 2017-2018.

³⁴ ***, *Germany. IMF Country Report No. 19/213*, IMF, 10 July 2019.

germane va accelera ușor până la 1,3-1,4% în următorii doi ani³⁵.

Franța a înregistrat un ritm mai scăzut al creșterii în 2019 din cauza mediului extern nefavorabil, însă consumul privat și investițiile vor susține probabil o expansiune a economiei de 1,5% în 2020 și 1,6% în 2021³⁶. Ratele ridicate de utilizare a capacității și reformele recente cu impact asupra mediului de afaceri, inclusiv modificările aduse codului fiscal, vor stimula investițiile. În schimb, anul trecut, economia Italiei a rămas cu greu pe plus (0,3%³⁷), deoarece condițiile externe mai puțin pozitive au fost agravate de incertitudinile politice și de politică internă. Pe măsură ce impactul unora dintre aceste incertitudini se diminuează, autoritățile de la Roma vor urmări atingerea unei rate mai mari a creșterii în ton cu celelalte economii puternice din regiune, cu o expansiune proiectată de maxim 0,8% în următorii doi ani. Cu toate acestea, fundamentele negative, precum datoriile publice mari, un sistem de reglementare complex și un sector bancar slăbit vor continua să influențeze negativ activitatea economică.

În Marea Britanie, ieșirea intenționată din UE și absența unor specificități și detalii procedurale relevante au creat o situație politică care aduce un grad înalt de incertitudine asupra deciziilor economice ale companiilor. De exemplu, întreprinderile britanice nu știu în esență pe ce piață vor opera în câteva săptămâni sau luni. Valoarea mai mică a lirei sterline³⁸ reflectă această incertitudine și, în timp ce aceasta oferă un anumit sprijin exportatorilor, prețurile de import au crescut. Și mai problematică este perspectiva de apariție a unor perturbări pe lanțurile de aprovizionare. Calitatea de membru al comunității europene permite trecerea liberă a factorilor de producție și a produselor semifinite peste granițe, de cele mai multe ori înainte de a obține un produs finit. Simpla posibilitate de ieșire dezordonată din UE face ca această noțiune de integrare a pieței să fie învechită, obligând companiile să își reconsidere planurile de investiții. În 2020-2021, în condițiile unei ieșiri ordonate din

³⁵ ***, *World Economic Situation and Prospects 2020*, 2020, p. 108.

³⁶ ***, *France. IMF Country Report No. 19/245*, IMF, 24 July 2019.

³⁷ ***, *Italy. IMF Country Report No. 20/79*, International Monetary Fund, March 2020.

³⁸ ***, "Pound sinks to 28-month low on Brexit fears", în *BBC News*, 29 July 2019, URL: <https://www.bbc.com/news/business-49156403>, accesat la 30 aprilie 2020.

UE, se prevede o extindere a economiei Marii Britanii cu 1,2% și, respectiv, 1,8%³⁹.

Țările care au aderat la comunitatea europeană după 2004, cu excepția Ciprului și Maltei, se așteaptă să înregistreze rate de creștere a PIB-ului mult peste media UE pentru perioada 2019-2021, ceea ce va facilita convergența lor treptată către economiile mai avansate din regiune. Se estimează că creșterea economică în mai multe dintre aceste state se va apropia de 4% în 2019 (în Ungaria, se poate apropia chiar de 5%)⁴⁰. Rata șomajului a scăzut la valori minime și salariile reale s-au majorat, stimulând consumul privat. Multe proiecte finanțate în cadrul ciclului bugetar 2014-2020 al UE sunt încă în desfășurare și ar trebui să sprijine în continuare dezvoltarea economică în anii următori. Mediul extern va deveni extrem de provocator, astfel încât problemele structurale din industria auto vor afecta producția și exporturile, ceea ce va spori eforturile de contractare a fondurilor disponibile din cadrul financiar multianual 2021-2027 al Uniunii.

Politica monetară în zona euro a înregistrat o inversare bruscă. Înainte de escaladarea tensiunilor comerciale internaționale și semnele unei încetiniri a creșterii globale, Banca Centrală Europeană a început să se îndepărteze de poziția sa tradițională cu o politică mai relaxată. Acest nou curs de acțiune a inclus stoparea achizițiilor de active, care au devenit un element esențial al măsurilor de politică non-standard adoptate. Datorită reducerii ratelor de creștere și a rămânerii inflației cu 2 procente sub nivelul stabilit⁴¹, BCE a decis în septembrie 2019 să revină la o poziție mai puțin drastică prin oferirea de stimulente monetare suplimentare în completarea unei politici deja foarte favorabilă. Acțiunile anunțate includeau: reducerea ratei de depozit pentru bănci de la -0,4 la -0,5%, menținând în același timp rata de refinanțare la zero la sută și rata marginală a facilității de creditare la 0,25%; reluarea achizițiilor nete de active într-un ritm lunar de 20 miliarde de euro; măsuri ulterioare prin care ratele dobânzilor să rămână la nivelul actual sau chiar mai mici până

³⁹ ***, *World Economic Situation and Prospects 2020*, 2020, p. 108.

⁴⁰ ***, *Real GDP growth rate - volume*, Eurostat, 2020.

⁴¹ ***, *HICP – inflation rate*, Eurostat, 2020, URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tec00118/default/table?lang=en>, accesat la 27 aprilie 2020.

când inflația se va apropia de ținta stabilită⁴².

În timp ce ajustarea poziției Bancii Centrale Europene oferă sprijin pe termen scurt pentru a compensa anumite incertitudini de politică internă și internațională, aceasta prezintă, de asemenea, și unele riscuri și provocări politice potențiale. BCE și-a mărit cererea de obligațiuni suverane și corporative pentru a combate o problemă din ce în ce mai accentuată în cursul acestei strategii: banca a stabilit limite privind cota de emisiuni de obligațiuni individuale pe care le va achiziționa și, astfel, s-ar putea să nu mai aibă ce obligațiuni să cumpere. Calitatea BCE de cumpărător major pe piață înseamnă, de asemenea, că cererea adăugată determină creșterea prețurilor obligațiunilor cu intenția de a le reduce randamentele. Acest lucru a suprimat deja câștigurile pe piețele de obligațiuni până în punctul în care toate emisiunile de obligațiuni ajunse la maturitate ale Germaniei au fost tranzacționate cu randamente negative, făcând investitorii să caute randamente mai bune în altă parte. Consecințele acestui fapt includ o majorare a prețurilor pe bursă, boom pe piețele imobiliare și o creștere a cererii în domenii mai riscante legate de datoriile publice, ceea ce va duce la riscul unui colaps al prețurilor activelor umflate artificial. Criticile la adresa măsurilor de relaxare cantitativă au ridicat, de asemenea, îngrijorări legale cu privire la faptul că această politică constituie de fapt o formă de finanțare a bugetelor de stat. Se vor reduce astfel stimulentele pentru sporirea eficienței fiscale, întrucât BCE va putea cumpăra obligațiuni suverane doar ca ultimă soluție. De asemenea, poziția în domeniul politicii monetare ridică anumite semne de întrebare despre cum va putea fi gestionată următoarea criză. Dacă va urma o criză economică majoră, cu scăderi puternice ale creșterii și a ocupării forței de muncă, spațiul de manevră pentru alte măsuri de relaxare monetară va fi tot mai restrâns.

Nivelurile ridicate ale datoriei publice în raport cu PIB continuă să împietzeze asupra poziției fiscale în multe țări de pe continentul european, inclusiv Belgia, Franța, Grecia, Italia, Portugalia și Spania⁴³. Cu toate

⁴² ***, *Statistics: ECB/Eurosystem policy and exchange rates*, European Central Bank, 2020. URL: https://www.ecb.europa.eu/stats/policy_and_exchange_rates/html/index.en.html, accesat la 27 aprilie 2020.

⁴³ ***, *General government gross debt - annual*, Eurostat, 2020, URL: <https://ec.europa.eu/>

acestea, costurile de împrumut zero sau negative în state precum Germania oferă posibilități de a crește investițiile în domeniile infrastructurii digitale, transportului public și tehnologiilor de utilizare pe scară largă a energiei regenerabile. Toate acestea vor stimula productivitatea pe termen lung și vor promova inițiative de creștere a „economiei verzi”, permițând, în același timp, menținerea unei poziții fiscale relativ prudente. Un sprijin fiscal mai puternic în țările care păstrează un anumit spațiu de manevră ar atenua presiunea pentru o viitoare relaxare monetară și reduce riscurile asociate.

4. Economia Chinei în declin

Creșterea economiei chineze a atins circa 6,1% în 2019, încetinind moderat de la o rată de 6,7% înregistrată cu un an înainte⁴⁴. Disputa comercială prelungită cu SUA a continuat să diminueze volumul exporturilor pe un fond de scădere a nivelului de încredere a consumatorilor și oamenilor de afaceri. Într-un mediu caracterizat de incertitudine politică ridicată și creștere globală modestă, o revenire semnificativă a investițiilor în producție pare puțin probabilă în perioada următoare. Cu toate acestea, continuarea relaxării politicilor monetare și fiscale este de așteptat să susțină cererea internă și pe mai departe. În aceste condiții, se estimează că creșterea PIB va decelera treptat, menținându-se în jurul a 6% în următorii doi ani⁴⁵.

În 2019, reducerea accentuată a creșterii comerțului mondial de mărfuri a fost determinată în principal de contractia importurilor din China și din celelalte economii asiatice emergente. În mare măsură, acest lucru reflectă impactul tensiunilor comerciale asupra vastelor rețele de producție transfrontaliere ale Asiei de Est, precum și încetinirea cererii interne din China.

Creșterea exporturilor chineze a scăzut brusc pe parcursul anului trecut, în principal datorită transferurilor mai slabe către SUA și

eurostat/databrowser/view/teina225/default/table?lang=en, accesat la 30 aprilie 2020.

⁴⁴ ***, *World Economic Outlook Database*, April 2020, URL: https://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2020/01/weodata/weorept.aspx?pr.x=70&pr.y=8&sy=2018&ey=2021&scsm=1&ssd=1&sort=country&ds=.&br=1&c=924&s=NGDP_RPCH&grp=0&a=, accesat la 17 martie 2020.

⁴⁵ ***, *World Economic Situation and Prospects 2020*, 2020, p. 3.

economiile din Asia de Est⁴⁶. Cu toate acestea, exporturile nete au avut o contribuție pozitivă la creșterea PIB-ului, având în vedere că întreruperea rețelelor de producție și investițiile interne mai slabe au dus la un declin accentuat al importurilor. Cheltuielile consumatorilor au rămas solide, însă ritmul de creștere a fost moderat pe măsură ce nivelul de încredere a fost afectat de accentuarea turbulențelor externe. De exemplu, creșterea vânzărilor cu amănuntul a încetinit în cursul anului 2019, fiind înregistrată o contracție mai profundă în domeniul achizițiilor de automobile⁴⁷. Totuși, consumul privat se pare că va rămâne motorul principal al expansiunii economiei chineze, susținut de piețe de muncă mai reziliente, creare constantă de noi locuri de muncă și măsuri pentru mărirea veniturilor disponibile.

Tensiunile comerciale îndelungate au dus, de asemenea, la o oarecare reorientare comercială. Astfel, tarifele americane impuse Chinei au avut ca rezultat o deturnare a comerțului în valoare de 21 miliarde de dolari în prima jumătate a anului 2019⁴⁸, mai multe țări înregistrând o creștere a exporturilor deoarece firmele au căutat să obțină aporturi din țări care nu au fost afectate direct de tarife. Există, de asemenea, indicii că producătorii încep să mute producția din China în alte țări, în special cele din Asia de Est. Între timp, se pare că Mexicul a beneficiat de efectul de reorientare a comerțului în sectoarele de vehicule, piese auto, electronice și mașini⁴⁹. Cu toate acestea, operarea unor reconfigurări în lanțurile valorice globale existente este de așteptat să dureze având în vedere complexitatea proceselor de producție și incertitudinea privind viitorul cadru politic.

De asemenea, o creștere mai lentă în China și SUA va cântări asupra cererii globale de mărfuri, având un impact semnificativ asupra țărilor

⁴⁶ ***, *China Exports*, Trading Economics, 2020, URL: <https://tradingeconomics.com/china/exports>, accesat la 4 mai 2020.

⁴⁷ ***, *Total Retail Sales of Consumer Goods up by 7.5 percent in August 2019*, National Bureau of Statistics of China, 19 September 2019, URL: http://www.stats.gov.cn/english/PressRelease/201909/t20190917_1698002.html, accesat la 5 mai 2020.

⁴⁸ Alessandro Nicita, *Trade and trade diversion effects of United States tariffs on China*, UNCTAD Research Paper No. 37, November 2019, p. 11.

⁴⁹ Shahana Mukherjee, *Trade Diversion Since the U.S.-China Trade War*, Moodys Analytics, January 2020, p. 5.

dependente de mărfuri. Aproximativ 63% din pierderile bilaterale în schimburile comerciale americano-chineze din prima jumătate a anului 2019 au fost redirectionate către alte țări⁵⁰, cu Taiwan, Mexic, UE și Vietnam înregistrând cele mai mari câștiguri.

În timp ce tensiunile comerciale persistă între China și SUA, alte țări au continuat să progreseze în ceea ce privește constituirea unor blocuri comerciale regionale sau negocierea de noi acorduri comerciale. În 2019, UE a ajuns la un acord comercial preliminar cu statele Mercosur⁵¹, care includ Argentina, Brazilia, Paraguay și Uruguay. Asia a avansat, de asemenea, în negocierile asupra câtorva acorduri comerciale de anvergură, inclusiv Acordul Cuprinzător și Progresiv pentru Parteneriatul Trans-Pacific, semnat în 2018, și Parteneriatul Economic Regional Curpinzător, care va fi semnat în 2020⁵².

În mai și august 2019, noile runde de majorare a tarifelor între SUA și China au declanșat o campanie de vânzare a acțiunilor. Cu toate acestea, acțiunile au rămas sensibile la tensiunile comerciale, nu numai în China, dar și în alte mari economii emergente, precum Indonezia, Mexic și Taiwan. În contrast cu recuperarea generală a investițiilor de portofoliu, fluxurile bancare transfrontaliere au arătat performanțe mai slabe în 2019. Această scădere, care a fost relativ consistentă între regiuni, se explică în mare măsură prin căderea fluxurilor transfrontaliere către China, întrucât tensiunile comerciale au dus la creșterea incertitudinii.

Pe fondul continuării tensiunilor comerciale și încetirii creșterii economice, datoriile corporative din SUA și China reprezintă o sursă importantă de risc pentru stabilitatea financiară. Nivelul datoriei corporative este deosebit de ridicat în economia chineză, fiind deținut în principal de întreprinderile de stat. În ultimul deceniu, datoria s-a majorat de la circa 100% la 155% din PIB⁵³. De asemenea, riscul obligațiilor

⁵⁰ *Ibidem.*

⁵¹ ***, *EU and Mercosur reach agreement on trade*, European Commission - Press release, Brussels, 28 June 2019.

⁵² Tanva Mahitivanichcha, "RCEP Confirmed: The Formation of Asia Pacific's Largest Regional Trade Bloc", *Grant Thornton*, 14 January 2020, URL: <https://www.granthornton.co.th/insights/articles/rcep-confirmed>, accesat la 16 aprilie 2020.

⁵³ Margit Molnar, Jiangyuan Lu, *State-owned firms behind China's corporate debt*, Economics Department Working Papers No. 1536, OECD, 7 February 2019, p. 7.

corporative a crescut, ridicând temeri cu privire la un potențial efect de levier accentuat și perturbator în viitor.

Și performanța pieței bursiere din China a fost diminuată de îngrijorările legate de intensificarea acțiunilor comerciale și de încetinirea economiei interne. Pe parcursul anului 2019, yuanul s-a depreciat față de dolar la cel mai scăzut nivel de la criza financiară globală pe fondul unor intrări de capital destul de scăzute și a deciziei Băncii Populare Chineze de a modifica rata de referință pentru moneda chineză la peste 7 yuani pe dolar⁵⁴. În pofida incertitudinilor comerciale, sporirea graduală a încrederii în economia chineză pe piețele internaționale de obligațiuni și capitaluri este probabil să sprijine în perspectivă intrările de investiții de portofoliu. Cu toate acestea, intrările de capital nerezidente în China au scăzut vizibil pe fondul temerilor că tensiunile comerciale ar putea avea un impact mai accentuat asupra activității economice.

Mai mult de jumătate din creșterea proiectată a consumului de energie la nivel mondial este probabil să provină din China, India și alte țări asiatice, determinată de o dezvoltare puternică a sectoarelor industriale mari consumatoare de energie. Însă, continuarea tensiunilor comerciale ar putea diminua semnificativ creșterea cererii interne în toate marile economii, inclusiv în China. Datele arată că economia chineză este în prezent principala sursă de cerere finală pentru mulți exportatori din Asia de Est, inclusiv Malaezia, Republica Coreea și Thailanda⁵⁵. Țările bogate în resurse cu o expunere ridicată în China prezintă riscuri similare, întrucât orice încetinire a cererii chineze și îmbunătățire a eficienței procesului de producție va avea efecte asupra importurilor chineze de resurse. De exemplu, prețurile fierului au crescut în prima jumătate a anului 2019 din cauza perturbărilor livrărilor din Brazilia, dar s-au redus considerabil în trimestrul al treilea pe fondul îngrijorărilor privind creșterea cererii din China, cel mai mare importator de minereu de fier.

Locurile de muncă în industria cărbunelui se reduc rapid din cauza

⁵⁴ Saheli Roy Choudhury, "China fixes its yuan midpoint at 7.0136 per dollar, setting it weaker than 7 for the second time this week", *CNBC*, 8 August 2019, URL: <https://www.cnbc.com/2019/08/09/chinese-yuan-peoples-bank-of-china-sets-midpoint-at-7point0136-per-dollar.html>, accesat la 16.04.2020.

⁵⁵ ***, *World Economic Situation and Prospects 2020*, 2020, p. 40

închiderii centralelor electrice, existenței unor supracapacități și îmbunătățirii tehnologiilor miniere. Guvernul chinez intenționează să închidă câteva sute de mine de cărbune⁵⁶, ceea ce poate duce la pierderea a 1,3 milioane de locuri de muncă din cauza excesului de ofertă și economiei în decelerare. Cu toate că guvernul de la Beijing a făcut în ultimul timp progrese importante în reducerea cotei de cărbune în mixul energetic, încurajând centralele existente pe cărbune să utilizeze tehnologii cu emisii reduse de carbon, alimentarea cu cărbune a centralelor specifice a crescut cu 4% în 2018 pentru a răspunde nevoii interne de energie electrică în creștere rapidă. În același timp, China a investit peste 50 miliarde de dolari în energie pe bază de cărbune obținută în cele aproximativ 70 de centrale din afara granițelor țării în cadrul inițiativei „Centura și Drumul” și programului „Coridorului Economic China-Pakistan”⁵⁷.

În schimb, rata inflației a crescut în China pe fundalul majorării semnificative a prețurilor interne la produsele alimentare⁵⁸, din cauza condițiilor climatice severe (care au afectat culturile) și a focarului de pestă porcină africană (care a dus la un deficit al efectivelor de porcine).

Pe termen scurt, se așteaptă ca cererea mai slabă din partea Chinei să cântărească asupra perspectivelor de creștere ale economiilor din Asia de Est. În mai multe țări din regiune, inclusiv China, cheltuielile de consum vor fi susținute prin stimulente fiscale și transferuri de numerar în scopul măririi veniturilor disponibile ale gospodăriilor. În 2019, au fost anunțate o serie de inițiative fiscale pro-creștere, care includ reducerea impozitelor, îmbunătățirea accesului la finanțare pentru întreprinderile mici și mijlocii, stimularea creării de locuri de muncă și îmbunătățirea bunăstării sociale. Astfel, autoritățile chineze au luat o serie de măsuri suplimentare de relaxare a politicilor menite să atenueze efectele adverse ale conflictului comercial.

⁵⁶ ***, “China plans to close more small coal mines”, *Xinhua*, 7 May 2019, URL: http://www.xinhuanet.com/english/2019-05/07/c_138039985.htm, accesat la 15 aprilie 2020.

⁵⁷ Kevin P. Gallagher, *China Global Energy Finance: A New Interactive Database*, GEGI Policy Brief 002, Boston University, March 2017.

⁵⁸ Huileng Tan, “China’s food inflation jump 9.1% in July as the country battles African swine fever”, în *CNBC*, 8 August 2019, URL: <https://www.cnbc.com/2019/08/09/china-inflation-july-2019-producer-prices-ppi-and-consumer-price-index-cpi.html>, accesat la 14 aprilie 2020.

Pe plan financiar, banca centrală a Chinei a continuat să reducă nivelul rezervelor minime obligatorii pentru a spori lichiditățile și a introdus o nouă rată a dobânzii de referință menită să reducă costurile de creditare pentru corporații. În plus, Guvernul chinez a ridicat plafonul pentru emisiuni speciale de obligațiuni ale administrației locale cu scopul de a spori disponibilitatea fondurilor pentru investiții în infrastructură și a redus cota contribuției la asigurările sociale pentru angajatori și TVA-ul pentru firmele din sectoarele de producție, transporturi și construcții, pentru a consolida întreprinderile interne. China a continuat să acorde prioritate măsurilor de stimulare a dezvoltării industriilor de înaltă tehnologie (de exemplu, tehnologia *blockchain*) pentru a crește nivelul productivității pe termen mediu și eficientiza lanțul valoric. Se pare, însă, că toate aceste măsuri pot agrava vulnerabilitățile financiare interne cu riscuri mai mari la adresa stabilității financiare.

Concluzii: perspective economice sumbre

ONU se așteaptă la începutul anului 2020 la o ușoară expansiune economică, cu o creștere medie a PIB-ului pe plan mondial de 2,5-2,7% în următorii doi ani. Avansul creșterii globale ar fi fost influențat negativ în condițiile concretizării anumitor riscuri care se profilau la orizont. Dintre acestea, menționăm: agravarea disputelor comerciale și eventuala creștere a tarifelor; finalizarea Brexit-ului cu un cadru mai puțin transparent pentru viitoarea relație dintre Marea Britanie și Uniunea Europeană; escaladarea tensiunilor geopolitice; scăparea de sub control a riscurilor ce pot afecta stabilitatea financiară; șocurile asociate crizei climatice depășesc anumite limite rezonabile. De exemplu, o escaladare a conflictului comercial care va determina firmele din economiile dezvoltate și din Asia de Est să amâne doar 1% din investiții pe parcursul anului 2020 ar putea duce la o creștere de doar 0,6% a comerțului mondial (față de 2,3% cât este prognozat) și de 1,8% a PIB-ului (față de 2,5%)⁵⁹. Pe fondul accentuării polarizării politice, aceste dificultăți reprezintă o

⁵⁹ ***, *World Economic Situation and Prospects 2020*, United Nations, New York, 2020, p. ix, URL: https://www.un.org/development/desa/dpad/wp-content/uploads/sites/45/WESP2020_Full_Report.pdf, accesat la 16 aprilie 2020.

amenințare considerabilă pentru perspectivele de îndeplinire a obiectivelor de dezvoltare durabilă până în 2030.

Revigorarea activității globale va fi probabil determinată de o creștere relativ mai rapidă în regiunile în curs de dezvoltare, unde se preconizează că mai multe dintre cele mai puternice economii își vor reveni după șocurile adverse. Cu toate acestea, riscurile de decelerare sunt puternice, având în vedere că fragilitățile financiare, în special nivelul crescut al îndatorării și scăderea accentuată a apetitului investitorilor pentru asumarea de riscuri, reprezintă o sursă de risc pentru stabilitatea financiară și reduc rezistența economiilor la șocuri.

Dincolo de aceste riscuri imediate, economia mondială se confruntă cu o serie de provocări macroeconomice și structurale fundamentale care împieteză asupra realizării unei creșteri solide și inclusive. În ciuda condițiilor monetare mai relaxate și a creșterii datoriilor, investițiile productive în multe țări au rămas la un nivel scăzut în ultimul deceniu. Într-o serie de economii, impactul socioeconomic al unei productivități scăzute a muncii a fost agravat de diminuarea ponderii forței de muncă și de creșterea inegalităților salariale. Pentru multe economii în curs de dezvoltare, dependența excesivă de comerțul cu mărfuri rămâne o provocare-cheie. De asemenea, un număr semnificativ de țări continuă să fie afectate de diminuarea prețurilor mărfurilor din perioada 2014-2016, care a dus la pierderi persistente de producție și piedici în procesul de reducere al sărăciei.

În luna mai 2020, ONU menționa că pandemia COVID-19 a paralizat mari părți ale economiei globale, restricționând brusc activitățile economice, crescând incertitudinile și declanșând o recesiune nevăzută de la Marea Depresiune. Aproape 90% din economia mondială a intrat sub anumite forme de restricții și distanțare socială pentru a încetini răspândirea virusului. În aceste condiții, PIB-ul la nivel mondial va scădea cu 3,2% în 2020, cu o recuperare treptată proiectată pentru 2021⁶⁰. Cumulativ, economia mondială se pare că va pierde aproape 8,5 trilioane

⁶⁰ ***, *World Economic Situation and Prospects as of mid-2020*, United Nations, New York, 2020, p. 1, URL: https://www.un.org/development/desa/dpad/wp-content/uploads/sites/45/publication/WESP2020_MYU_Report.pdf, accesat la 12 mai 2020.

de dolari în 2020 și 2021, ceea ce va anula avansul din ultimii patru ani.

Pandemia COVID-19 produce costuri umane mari și în creștere la nivel mondial, iar măsurile de protecție necesare au un impact puternic asupra activității economice. FMI estimează că economia globală, ca urmare a efectelor pandemiei, se va contracta brusc cu -3% în 2020⁶¹, mult mai rău decât în timpul crizei financiare din 2008-2009. De asemenea, într-un scenariu care presupune că pandemia se estompează în a doua jumătate a anului 2020 și restricțiile se ridică treptat, iar activitatea economică se normalizează, se presupune că economia globală va crește cu 5,8% în 2021. Și Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică susține că această criză sanitară va perturba în mod grav economia mondială. Deja contractia producției din China se face simțită în întreaga lume, ceea ce reflectă rolul cheie și în creștere pe care îl are economia chineză pe lanțurile de aprovizionare globale, piețele de transporturi și de mărfuri. OCDE estimează că rata anuală de creștere a PIB-ului va scădea, creșterea fiind chiar posibil să fie negativă în primul trimestru al anului 2020⁶².

În concluzie, putem spune că doar politicile structurale interne nu pot soluționa toate provocările de dezvoltare. Pentru obiective și provocări comune, în special în domeniile comerțului internațional, finanțelor și schimbărilor climatice, politicile naționale trebuie acompaniate de o cooperare internațională mai eficientă. Deoarece balanța economică globală se deplasează dinspre SUA, Uniunea Europeană și celelalte țări dezvoltate spre China, India și alte țări în curs de dezvoltare, puterea decizională economică globală suferă și ea anumite mutații. Dacă luăm în calcul doar China și India, constatăm că economiile lor vor reprezenta aproape un sfert din PIB-ul mondial la nivelul anului 2030. Organismele și mecanismele internaționale de cooperare vor trebui să recunoască acest schimbare a balanței de putere la nivel mondial.

⁶¹ ***, *World Economic Outlook, April 2020: The Great Lockdown*, International Monetary Fund, April 2020, p. 1, URL: <https://www.imf.org/~media/Files/Publications/WEO/2020/April/English/Ch1.ashx?la=en>, accesat la 12 mai 2020.

⁶² ***, *Coronavirus: The world economy at risk*, OECD Interim Economic Assessment, 2 March 2020, p. 1.

EUROPA:
(IN)ADAPTAREA LA CONDIȚIILE UNUI SISTEM
INTERNĂȚIONAL COMPETITIV.
DE LA CRIZA DEMOCRAȚIEI LIBERALE LA TENDINȚE
ÎN POLITICĂ EXTERNĂ ȘI SECURITATE COMUNĂ

Cristina BOGZEANU

În perioada ce a urmat referendumului pe tema Brexit (2016), când cetățenii britanici și-au exprimat, într-o majoritate strânsă, dorința ca statul lor să nu mai aparțină UE, am analizat dinamica mediului european de securitate între două coordonate majore, care își exercitau influența simultan – tendința de fragmentare, pe de o parte, și, de cealaltă, efortul de refacere a coeziunii europene. Fragmentarea nu era vizibilă doar în situația Brexit, ci și în relațiile dintre statele membre ale UE, cel mai evidente fiind statele din Grupul Vișegrad. În paralel, după exprimarea dorinței Marii Britanii de a părăsi cadrul instituțional al UE, vorbeam despre un nucleu european franco-german, primele puteri economice ale Europei cu orientare pro-europeană, angajate în consolidarea și dezvoltarea Uniunii Europene.

La mai bine de trei ani de la acel moment, Brexit este aproape un fapt împlinit. În urma unor negocieri extrem de dificile desfășurate în paralel cu multiple crize pe scena politică britanică, *Acordul de retragere a Regatului Unit din UE*¹ a fost aprobat în Consiliul European din 17-18 octombrie 2019 și de către legislativul britanic la 31 ianuarie 2020. Urmează o perioadă de tranziție, stabilită inițial pe durata unui an (31.12.2020), pe parcursul căreia vor avea loc negocierile pentru viitorul acord comercial între Londra și Bruxelles, demers de așteptat a fi cel puțin la fel de dificil ca și cel precedent.

Dinamica recentă a mediului de securitate impune analiza celor două tendințe menționate încadrându-le într-un context internațional din ce în

¹ Agreement on the withdrawal of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland from the European Union and the European Atomic Energy Community, 2019/C 384 I/01, 12 November 2019, URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1580206007232&uri=CELEX%3A12019W/TXT%2802%29>, accesat la 10 decembrie 2019.

ce mai competitiv, orientat din ce în ce mai mult către politica de putere, unde actorii internaționali sunt înclinați să acționeze în baza logicii jocurilor cu sumă nulă².

Este un context internațional care funcționează în baza principiilor realismului politic, în timp ce liberalismul internațional, multilateralismul par a fi treptat abandonate în gestionarea afacerilor internaționale și din ce în ce mai greu de promovat. În această direcție, actorii europeni cad de acord asupra faptului că UE trebuie să se adapteze unui mediu internațional competitiv. UE trebuie să învețe „să folosească limbajul puterii” și „să-și creeze propria poziție în confruntarea tot mai acută între SUA și China (...) Trebuie să promovăm propria noastră abordare”³. Este o temă abordată și de Emmanuel Macron în deja celebrul interviu acordat pentru *The Economist*, „Europa trebuie să înceapă să gândească și să acționeze nu doar ca grup economic, al cărui proiect principal este extinderea pieței, ci și ca putere strategică”⁴. În aceeași perioadă, Ursula von der Leyen, noul președinte al Comisiei Europene, și-a anunțat intenția ca viitoarea Comisie să fie una „geopolitică”⁵.

Multiplele crize traversate de UE în ultimul deceniu au lăsat însă urme adânci asupra coeziunii acesteia, determinând o adâncire și extindere treptată a vulnerabilităților. ***UE se regăsește, poate, în acel stadiu din evoluția sa în care adaptarea la o logică realistă în relațiile internaționale să fie cel mai dificil de realizat.***

² Documentarea care stă la baza acestei lucrări a fost valorificată și pentru realizarea analizelor publicate de autoare în secțiunea *Dinamica mediului de securitate* din revista *Impact Strategic* din cursul anului 2019, ceea ce poate face ca anumite fragmente de text și concluzii să prezinte similarități. A se vedea: Cristina Bogzeanu, „Cursul provocărilor la adresa securității europene”, în *Impact Strategic*, nr. 1-2 [70-71]/2019, pp. 99-105; „Vulnerabilitățile Europei de la Brexit la cronicizarea divergențelor interne”, în *Impact Strategic*, nr. 3-4 [72-73]/2019, pp. 83-93.

³ Florin Ștefan, „Europa trebuie să învețe „limbajul puterii”, susține candidatul la postul de șef al diplomației UE la audierea din PE”, în *Agerpress*, 7 octombrie 2019, URL: <https://www.agerpres.ro/politica-externa/2019/10/07/europa-trebuie-sa-invete-limbajul-puterii-sustine-candidatul-la-postul-de-sef-al-diplomatiei-ue-la-audierea-din-pe--381619>, accesat la 29 noiembrie 2019

⁴ ***, „The future of the EU. Emanuel Macron warns Europe: NATO is becoming brain-dead”, în *The Economist*, 7 November 2019, URL: <https://www.economist.com/europe/2019/11/07/emmanuel-macron-warns-europenato-is-becoming-brain-dead>, accesat la 10 noiembrie 2019.

⁵ Matei Vișniec, „Ursula von der Leyen și noua sa Comisie europeană ‘geopolitică’”, în *RFI România*, 27 noiembrie 2019, URL: <https://www.rfi.ro/special-paris-116344-ursula-von-der-leyen-si-noua-sa-comisie-europeana-geopolitica>, accesat la 10 decembrie 2019.

În studiul de față, ne vom concentra asupra analizei vulnerabilităților, punctelor slabe și provocărilor cu care actorii europeni se confruntă pe plan intern, cu implicații directe asupra modului în care politica externă și de securitate comună este implementată. Considerăm acest demers cu atât mai necesar având în vedere condițiile generate de *pandemia de SARS-CoV-2* ale cărei prime semnale se făceau cunoscute încă de la finele anului 2019 și care, în primele luni ale anului 2020, a lovit puternic continentul european. Este, practic, încă o criză majoră, care se suprapune altor crize cu care Europa se confruntă de o bună perioadă de timp.

Considerăm că pandemia de coronavirus, încă neîncheiată la momentul redactării prezentului text, are un potențial considerabil de a accentua înclinația către competitivitate a sistemului internațional, precum și tendințele de fragmentare la nivel european. În această ordine de idei, tendințele conturate în perioada pre-pandemie nu își pierd relevanța. Dimpotrivă. Ne putem aștepta la o accelerare a lor, la reacții menite să corecteze vulnerabilitățile, dar și la tentative din partea unor terți de a valorifica în interes propriu și în dauna intereselor actorilor europeni vulnerabilitățile adâncite sau relevate în contextul pandemiei (în special prin acțiuni tipice agresiunii hibride).

1. Criza democrației liberale

Este evident că, pentru a funcționa ca actor de securitate relevant pe arena internațională, UE trebuie să se bazeze pe voința politică și capacitatea statelor membre. Dinamica din această dimensiune a securității, analizată atât la nivel național, cât și european constituie unul dintre principalii factori care influențează capacitatea, dar și credibilitatea Uniunii ca actor internațional. În genere, în plan politic, evoluția statelor europene este caracterizată de o tendință a degradării calității democrației și a ascensiunii unor guvernări cu tendințe extremiste și, din ce în ce mai mult, de factură populistă.

Analizând rezultatele alegerilor europarlamentare din 2019, Cas Mudde explica faptul că, la nivel european, criza economico-financiară din 2008 a fost catalizatorul ascensiunii populismului, care a slăbit nu

doar credința într-un parcurs inevitabil al lumii, ci și optimismul aferent încrederii în beneficiile integrării. Astfel, europenii au devenit mai receptivi la o retorică favorizată atât de populiștii de dreapta, cât și de stânga. După reducerea efectelor crizei economice și financiare mondiale, criza europeană a refugiaților a alimentat cu precădere doar una dintre cele două forme de populism – cel de dreapta⁶.

Pe parcursul anului 2019, în urma alegerilor organizate la nivel național, am putut vedea o **consolidare a puterii partidelor de extremă dreapta**. Dintre scrutinele organizate pe parcursul anului, considerăm relevante alegerile parlamentare din Finlanda (aprilie 2019), care s-au finalizat cu victoria socialiștilor, dar rezultatele partidului de extremă dreapta, populist, antieuropean, antiimigrație (*Adevărații Finlandezi*) se clasau cu doar 0,2% sub cele ale partidului câștigător⁷. În Spania, partidul de extremă dreapta a câștigat 24 de locuri în Parlament, în urma alegerilor din 28 aprilie 2019, fapt caracterizat drept „cea mai semnificativă victorie a unui partid de extremă dreapta de la finalul dictaturii lui Franco”⁸. Lipsa unei majorități în Congres necesară pentru a forma un nou guvern a făcut posibilă organizarea unui nou set de alegeri parlamentare în 10 noiembrie. Deși partidul de extremă dreapta nu întrunește majoritatea voturilor alegătorilor, reprezentanții acestuia își dublează numărul în forul legislativ⁹. În Austria, alegerile parlamentare anticipate din 29 septembrie au fost câștigate de Partidul Popular, condus de Sebastian Kurz¹⁰, iar în

⁶ Cas Mudde, „The 2019 EU Elections: Moving the Center”, în *Journal of Democracy*, Vol. 30, No. 4, October 2019, p. 24, URL: <https://muse.jhu.edu/article/735456/pdf>, accesat la 15 decembrie 2019.

⁷ Bernd Riegert, „Comentariu: Finlanda ca test pentru Europa”, în *Deutsche Welle*, 15 aprilie 2019, URL: <https://www.dw.com/ro/comentariu-finlanda-ca-test-pentru-europa/a-48334875>, accesat la 12 decembrie 2019.

⁸ Patrick Greenfield, „As it happened – Spain election: socialist party PSOE declared winner”, în *The Guardian*, 29 April 2019, URL: <https://www.theguardian.com/world/live/2019/apr/28/spain-election-turnout-increases-as-voters-head-to-polls-for-third-time-in-four-years-live-updates>, accesat la 12 decembrie 2019.

⁹ ***, „Nou blocaj în Spania: Rezultatele anticipatelor arată că nu poate fi formată o majoritate; extrema dreaptă își dublează locurile”, în *Digi24*, 10 noiembrie 2019, URL: <https://www.digi24.ro/stiri/externe/nou-blocaj-in-spania-rezultatele-alegerilor-anticipate-arata-ca-nu-poate-fi-formata-o-majoritate-1214844>, accesat la 12 decembrie 2019.

¹⁰ Bernd Riegert, „Austria: Kurz câștigă alegerile parlamentare”, în *Deutsche Welle*, 29 September 2019, URL: <https://www.dw.com/ro/austria-kurz-c%C3%A2%C8%99tig%C4%83-alegerile-parlamentare/a-50625751>, accesat la 12 decembrie 2019.

Polonia, alegerile parlamentare din 13 octombrie, au fost câștigate de formațiunea politică aflată deja la guvernare, de orientare național-conservatoare, creștin-democrată și de dreapta (*Lege și Justiție* – PiS, cu 44,6% din voturi)¹¹. La 20 octombrie, în Elveția, alegerile legislative sunt câștigate de *Uniunea Democratică de Centru* (dreapta, populistă)¹². În Ungaria, au avut loc alegeri municipale la 13 octombrie, în urma cărora, în ciuda câtorva victorii ale opoziției (cea mai răsunătoare fiind în Budapesta), Fidesz încă domină peisajul politic ungar¹³. De asemenea, alegerile locale din Germania au rezultat în consolidarea puterii extremei drepte în partea de est a țării¹⁴.

Din perspectiva ascensiunii la putere a partidelor de extremă dreapta, majoritar naționalist extremiste și, mai ales populiste, nu vorbim despre un fenomen nou, ci despre continuarea și chiar accentuarea unei tendințe cu un istoric consistent. Exemple binecunoscute sunt Ungaria și Polonia, care au astfel de guvernări de o perioadă considerabilă de timp, experiența Franței, când Marine le Pen (*Frontului Național*, extremă dreapta), deși a pierdut alegerile prezidențiale din 2017 în fața lui E. Macron, a intrat în turul al doilea al alegerilor și a atras 33,9% din voturi. Relevantă este și intrarea pentru prima oară în istoria Germaniei de după cel de-al Doilea Război Mondial a unui partid de extremă dreapta în Bundestag (după alegerile din 2017, *Alternative für Deutschland* – AfD, devenea al treilea cel mai mare partid din legislativul german).

¹¹ Andreas Rostek, „Victorie clară a PiS la alegerile parlamentare din Polonia”, în *Deutsche Welle*, 14 October 2019, URL: <https://www.dw.com/ro/victorie-clar%C4%83-a-pis-la-alegerile-parlamentare-din-polonia/a-50796693>, accesat la 12 decembrie 2019.

¹² ***, „Switzerland election: Green parties make landmark gains”, în *BBC News*, 21 October 2019, URL: <https://www.bbc.com/news/world-europe-50116400>, accesat la 12 decembrie 2019.

¹³ N.O., „Partidul premierului Viktor Orban, învins la Budapesta. Este prima înfrângere pentru Fidesz din ultimul deceniu / Rezultatele parțiale arată că Fidesz a pierdut mai multe orașe mari”, în *Hotnews*, 13 octombrie 2019, URL: <https://www.hotnews.ro/stiri-international-23423266-alegeri-locale-ungaria-partidul-lui-orban-invins-budapesta-rezultate-partiale.htm>, accesat la 12 decembrie 2019.

¹⁴ ***, „Extrema dreaptă depășește partidul Angelei Merkel în alegerile din Turingia. De ce este Germania îngrijorată de ascensiunea AfD”, în *Digi24*, 28 octombrie 2019, URL: <https://www.digi24.ro/stiri/externe/ue/extrema-dreapta-depaseste-partidul-angelei-merkel-in-alegerile-din-turingia-de-ce-este-germania-ingrijorata-de-ascensiunea-afd-1207825>, accesat la 12 decembrie 2019.

Alegerile europarlamentare din 23-26 mai 2019 au înregistrat cea mai mare participare la vot din 1994 (50, 6%)¹⁵ și au fost precedate de temeri pentru ascensiunea la conducerea Uniunii a unor grupări politice antieuropene, fundamentate pe proporțiile câștigate de curentele eurosceptice, populiste și pe eșecurile eșecurilor repetate ale negocierilor acordului pentru Brexit. Chiar dacă în final partidele pro-europene de centru-stânga și centru-dreapta au fost câștigătoarele acestor scrutine, este notabilă creșterea procentului de voturi obținut de partidele eurosceptice și, mai ales faptul că partidele populiste de dreapta au avut cea mai mare creștere înregistrată la acest tip de alegeri¹⁶. Prin urmare, 2019 a însemnat și primul an în care principalele grupări politice europene (Partidul Popular European – EPP – și Social-Democrații – SD) nu au mai reușit să alcătuiască o majoritate de guvernare împreună, fiind necesar să negocieze o coaliție cu liberalii de la ALDE/ *Renew Europe*.

Grup politic european	Orientare politică	Rezultate alegeri europarlamentare 2004-2009 ¹⁷	Rezultate alegeri europarlamentare 2014-2019 ¹⁸	Rezultate alegeri europarlamentare 2019-2024 ¹⁹
European People's Party Group (EPP)	Centru-dreapta, cuprinde politicieni de orientare creștin democrată, conservatoare, liberal conservatori	<i>Locuri:</i> 265/732 <i>Procent:</i> 36%	<i>Locuri:</i> 221/751 <i>Procent:</i> 29,43%	<i>Locuri:</i> 182/751 <i>Procent:</i> 23,8%
Progressive Alliance of Socialists and Democrats (SD)	Centru-stânga, partide social-democrate	<i>Locuri:</i> 183 / 732 <i>Procent:</i> 25%	<i>Locuri:</i> 191/751 <i>Procent:</i> 25,43%	<i>Locuri:</i> 154/751 <i>Procent:</i> 20,51%
European Conservatives	Eurosceptic, antifederalist,	<i>Locuri:</i> 54/732	<i>Locuri:</i> 70/751	<i>Locuri:</i> 62/751

¹⁵ ***, The 2019 Post-Electoral Survey. Have European Elections Entered a New Dimension? Eurobarometer Survey 91.5 of the European Parliament. A Public Opinion Monitoring Study, September 2019, p. 7, URL: <https://www.europarl.europa.eu/at-your-service/files/beheard/eurobarometer/2019/post-election-survey-2019-complete-results/report/en-post-election-survey-2019-report.pdf>, accesat la 10 octombrie 2019.

¹⁶ Cas Mudde, „The 2019 elections: Moving the Center”, în *Journal of Democracy*, Vol. 30, nr. 4, October 2019, p. 22, URL: <https://muse.jhu.edu/article/735456/pdf>, accesat la 15 decembrie 2019.

¹⁷ 2014-2019 European Parliament, URL: <https://europarl.europa.eu/election-results-2019/en/european-results/2004-2009/constitutive-session/>, accesat la 19 iunie 2019.

¹⁸ 2014-2019 European Parliament, URL: <https://europarl.europa.eu/election-results-2019/en/european-results/2014-2019/constitutive-session/>, accesat la 19 iunie 2019.

¹⁹ 2019-2024 European Parliament, URL: <https://europarl.europa.eu/election-results-2019/en/european-results/2019-2024/>, accesat la 19 iunie 2019.

and Reformists (ECR)	reformarea UE pe baze eurorealiste (diferit de antieuropene)	<i>Procent:</i> 7,3%	<i>Procent:</i> 9,32%	<i>Procent:</i> 8,26%
Alliance of Liberals and Democrats for Europe (ALDE)/ Renew Europe (2019)	Liberali de centru, susțin economia de piață liberă, integrarea europeană, piața unică europeană	<i>Locuri:</i> 84 /732 <i>Procent:</i> 11,4%	<i>Locuri:</i> 70/751 <i>Procent:</i> 9,32%	<i>Locuri:</i> 108/751 <i>Procent:</i> 14,38%
Greens	Partide politice verzi și regionaliste	<i>Locuri:</i> 55/732 <i>Procent:</i> 7,5%	<i>Locuri:</i> 50/751 <i>Procent:</i> 6,66%	<i>Locuri:</i> 74/751 <i>Procent:</i> 9,85%
Gauche unitaire Europeenne/ Gauche verte nordique	Partide de orientare comunistă și socialistă	<i>Locuri:</i> 35/732 <i>Procent:</i> 4,8%	52 locuri din 751 6,9%	<i>Locuri:</i> 41/751 <i>Procent:</i> 5,46%
Identity and Democracy	Extremă dreapta, format pe 13.06.2019, partide naționaliste, populiste și eurosceptice	-	-	<i>Locuri:</i> 73/751 <i>Procent:</i> 9,72%
Europe of Freedom and Direct Democracy (EFDD)/Europe of Freedom and Democracy (EFD)	Grup politic populist și eurosceptic	<i>Locuri:</i> 32/732 <i>Procent:</i> 4,3%	<i>Locuri:</i> 48/751 <i>Procent:</i> 6,39%	-
Independence/ Democracy Group		<i>Locuri:</i> 37/732 <i>Procent:</i> 5,05%	-	-
Union for Europe of the Nations Group		<i>Locuri:</i> 27/732 <i>Procent:</i> 3,69%	-	-
Independenți		<i>Locuri:</i> 29/732 <i>Procent:</i> 3,96%	<i>Locuri:</i> 52/751 <i>Procent:</i> 6,92%	<i>Locuri:</i> 57/751 <i>Procent:</i> 7,59%

Tabelul nr. 1: Rezultatele alegerilor europarlamentare în perioada 2004-2019

Semnificativ este faptul că grupările politice de centru (EPP și SD) au pierdut voturi în favoarea grupărilor de pe extremele spectrului politic în state membre UE în care aceste partide au cunoscut o ascensiune:

Germania, Italia, Franța, Spania, Marea Britanie²⁰. În mod firesc, evoluțiile pe scenele politice interne ale statelor membre se reflectă în cele petrecute la nivelul UE.

De asemenea, se remarcă o polarizare crescută în cadrul Parlamentului European, care reflectă dinamica politică internă la nivelul statelor membre, ceea ce poate atrage dificultatea de a adopta decizii. Intervalul de timp mare necesar pentru a stabili noua componență a Comisiei Europene poate fi elocvent din acest punct de vedere. După îndelungi negocieri, propuneri și declinări ale propunerilor făcute de statele membre, Comisia Europeană, în noua componență după alegerile europarlamentare, și-a început mandatul abia la 1 decembrie 2019.

Și evoluțiile în plan social sunt similare. În Franța, începutul anului a fost marcat de continuarea fenomenului „vestelor galbene” în paralel cu o scădere exponențială a popularității și sprijinului populației pentru politica lui E. Macron²¹. **Proteste anti-guvernamentale** de mai mică amploare au avut loc în această perioadă și în Cehia²², Ungaria²³, Serbia²⁴. Ieșirea A. Merkel, cu o orientare conservatoare, moderată, pro-europeană, de pe scena politică în 2021 este de așteptat să genereze noi schimbări în plan politic european. Italia este guvernată de un partid de extremă dreapta, care se plasează din ce în ce mai frecvent într-o relație conflictuală nu doar cu celelalte state membre, ci și cu instituțiile

²⁰ ***, The 2019 Post-Electoral Survey. Have European Elections Entered a New Dimension? Eurobarometer Survey 91.5 of the European Parliament. A Public Opinion Monitoring Study, September 2019, pp. 16-18, URL: <https://www.europarl.europa.eu/at-your-service/files/be-heard/eurobarometer/2019/post-election-survey-2019-complete-results/report/en-post-election-survey-2019-report.pdf>, accesat la 10 octombrie 2019.

²¹ A.Z., „Popularitatea lui Macron a scăzut din nou în sondaje/ Trei sferturi dintre francezi sunt nemulțumiți de deciziile președintelui”, în *Hotnews*, 4 ianuarie 2019, URL: <https://www.hotnews.ro/stiri-international-22893936-popularitatea-lui-macron-scazut-din-nou-sondaje-trei-sferturi-dintre-francezi-sunt-nemultumiti-deciziile-presedintelui.htm>, accesat la 4 ianuarie 2019.

²² ***, „Proteste masive la Praga împotriva premierului acuzat de fraudă cu fonduri europene”, în *Digi24*, 5 iunie 2019, URL: <https://www.digi24.ro/stiri/externe/ue/proteste-masive-la-praga-impotriva-premierului-acuzat-de-frauda-cu-fonduri-europene-1142633>, accesat la 23 iunie 2019.

²³ V. M., „Ungaria: Noi proteste împotriva premierului Viktor Orban – «Ne-a ajuns!»”, în *Hotnews*, 19 ianuarie 2019, URL: <https://www.hotnews.ro/stiri-international-22922805-video-ungaria-noi-proteste-impotriva-premierului-viktor-orban-ajuns.htm>, accesat la 20 ianuarie 2019.

²⁴ Nemanja RUJEVIĆ, „Proteste extinse în Serbia: «Primăvara Balcanică» bate la ușă?”, în *Deutsche Welle*, 18 Martie 2019, URL: <https://www.dw.com/ro/proteste-extinse-%C3%AEn-serbia-prim%C4%83vara-balcanic%C4%83-bate-la-u%C8%99%C4%83/a-47958182>, accesat la 3 aprilie 2019.

europene, una dintre temele majore de dezacord fiind legată de evoluțiile recente în planul migrației.

În același timp, eurobarometrele indică menținerea la un grad relativ ridicat a încrederii cetățenilor europeni în instituțiile europene. Spre exemplu, la nivelul lunii iunie 2019, în medie, 59% dintre europeni considerau că apartenența la UE este un lucru bun²⁵, în timp ce doar 13% consideră că este un lucru rău, iar 26% din participanții la sondaj au exprimat o opinie neutră²⁶. Media este în ușoară scădere față de maximumul istoric atins în septembrie 2018 (62%), însă per ansamblu evoluția este una pozitivă, procentul fiind al treilea cel mai înalt din istoria acestui tip de sondaje.

În paralel, se menține tendința de scădere a calității democrației. Raportul Freedom House *Freedom in the World 2019. Democracy in Retreat* atrage atenția asupra **legăturii dintre ascensiunea partidelor de extremă dreapta populiste la conducerea statelor, pe de o parte, și degradarea calității democrației, de cealaltă**. „Aceste mișcări degradează democrația din interior, desconsiderând drepturile și libertățile civile fundamentale și slăbind scopul democrației în întreaga lume prin reflexele unilateraliste”²⁷. Mai departe, dacă avem în vedere valorile fundamentale ale UE²⁸, devine de la sine înțeles că această dinamică politică la nivelul statelor europene și, cu atât mai mult, la nivelul UE, se constituie într-un vector al degradării coeziunii, al acutizării instabilității, incertitudinii și, poate, într-una din cele mai serioase vulnerabilități ale UE ca actor supranațional.

²⁵ ***, The 2019 Post-Electoral Survey. Have European Elections Entered a New Dimension? Eurobarometer Survey 91.5 of the European Parliament. A Public Opinion Monitoring Study, September 2019, pp. 92-93, URL: <https://www.europarl.europa.eu/at-your-service/files/beheard/eurobarometer/2019/post-election-survey-2019-complete-results/report/en-post-election-survey-2019-report.pdf>, accesat la 10 octombrie 2019.

²⁶ *Ibidem*.

²⁷ Michael J. Abramowitz, *Democracy in Crisis. Freedom in the World 2018*, Freedom House, URL: <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2018/democracy-crisis>, accesat la 10 februarie 2019.

²⁸ Cf. Articolului 2/ Tratatul de la Lisabona: „Uniunea se întemeiază pe valorile respectării demnității umane, libertății, democrației, egalității, statului de drept, precum și pe respectarea drepturilor omului, inclusiv a drepturilor persoanelor care aparțin minorităților. Aceste valori sunt comune statelor membre într-o societate caracterizată prin pluralism, nediscriminare, toleranță, justiție, solidaritate și egalitate între femei și bărbați”.

Bruxelles a adoptat o serie de măsuri încă din anii trecuți în privința Poloniei și a Ungariei, iar efortul de a opri procesul de degradare a calității democrației la nivel european și a abaterilor de la standardele europene este de așteptat să continue, nu doar sub egida procesului de activare a articolului 7 din Tratatul de la Lisabona pentru Ungaria și Polonia, ci și sub alte forme. Spre exemplu, la nivelul Comisiei Europene a fost lansată o inițiativă de *consolidare a statului de drept în UE*²⁹. Documentul pledează pentru dezvoltarea unei culturi a statului de drept și abordează modalități de aplicare a acestuia și prevenire a încălcării. Inițiativa a fost însă criticată pentru a nu reuși să prevadă modul în care guvernele care au încălcat statul de drept ar putea fi determinate să își schimbe cursul adoptat, având în vedere că orice decizie în acest sens presupune unanimitate, precum și pentru a faptul că nu include proceduri de detensionare atunci când situația respectării statului de drept se îmbunătățește, cu referire la procedura activării articolului 7 din Tratatul de la Lisabona³⁰, așa-numita „opțiune nucleară”.

Un alt proces semnificativ din acest punct de vedere este legat de negocierile privind bugetul multianual al UE (2021-2027). Astfel, înainte de Consiliul European din 17-18 octombrie 2019, Comisia Europeană a indicat principalii factori de care reprezentanții statelor membre ar trebui să țină cont în această privință. Printre aceștia se numără și „asigurarea unei legături mai strânse între finanțare și prioritățile politice, prin *consolidarea instrumentelor care protejează bugetul UE de deficiențele în domeniul statului de drept*”³¹ (s.n.). Mai mult, noua propunere a Comisiei Europene referitoare la bugetul multianual al UE, propunere susținută de Germania și alte state contribuatoare, conține o reducere a

²⁹ Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. Strengthening the rule of Law within the European Union. A blueprint for action, Brussels, 17 July 2019, URL: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/7_en_act_part1.pdf, accesat la 18 iulie 2019.

³⁰ Ionuț Băiaș, „EUobserver: Planul UE pentru statul de drept: doi din trei nu e suficient”, în *Hotnews*, 31 iulie 2019, URL: <https://www.hotnews.ro/stiri-international-23288763-euobserver-planul-pentru-statul-drept-doi-din-trei-nu-suficient.htm>, accesat la 5 august 2019.

³¹ Bugetul UE pentru perioada 2021-2027: momentul luării deciziilor, Comisia Europeană. Reprezentanța în România, 9 octombrie, URL: https://ec.europa.eu/romania/news/20191009_bugetul_UE_2021_2027_ro, accesat la 3 noiembrie 2019.

fondurilor de coeziune³², fapt considerat inechitabil față de statele din est, de către Ungaria și prea rigid în ceea ce privește condiționalitățile, de către Polonia și Slovenia.

În opinia noastră, faptul că Bruxelles adoptă o poziție fermă în raport cu respectarea statului de drept în statele membre ale UE este cu siguranță necesar și oportun, însă, în același timp, poate conduce la accentuarea diviziunilor deja existente în cadrul Uniunii. Aceasta cu atât mai mult cu cât scrutinele organizate în cel de-al doilea semestru al anului 2019 în statele europene au rezultat, în general, în consolidarea poziției conservatorilor și extremei drepte, ceea ce indică, implicit, dezvoltarea în plan politic a unei poziții critice, sceptice în ceea ce privește UE. În plus, Raportul anual elaborat de *Freedom House* din 2019 avertizează că „liderii anti-democratici din Europa Centrală și din Balcani (...) au continuat să submineze instituțiile care protejează libertatea de exprimare și asocierea și statul de drept”³³. Mai departe, documentul oferă câteva exemple succinte din cazul Ungariei, Poloniei, Austriei, Cehiei, Slovaciei, Serbiei, Muntenegrului și Turciei. Afirmarea lui Donald Tusk, fost președinte al Consiliului European și viitor președinte al Partidului Popular European, că una dintre cele mai mari provocări pe care le are de întâmpinat este combaterea populismului și a manipulării este, astfel, justificată³⁴.

Cumulate, toate cele trei aspecte – calitatea democrației liberale, respectarea statului de drept, ascensiunea la putere a unor formațiuni politice cu o poziție cel puțin critică față de proiectul european – sunt

³² Fondul de Coeziune este destinat statelor membre ale UE al căror PIB per cap de locuitor este sub 90% din media UE. Scopul fondului este să reducă disparitățile economice și sociale și să promoveze dezvoltarea durabilă. În perioada 2014-2020, statele care au făcut obiectul acestui fond sunt Bulgaria, Croația, Cipru, Cehia, Estonia, Grecia, Ungaria, Letonia, Lituania, Malta, Polonia, Portugalia, România, Slovacia și Slovenia. Pentru detalii, a se vedea ***, Cohesion Fund, European Commission, URL: https://ec.europa.eu/regional_policy/index.cfm/en/funding/cohesion-fund/, accesat la 10 noiembrie 2019.

³³ ***, Freedom in the World 2019. Democracy in Retreat, Freedom House, p. 11, URL: <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/freedom-world-2019/democracy-in-retreat>, accesat la 30 decembrie 2019.

³⁴ ***, „Donald Tusk: Una dintre principalele provocări pentru PPE va fi combaterea populismului și a manipulării”, în *Agerpres*, 20 noiembrie 2019, URL: <https://www.agerpres.ro/politica-externa/2019/11/20/donald-tusk-una-dintre-principalele-provocari-pentru-ppe-va-fi-combaterea-populismului-si-a-manipularii--406428>, accesat la 3 decembrie 2019.

indicii cu relevanță majoră pentru capacitatea UE de a coagula suficientă voință politică pentru a acționa în mod coerent și unitar pe arena internațională.

2. Relații europene în domeniul afacerilor externe și securității

După votul pro-Brexit dat de cetățenii britanici, devenea clar că UE avea să fie condusă de un nucleu franco-german. De altfel, cele două state au lansat și susținut o serie de inițiative de aprofundare a cooperării, în special în domeniul securității și apărării. Presiunea SUA asupra aliaților europeni din anii trecuți de a crește contribuțiile financiare la bugetul NATO, amenințările aferente acțiunilor Rusiei în partea de est a Europei, precum și impulsul dat de abordarea strategică dată de *Strategia Globală pentru Politica Externă și de Securitate a Uniunii Europene* (EUGS 2016) au favorizat deschiderea unor oportunități de aprofundare a cooperării în acest domeniu – Cooperarea structurată permanentă (PESCO), Fondul European pentru Apărare (EDF), Revizuirea coordonată anuală a apărării (CARD), vehiculându-se (prematur, în opinia noastră) chiar și posibilitatea creării unei armate europene.

În fapt însă, Parisul și Berlinul nu au căzut întotdeauna de acord asupra căii pe care UE ar trebui să evolueze. Dacă anul a fost deschis cu semnarea *Tratatului de Aachen*³⁵, prin care se urmărea consolidarea cooperării franco-germane și convergența dintre cele două state, finalul anului a fost marcat de tensiuni, în special după interviul acordat de E. Macron publicației *The Economist*, în care a susținut, printre altele, că „NATO se află în moarte cerebrală”³⁶. Ocaziile cu care cele două părți ale „nucleului european” au arătat existența unor viziuni diferite s-au succedat pe parcursul întregului an.

Unul dintre principalele puncte asupra cărora cele două state au așezat un accent major în contextul efortului de susținere a proiectului

³⁵ Treaty between the Federal Republic of Germany and the French Republic on Franco-German Cooperation and Integration, 22 January 1963, URL: <https://www.diplomatie.gouv.fr/en/country-files/germany/france-and-germany/franco-german-treaty-of-aachen/>, accesat la 3 februarie 2019.

³⁶ ***, „The future of the EU. Emanuel Macron warns Europe: NATO is becoming brain-dead”, în *The Economist*, 7 November 2019, URL: <https://www.economist.com/europe/2019/11/07/emmanuel-macron-warns-europe-nato-is-becoming-brain-dead>, accesat la 10 noiembrie 2019.

europene a fost dezvoltarea autonomiei strategice a UE și a capacităților necesare acesteia. În 2016, prin EUGS a fost stabilit nivelul de ambiție al UE în acest domeniu – managementul crizelor, dezvoltarea capacității de securitate și apărare a partenerilor și apărarea Europei în sine³⁷, toate acestea definind mai degrabă elementele autonomiei strategice și mai puțin ce anume presupune acest concept în relație cu ceilalți actori ai arenei internaționale.

În contextul acțiunilor agresive ale Rusiei în Ucraina, al schimbării discursului SUA față de aliații europeni și al Brexit, aprofundarea integrării în planul securității și apărării se contura a fi un stimulent al menținerii și chiar consolidării coeziunii europene, a credibilității sale ca actor internațional. Numeroasele inițiative lansate în acest sens indicau o abordare realistă, bazată pe răspunsul la nevoia de a dezvolta capacități de apărare la nivel european, în cooperare și coordonare cu NATO³⁸.

Inițiativele lansate în acest domeniu în anii trecuți au fost extinse pe parcursul anului 2019. În noiembrie, 13 noi proiecte PESCO au fost aprobate³⁹, numărul total al acestora ajungând la 47, răspunzând celor 11 priorități ale UE de dezvoltare a capacităților⁴⁰. Mai mult, *Raportul anual al Agenției Europene de Apărare* reflectă o abordare consistentă, coordonată și din ce în ce mai coerentă în ceea ce privește cooperarea între statele europene pentru dezvoltarea capacităților. Elaborarea Situațiilor de Context Strategic⁴¹, revizuirea Agendei generale de cercetare

³⁷ The European Union's Global Strategy: Three Years On, Looking Forward, p. 10, URL: https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/eu_global_strategy_2019.pdf, accesat la 10 noiembrie 2019.

³⁸ Joint Declaration on EU-NATO Cooperation by the President of the European Council, the President of the European Commission, and the Secretary General of the North Atlantic Treaty Organization, 10 July 2018, URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_156626.htm, accesat la 10 noiembrie 2019.

³⁹ Council of the EU, "Defence cooperation: Council launches 13 new PESCO projects", 12 November 2019, URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2019/11/12/defence-cooperation-council-launches-13-new-pesco-projects/>, accesat la 20 decembrie 2019.

⁴⁰ European Defence Agency, 2018 CDP Revision. The EU Capability Development Priorities, URL: <https://www.eda.europa.eu/docs/default-source/eda-publications/eda-brochure-cdp>, accesat la 20 decembrie 2019.

⁴¹ Strategic Context Cases – imagine de ansamblu asupra capacităților și referințe pentru a genera proiecte de colaborare pentru dezvoltarea de capacități, prezentând și cursul de acțiuni necesare. Pentru detalii, a se vedea: European Defence Agency, Strategic Context Cases approved for implementation of EU Capability Development Priorities, 27 June 2019, URL: <https://www.eda.europa.eu/info-hub/press-centre/latest-news/2019/06/27/strategic-context-cases-approved-for-implementation-of-eu-capability-development-priorities>, accesat la 11 iulie 2019.

strategică, continuarea identificării activităților strategice cheie⁴² se numără printre măsurile menite să favorizeze cooperarea în domeniul apărării la nivel european și, în cele din urmă, să contribuie la materializarea autonomiei strategice.

În ciuda creșterii numărului de proiecte de dezvoltare a capacităților și a dezvoltării procedurilor necesare, la mai bine de trei ani de la lansarea conceptului autonomie strategică, UE nu a dezvoltat încă o forță pe care să o valorifice în managementul crizelor.

Una dintre posibilele cauze ale aceste stări este faptul că *actorii europeni au viziuni diferite asupra a ceea ce înseamnă și presupune autonomia strategică*. Sintagma nu este clar definită din perspectiva implicațiilor pe care le are în raport cu NATO, principalul garant al securității euroatlantice.

EUGS 2016 menționează că autonomia strategică presupune capacitatea de a lansa acțiuni în planul securității în spațiul propriu, precum și în cel învecinat, ceea ce nu implică o disoluție a parteneriatului transatlantic, ci o redefinire a acestuia pe principii de egalitate, de echilibru al efortului, în special financiar, pentru garantarea securității și stabilității. În egală măsură, autonomia strategică presupune și dezvoltarea capacității de a prelua inițiativa, adică a instrumentelor concrete ce pot fi operaționalizate în acest sens.

Acțiunea externă a UE a fost fundamentată pe principiul abordării cuprinzătoare, adică a valorificării instrumentelor economice, politice și militare în vederea promovării și apărării intereselor de securitate ale Uniunii. Însă, dacă aparatul diplomatic și cel economic au fost îndelung și cu succes valorificate, nu același lucru se poate spune și despre cel militar. Politica de Securitate și Apărare Comună (PSAC), așa-numitul „braț armat” al UE, s-a dovedit a fi dificil de utilizat, generând rezultate puțin vizibile. Una dintre primele explicații care pot fi aduse este legată de rolul primordial al NATO în contextul securității europene, respectiv garanțiile de securitate primite de statele membre ale Alianței, care, în

⁴² European Defence Agency Annual Report 2019, p. 5, URL: <https://www.eda.europa.eu/docs/default-source/eda-annual-reports/eda-2019-annual-report>, accesat la 5 ianuarie 2019.

marea lor parte, sunt și membre ale UE, precum și faptul că acestea s-au sprijinit adesea pe contribuțiile financiare ale SUA în acest sens.

Practic, autonomia strategică poate fi privită ca răspuns al UE la presiunea crescândă a SUA pentru sporirea cheltuielilor militare ale aliaților europeni, dar și la perspectiva ca această să-și retragă obligațiile asumate în privința apărării și securității europene, cel puțin la nivel declarativ, sub mandatul lui D. Trump.

Cu toate acestea, anul 2019 a însemnat și o accentuare a retoricii agresive a SUA față de inițiativele europene în materie de apărare. În cursul lunii mai, printr-o scrisoare adresată Înalțului Reprezentant al Uniunii pentru Afaceri Externe și Politică de Securitate, F. Mogherini, de către Pentagon și Departamentul de Stat, SUA își manifesta îngrijorarea privind excluderea companiilor americane de la două inițiative europene pentru dezvoltarea capacităților militare – PESCO și EDF⁴³. Opinia SUA în această privință este că aprofundarea cooperării militare la nivelul UE ar putea genera un regres la nivelul integrării apărării euroatlantice⁴⁴. Răspunsul formulat la Bruxelles subliniază maniera obiectivă și transparentă în care cele două inițiative au fost lansate, angajamentul pentru evitarea duplicării efortului în relație cu NATO, concomitent cu dezvoltarea interoperabilității, precum și faptul că PESCO și EDF sunt parte a efortului european de a echilibra împărțirea poverii (*burden sharing*) în planul securității transatlantice, fapt solicitat în mod repetat aliaților europeni de către Washington⁴⁵.

Reacția Washingtonului a fost într-adevăr fundamentată pe argumente mercantiliste, însă, un alt factor trebuie luat în considerație în acest context – perspectiva franceză asupra autonomiei strategice. Unul dintre cele mai elocvente evenimente în acest sens este legat de interviul

⁴³ Paul McLeary, „State, DoD Letter Warns European Union to Open Defense Contracts, Or Else”, în *Breaking Defence*, 17 May 2019, URL: <https://breakingdefense.com/2019/05/state-dod-letter-warns-european-union-to-open-defense-contracts-or-else/>, accesat la 25 iunie 2019.

⁴⁴ Guy Chazan, Michael Peel, „US warns against European joint military project. Washington letter to Brussels threatens retaliation if American groups are shut out”, în *Financial Times*, 14 May 2019, URL: <https://www.ft.com/content/ad16ce08-763b-11e9-bbad-7c18c0ea0201>, accesat la 19 mai 2019.

⁴⁵ Pentru detalii, a se vedea: Daniel Fiott, *Poison Pill: EU Defence on US Terms*, 14 June 2019, EU Institute for Strategic Studies, URL: <https://www.iss.europa.eu/content/poison-pill-eu-defence-us-terms>, accesat la 25 iunie 2019.

acordat de E. Macron publicației *The Economist*, în cadrul căruia valorifică criza leadershipului și a democrației la nivelul statelor membre NATO, în special al SUA, pentru a argumenta necesitatea ca UE „să înceapă să gândească ca putere geopolitică” și că aceasta ar trebui să însemne redobândirea „suveranității militare”. Faptul că aceste afirmații au fost făcute în același context în care lansa o critică dură la adresa leadershipului NATO („ceea ce experimentăm în prezent este moartea cerebrală a NATO”), precum și îndoieli cu privire la angajamentul asumat de statele membre sub articolul 5 („ce va însemna articolul 5 mâine?”⁴⁶) indică faptul că, în viziunea Parisului, autonomia strategică presupune de fapt dezvoltarea dimensiunii de securitate și apărare a UE în detrimentul NATO.

Reacția cancelarului german la interviul publicat în *The Economist*, reflectă încercarea de a menține o abordare moderată, echilibrată: „Președintele francez și-a exprimat opiniile în cuvinte relativ drastice. Nu acesta este modul în care privesc cooperarea cu NATO”⁴⁷.

Ministrul apărării german, Annegret Kramp-Karenbauer, a susținut în aceeași zi în care *The Economist* a publicat interviul cu președintele francez, un discurs privind politica de securitate în cadrul Universității de Apărare (München)⁴⁸. Discursul, mult mai moderat ca tonalitate, reflectă câteva dintre reperele Berlinului în planul securității și apărării. Similar interviului președintelui francez, abordarea ministrului german este ancorată în contextul internațional, marcat de o profundă incertitudine, caracterizat de întoarcerea la competiția între puteri pentru sfere de influență și dominație, de provocări ale sistemelor autoritare asupra ordinii internaționale, dar și de transformări profunde în planul schimbărilor climatice, demografiei și digitizării.

Însă, în ceea ce privește raportarea Germaniei la NATO și UE, ministrul apărării german abordează dezvoltarea cooperării europene în

⁴⁶ ***, „The future of the EU. Emanuel Macron warns Europe: NATO is becoming brain-dead”, în *The Economist*, 7 November 2019, URL: <https://www.economist.com/europe/2019/11/07/emmanuel-macron-warns-europe-nato-is-becoming-brain-dead>, accesat la 10 noiembrie 2019.

⁴⁷ *Ibidem*.

⁴⁸ Documentation: Keynote speech by the Minister of Defense (with audio), 7 November 2019, URL: <https://augengeradeaus.net/2019/11/dokumentation-grundsatzrede-der-verteidigungsministerin>, accesat la 12 decembrie 2019.

domeniul apărării ca parte a efortului de a „consolida brațul european al NATO”. „Uniunea Europeană a Apărării”, în viziunea acesteia, este legată de „capacitatea de a acționa” (*Ability to Act – A2A*), „nu de autonomie sau demarcație”⁴⁹.

În cadrul aceluiași discurs, Kramp-Karenbauer a enunțat și intenția de a crește bugetul apărării la 1,5% din PIB până în 2024 și la 2% din PIB până cel târziu în 2031, „nu pentru că președintele american a solicitat aceasta, ci pentru că este în propriul nostru interes de securitate”⁵⁰.

Luată împreună – interviul lui E. Macron și discursul lui A. Kramp-Karenbauer – reflectă cu claritate un mod comun de raportare la provocările mediului internațional de securitate, precum și la necesitatea ca UE să își consolideze mijloacele nu doar pentru a face față acestor provocări, dar și pentru a se adapta ca actor internațional într-un context competitiv. Viziunile privind calea de urmat în această situație sunt însă distincte. Parisul manifestă neîncredere, reticență față de viabilitatea NATO și implicarea SUA în securitatea europeană, accentuând cu puțină subtilitate necesitatea ca efortul de apărare european să fie concentrat asupra dezvoltării dimensiunii de apărare în cadrul UE. Berlinul, de cealaltă parte, își exprimă credința în necesitatea de a consolida dimensiunea de securitate și apărare a UE, dar ca efort coordonat cu cel depus la nivelul NATO.

În opinia noastră, este important că cele mai mari două puteri economice și militare din UE au aceeași înțelegere asupra evoluției mediului de securitate și a implicațiilor asupra rolului Uniunii în acest context. Însă, la fel de semnificativ este faptul că modul în care UE trebuie să se adapteze acestor schimbări este puternic diferit – Parisul pledează pentru autonomie în raport cu SUA și NATO, în timp ce Berlinul susține o dezvoltare a apărării europene conform principiului care a stat la baza creării sale – ca pilon european al NATO.

În același timp, la acest moment, *autonomia strategică este cu certitudine un concept insuficient dezvoltat, implementat și susținut de capacități pentru a putea servi UE în competiția pentru putere*, fiind

⁴⁹ *Ibidem.*

⁵⁰ *Ibidem.*

supus și provocării de a fi fost lansat într-o perioadă în care fundamentul valoric european, coeziunea și solidaritatea europeană sunt puternic zdruncinate de evoluțiile pe arenele politice interne ale statelor membre. În ciuda inițiativelor lansate pentru a susține dezvoltarea și implementarea acestui concept, a măsurilor întreprinse pentru a menține procesul de dezvoltare a capacităților în parametri de coerență, consistență, continuitate, încă nu putem vorbi despre creșterea nivelului de pregătire de angajare în conflict a forțelor europene. Și aceasta cu atât mai mult cu cât viziunile strategice ale statelor membre ale UE au fost arareori ușor de armonizat. Dificultatea de a ajunge la o poziție comună la nivel european în contextul escaladării crizei din Golful Persic este ilustrativă. Negocierile între Marea Britanie, Franța și Germania de a lansa o acțiune la nivel european au eșuat în primă instanță, Marea Britanie alăturându-se coaliției conduse de SUA, Franța organizând o operație militară unilaterală căreia i s-au alăturat ulterior și alte state europene, iar Germania refuzând să se implice în primă instanță⁵¹. „Prezența maritimă coordonată” în strâmtoarea Hormuz este de fapt prezență pe bază voluntară aflată sub control național, nu coordonată de UE⁵².

În linii mari, strategia Parisului în materie de politică externă poate fi rezumată la: dezvoltarea autonomiei strategice europene ca alternativă la NATO în contextul relațiilor dificile cu SUA sub mandatul lui Donald Trump și îmbunătățirea relațiilor cu Federația Rusă. Nu doar celebrul interviu în *The Economist* este dovada acestei stări a lucrurilor, ci și alte acțiuni petrecute pe parcursul anului 2019. Spre exemplu, în august, în contextul Summitului G7, Macron a avut o întâlnire cu V. Putin în care președintele francez a pledat pentru o apropiere între UE și Rusia și o „regăsire” a încrederii într-o ordine internațională aflată în

⁵¹ Rym Momtaz, „France doesn't need US approval to act on Iran, says foreign minister Le Drian hits back at Trump's Twitter criticism”, în *Politico.eu*, 8 September 2019, URL: <https://www.politico.eu/article/france-doesnt-need-us-approval-to-act-on-iran-says-foreign-minister/>, accesat la 10 decembrie 2019.

⁵² Sebastian Sprenger, „EU defence chiefs eye ad-hoc, naval security forces but not for the Hormuz Strait”, în *Defence News*, 29 august 2019, URL: <https://www.defensenews.com/global/europe/2019/08/29/eu-defense-chiefs-eye-ad-hoc-maritime-security-forces-but-not-for-the-hormuz-strait/>, accesat la 10 octombrie 2019.

„recompunere”⁵³. Și aceasta în condițiile în care UE încă menține sancțiunile impuse Rusiei pentru acțiunile din Ucraina. Ulterior, Macron a mediat și organizarea unui nou summit în format Normandia pentru soluționarea crizei ucrainene. Întâlnirea a avut loc în cursul lunii decembrie, fără a genera însă progrese semnificative pe linie politică⁵⁴.

O altă problemă cu posibil impact major asupra securității și stabilității europene față de care Franța și Germania s-au poziționat diferit este extinderea UE în Balcanii de Vest.

În cadrul Summitului de la Berlin pentru Balcanii de Vest (30 aprilie 2019), liderii europeni au subliniat că prioritatea Uniunii în regiune este stabilitatea și nu politica de extindere. Având în vedere provocările serioase cu care UE se confruntă pe plan intern și instabilitatea proprie, o astfel de poziție față de regiunea vest-balcanică era una de așteptat, la fel și încercarea de a media normalizarea relațiilor dintre cele două părți, cu atât mai mult cu cât regiunea este una de interes strategic pentru UE, iar Federația Rusă își consolidează constant relațiile cu anumiți actori din acest spațiu.

În cadrul Consiliului European (15 octombrie 2019), a fost adus în discuție procesul de stabilizare și asociere în ceea ce privește Albania și Macedonia de Nord. Franța, sprijinită de Danemarca și Olanda, a refuzat să deschidă negocierile de aderare, în ciuda faptului că cele două state erau considerate a îndeplini condițiile necesare⁵⁵. Franța a făcut uz de dreptul de veto, solicitând o reformă a procedurii de extindere a blocului comunitar, decizie care a stârnit nemulțumire în rândul statelor europene. De asemenea, Parisul a propus și condiționarea procesului de aderare de respectarea completă a statului de drept și drepturilor fundamentale. Totuși, în cadrul Conferinței interguvernamentale de aderare a Serbiei la

⁵³ ***, „Macron pledează pentru "reinventarea unei arhitecturi de securitate și încredere" între UE și Rusia”, în *Agerpress*, 19 august 2019, URL: <https://www.agerpres.ro/politica-externa/2019/08/19/macron-pledeaza-pentru-reinventarea-unei-arhitecturi-de-securitate-si-credere-intre-ue-si-rusia--357611>, accesat la 20 septembrie 2019.

⁵⁴ Katya Gorchinskaya, „The Normandy Summit Ended With No Breakthroughs. What Has It Achieved?”, în *Forbes*, 10 December 2019, URL: <https://www.forbes.com/sites/katya-gorchinskaya/2019/12/10/the-normandy-summit-ended-what-has-it-achieved/#68cdbf9f3061>, accesat la 15 decembrie 2019.

⁵⁵ European Parliament, Failure to open accession talks with Albania and North Macedonia is a mistake, 24 octombrie 2019, URL: <https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20191021IPR64717/failure-to-open-accession-talks-with-albania-and-north-macedonia-is-a-mistake>, accesat la 25 octombrie 2019.

UE (Bruxelles, 11 decembrie 2019), este reafirmat faptul că integrarea Balcanilor de Vest în UE constituie un „obiectiv strategic important”. Problema extinderii UE în Balcanii de Vest va fi reluată înainte de Summitul UE-Balcanii de Vest, ce urmează a avea loc la Zagreb (mai 2020).

Inconsistența abordării de către UE a integrării Balcanilor de Vest și tergiversarea aderării poate avea consecințe negative pe termen lung asupra securității și stabilității europene. Aceasta mai ales dacă avem în vedere eforturile Rusiei de a-și spori influența în spațiul vest-balcanic, care comportă importanță strategică pentru Europa. Împrumuturile financiare, vânzarea de echipamente militare, acțiunile informative, includerea în proiecte energetice sunt instrumente prin care Moscova își consolidează pârghiile de influență în regiune, de multe ori în detrimentul influenței UE. Exemple de astfel de acțiuni sunt multiple și constante, însă poate unul dintre cele mai elocvente este constituit de semnarea unui Tratat comercial între Serbia și Uniunea Eurasiatică (25 octombrie 2019)⁵⁶, la puțin timp după ce Franța a solicitat o reformă a procedurii de extindere a blocului comunitar.

Acțiunea Franței, atât în ceea ce privește dezvoltarea autonomiei strategice, cât și în problematica relațiilor cu SUA, Federația Rusă și Balcanii de Vest, indică, în opinia noastră, o viziune de dezvoltare a UE pe principiul „Europei cu mai multe viteze”, care, în actualul context european și internațional, poate duce la o scădere a gradului de coeziune și integrare a statelor europene. Mai mult, perspectiva asupra autonomiei strategice poate crea un teren favorabil pentru decuplarea SUA de la securitatea europeană sau duplicarea funcțiilor NATO și UE. Riscul este cu atât mai mare cu cât autonomia strategică este insuficient dezvoltată, iar perspectivele unei puneri în operă complete a acestui concept sunt limitate.

E. Macron propune o schimbare radicală și relativ bruscă a UE atât ca structură și tipologie (actor de securitate cu Franța în centru), cât și ca orientare în politica externă (reducerea importanței parteneriatului strategic cu SUA și consolidarea relațiilor cu Federația Rusă). Inițiativa

⁵⁶ ***, „Serbia Signs Trade Agreement With Russia-Led Eurasian Economic Union”, în *Radio Free Europe*, 25 October 2019, URL: <https://www.rferl.org/a/serbia-to-ink-trade-agreement-with-russia-led-eurasian-economic-union/30235917.html>, accesat la 10 noiembrie 2019.

presupune o îndepărtare de modul în care Politica externă și de securitate comună a UE a funcționat până acum, mai ales dacă avem în vedere că apropierea de Rusia este promovată în condițiile în care contextul pentru care UE a aplicat sancțiunile nu s-a schimbat.

Abordarea Germaniei, care valorifică parteneriatul transatlantic și valorizează contribuția SUA la stabilitatea și securitatea europeană în cadrul NATO, este mult mai adaptată caracteristicilor, tipologiei și statutului UE, astfel încât aceasta să rămână capabilă să își promoveze interesele, chiar și într-un mediu internațional competitiv.

3. Relații europene – exploatarea vulnerabilităților de terți

Dacă în 2018, *relațiile dintre SUA și actorii europeni* au fost puternic marcate de presiunea Washingtonului asupra europenilor de a crește contribuția financiară la bugetul NATO, nici 2019 nu a adus o schimbare radicală în privința relațiilor transatlantice. Astfel de tensiuni au fost caracteristice și anului 2019. Disensiunile dintre Trump și Macron s-au manifestat atât cu privire la Planul Comun și Cuprinzător de Acțiune privind dosarul nuclear iranian (JCPOA), la politica de tarife pentru comerțul transatlantic, cât și la declarațiile controversate ale președintelui francez în *The Economist*. În același timp, poate cel mai notabil subiect de dispută este cel legat de dezvoltarea autonomiei strategice a UE, însă disensiunile, poziționarea distinctă față de aspecte ale afacerilor internaționale s-au manifestat într-o gamă largă de problematici.

Este notabilă menținerea abordării mercantiliste din partea SUA în relațiile cu actorii europeni. Chiar și reacția negativă față de măsurile luate pentru dezvoltarea autonomiei strategice au avut, în primul rând, o justificare financiară. În principiu, SUA criticau condițiile de eligibilitate la finanțările din EDF, care ar urmări excluderea firmelor americane⁵⁷.

Cele două părți nu au reușit să finalizeze nici negocierile pentru un acord comercial, iar relațiile economice păreau a fi din ce în ce mai

⁵⁷ R.M., „Washingtonul lansează un atac asupra proiectelor UE de Apărare / SUA sunt nemulțumite de excluderea firmelor americane de la finanțări”, în *Hotnews*, 14 mai 2019, URL: <https://www.hotnews.ro/stiri-defense-23141833-washingtonul-lanseaza-atac-asupra-proiectelor-aparare-sua-sunt-nemulțumite-excluderea-firmelor-americane-finantari.htm>, accesat la 15 mai 2019.

tensionate pe fondul perspectivei impunerii de tarife suplimentare de către SUA pentru importurile din UE, în special în privința automobilelor⁵⁸.

Mai mult, în prima parte a anului, relațiile dintre SUA și Franța s-au tensionat pe fondul deciziei Parisului de a impune taxe pentru serviciile digitale, cu efecte asupra marilor companii americane Google, Amazon, Facebook și Apple (taxa GAFA). Măsura a determinat Senatul SUA să deschidă o investigație sub Secțiunea 301 din Legea Comercială (1974), care se aplică barierelor injuste față de exporturile americane către partenerii străini⁵⁹. Evenimentul este cu atât mai notabil cu cât, aceeași procedură a fost aplicată în relațiile cu China, stat cu care Washingtonul are un conflict economic, financiar și comercial deschis.

În acest context, președintele Consiliului European, D. Tusk, aprecia că „cel mai apropiat partener transatlantic al Europei” este Canada, făcând referire nu doar la efectele pozitive ale Acordului Comercial și Economic Cuprinzător UE-Canada, ci și la poziția comună în privința principalelor probleme globale – statul de drept, multilateralismul, schimbările climatice și protecția mediului, comerțul just și benefic reciproc⁶⁰.

Mai departe, SUA a criticat și proiectul gazoductului Nord Stream 2. Proiectul care urmează a fi finalizat în curând și care permite dublarea volumului de gaz natural din Rusia către Europa a stârnit divergențe și între statele membre europene, atât acestea, cât și SUA justificând că Nord Stream 2 va duce la consolidarea influenței Moscovei în Europa și adâncirea dependenței energetice a UE de Rusia. În schimb, SUA își

⁵⁸ *** , „Oficial german: UE trebuie să se pregătească de posibile tarife impuse de SUA”, în *Digi24*, 11 iulie 2019, URL: <https://www.digi24.ro/stiri/externe/oficial-german-ue-trebuie-sa-se-pregateasca-de-posibile-tarife-impuse-de-sua-1158113>, accesat la 12 iulie 2019.

⁵⁹ N.O., „Franța a adoptat taxa care îi vizează pe gigantii din domeniul digital în pofida avertismentelor Washingtonului / În aceeași zi, Londra a anunțat propriul proiect de lege privind taxarea serviciilor digitale”, în *Hotnews*, 11 iulie 2019, URL: <https://www.hotnews.ro/stiri-international-23252595-franta-adoptat-taxa-care-vizeaza-gigantii-din-domeniul-digital-pofida-avertismentelor-washingtonului-aceeasi-londra-anuntat-propriul-proiect-lege-privind-taxarea-serviciilor-digitale.htm>, accesat la 12 iulie 2019.

⁶⁰ I.B., „În opinia lui Donald Tusk, Canada este "cel mai apropiat partener transatlantic" al Europei”, în *Hotnews*, 19 iulie 2019, URL: <https://www.hotnews.ro/stiri-international-23265905-opinia-lui-donald-tusk-canada-este-cel-mai-apropiat-partener-transatlantic-europei.htm>, accesat la 19 iulie 2019.

manifestă disponibilitatea de a oferi surse energetice alternative – gaz natural lichefiat și tehnologii nucleare alternative⁶¹.

Divergențele nu au fost ancorate doar în plan economic, ci și în poziționarea față de problematici de securitate globală. Spre exemplu, dacă SUA s-a retras din JCPOA și a impus sancțiuni Iranului, statele europene au încercat să mențină tratatul viabil și să ofere compensații Teheranului.

Specific relațiilor transatlantice pe durata mandatului lui D. Trump nu este însă doar mercantilismul agresiv al părții americane, ci distanța dintre nivelul declarativ și acțiunile concrete, cu implicații majore asupra securității europene. Astfel, dacă este evident discursul agresiv al Casei Albe cu privire la contribuția financiară a europenilor la bugetul NATO și critica dură la adresa liderilor europeni (în special în declarațiile președintelui SUA prin canalele social media), nu la fel de evidentă și frecvent invocată este concretizarea, manifestarea reală a angajamentului SUA, deopotrivă în NATO și în securitatea europeană. În ciuda agresivității și reticenței la nivel discursiv, evenimentele recente și datele indică menținerea constantă a angajamentului SUA și al NATO în securitatea europeană. Desfășurarea de trupe în Europa în scopul apărării și reasigurării, inclusiv în Polonia și în statele baltice, participarea activă la exercițiile NATO⁶² pot fi invocate ca argumente solide în această

⁶¹ R.M., „Pentru Statele Unite, gazoductul Nord Stream 2 va întări influența Rusiei asupra Europei”, în *Hotnews*, 7 octombrie 2019, URL: <https://economie.hotnews.ro/stiri-energie-23411021-pentru-statele-unite-gazoductul-nord-stream-2-intari-influenta-rusiei-asupra-europei.htm>, accesat la 8 octombrie 2019.

⁶² Conform website-ului NATO, numai în cursul anului 2019, Alianța a întreprins numeroase exerciții în Europa cu participarea trupelor din SUA. Pentru detalii, a se vedea: „NATO Allies wrap up exercise Engineer Thunder 2019”, 18 September 2019, URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_168983.htm?selectedLocale=en; „Over 40 ships begin exercise Northern Coasts in the Baltic Sea”, 19 September 2019, URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_168478.htm?selectedLocale=en; „NATO ships exercise in the Black Sea”, 19 July 2019, URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_168031.htm?selectedLocale=en; „NATO navies test readiness in Baltic Sea”, 9 June 2019, URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_166717.htm?selectedLocale=en; „NATO tests smart energy technologies at exercise in Poland”, 13 June 2019, URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_166827.htm?selectedLocale=en; „NATO ships start missile defence drill off Scotland”, 3 May 2019, URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_165940.htm?selectedLocale=en; „NATO ships test new generation of electronic warfare defences”, 31 October 2019; „NATO navies arrive in Halifax for Cutlass Fury, largest such naval exercise in decades”, 6 September 2019, URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_168591.htm?selectedLocale=en, accesate la 20 decembrie 2019.

direcție. În plus, bugetul pentru Inițiativa Europeană de Descurajare (*European Deterrence Initiative – EDI*) a crescut semnificativ de la lansarea sa în 2014 sub numele de Inițiativa de Reasigurare Europeană⁶³. Mai mult, numai la nivelul anului 2019, acest fond a crescut cu mai bine de 40% prin comparație cu anul anterior⁶⁴. În aceste condiții nu putem vorbi despre o dezangajare a SUA din NATO sau din securitatea europeană, în ciuda agresivității discursului președintelui Trump în această privință. „Acțiunile vorbesc mai tare decât cuvintele, dar cuvintele tot contează”⁶⁵, afirmau N. Burns și D. Lute într-o analiză recentă asupra crizei interne la nivelul NATO. Cu atât mai mult în contextul în care Federația Rusă încă desfășoară acțiuni de agresiune hibridă în Europa, am adăuga noi. Modul de raportare la nivel discursiv al președinției SUA la aliații europeni este cu atât mai important cu cât contribuie la erodarea încrederii guvernelor și populației europene în leadershipul american. Astfel, sunt adâncite vulnerabilități precum degradarea solidarității euroatlantice, ce pot fi valorificate în interesul unor terți (Federația Rusă) pentru a slăbi greutatea SUA și UE în contextul internațional competitiv.

În ceea ce privește **Federația Rusă**, UE continuă sancțiunile impuse pentru acțiunile ilegale ale Rusiei în Ucraina și în cursul anului 2019, cu valabilitate până în 2020⁶⁶, însă se menține amenințarea agresiunii hibride, indiferent că vorbim despre acțiuni informative, manipulare,

⁶³ Inițiativa de reasigurare europeană este un program financiar lansat de Casa Albă imediat după anexarea ilegală a Peninsulei Crimeea de către Federația Rusă. Principalul obiectiv este de a reasigura Alianța în ceea ce privește angajamentul SUA față de securitatea și integritatea teritorială a statelor membre NATO. În 2017, denumirea programului a devenit Inițiativa Europeană de Descurajare. Pentru detalii, a se vedea: Michelle Shevin-Coetzee, “The European Deterrence Initiative”, Center for Strategic and Budgetary Assessments, 2019, URL: https://csbaonline.org/uploads/documents/EDI_Format_FINAL.pdf, accesat la 30 septembrie 2019.

⁶⁴ ***, European Deterrence Initiative, Department of Defence Budget Fiscal Year 2020, Office of the Under Secretary of Defence (Comptroller). March 2019, URL: https://comptroller.defense.gov/Portals/45/Documents/defbudget/fy2020/fy2020_EDI_JBook.pdf, accesat la 2 septembrie 2019.

⁶⁵ Douglas Lute, Nicholas Burns, „NATO at Seventy: An Alliance in Crisis”, Harvard Kennedy School, Belfer Center for Science and International Affairs, February 2019, pp. 13-14, URL: <https://www.belfercenter.org/sites/default/files/files/publication/NATOatSeventy.pdf>, accesat la 10 martie 2019.

⁶⁶ European Union Delegation to the Russian Federation, EU restrictive measures in response to the crisis in Ukraine, URL: https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/eu_restrictive_measures_in_response_to_crisis_in_ukraine_eng_web.doc.pdf, accesat la 20 martie 2020.

sprijin financiar pentru partide politice de extremă dreapta, atacuri cibernetice sau de acțiuni militare la granița de est a Uniunii⁶⁷.

În acest context, în ciuda coeziunii care fundamentează sancțiunile, a devenit constantă o tendință de fragmentare între statele europene în ceea ce privește politica față de Federația Rusă. Exemplul Franței deja menționat este doar cel mai recent dintre acestea.

Condusă de un guvern populist de extremă dreapta încă din 2018, Italia a exprimat adesea poziții anti-europene (în special în privința problemei migrației) și pro-ruse. În cursul anului 2019 însă, partidul de guvernare s-a confruntat cu acuzații privind primirea de sprijin financiar din partea Rusiei în campania electorală din alegerile europarlamentare⁶⁸, ceea ce a dus la înlocuirea coaliției de guvernare. De altfel, o rezoluție a Parlamentului European după alegerile europarlamentare din 2019 atrăgea atenția că „mai multe investigații au demonstrat că reguli electorale cruciale au fost încălcate sau ocolite, în special prevederile privind transparența finanțării campaniilor, prin cheltuieli în interes politic de către organizații non-profit din surse din state terțe, în special Rusia”⁶⁹. O situație similară s-a petrecut în cazul Austriei⁷⁰.

Ungaria, condusă de liderul iliberal V. Orban încă din 2010 și aflată adesea în conflict cu Bruxelles-ul în special pe tema migrației, și-a

⁶⁷ ***, „Rusia a mobilizat nave și sisteme de rachetă, ca reacție la exercițiul NATO în Marea Neagră”, în *Digi24*, 8 aprilie 2019, URL: <https://www.digi24.ro/stiri/externe/mapamond/rusia-a-mobilizat-nave-si-sisteme-de-racheta-ca-reactie-la-exercitiul-nato-in-marea-neagra-1110261>, accesat la 20 iunie 2019; Mihai Drăghici, „Rusia desfășoară exerciții militare de amploare, cu lansări de rachete, în Marea Neagră și în mai multe regiuni”, *Mediafax*, 16 octombrie 2019, URL: <https://www.mediafax.ro/externe/monitorul-apararii-rusia-desfasoara-exercitii-militare-de-amploare-cu-lansari-de-rachete-in-marea-neagra-si-in-mai-multe-regiuni-18470774>, accesat la 15 octombrie 2019.

⁶⁸ Angelo Amante, „Italy’s Salvini to respond to parliament over Russia case”, în *Reuters*, 16 July 2019, URL: <https://www.reuters.com/article/us-italy-salvini-russia/italys-salvini-to-respond-to-parliament-over-russia-case-idUSKCN1UB1SV>, accesat la 17 iulie 2019.

⁶⁹ European Parliament, Foreign electoral interference and disinformation in national and European democratic process. European Parliament resolution of 10 October 2019 on foreign electoral interference and disinformation in national and European democratic process (2019/2810(RSP)).

⁷⁰ ***, „Cancelarul Austriei cere alegeri anticipate, după ruperea coaliției cu extremiștii, în urma unui scandal legat de finanțare rusească”, în *Radio Europa Liberă România*, 18 mai 2019, URL: <https://romania.europalibera.org/a/cancelarul-austriei-cere-alegeri-anticipate-dup%C4%83-ruperea-coali%C8%9Biei-cu-extremi%C8%99tii-%C3%AEn-urma-unui-scandal-legat-de-finan%C8%9Bare-ruseasc%C4%83-/29949908.html>, accesat la 20 iunie 2019.

exprimat constant intenția îmbunătățirii relațiilor cu Moscova, în ciuda acțiunilor acesteia din urmă în Ucraina și a activităților subversive întreprinse la nivelul Uniunii Europene. Considerăm emblematică vizita lui V. Putin la Budapesta cu ocazia comemorării a 63 de ani de la invadarea țării de către trupele sovietice. „De secole încoace, statul maghiar se află sub influența a trei mari centre de putere: Berlin, Moscova și Istanbul. Este în interesul Ungariei să coopereze cu acești poli de putere”⁷¹, menționa premierul ungar în cadrul întâlnirii din 5 noiembrie 2019. De altfel, cu ocazia acestei întâlniri, cele două părți au încheiat acorduri în domeniul energetic.

Astfel, se poate identifica o legătură între ascensiunea la guvernare a unor partide politice de extremă dreapta și susținerea îmbunătățirii relațiilor cu Federația Rusă. Aceasta, pe de o parte, datorită susținerii financiare din partea Rusiei pe care aceste partide o primesc, iar, de cealaltă parte, datorită poziției comune față de proiectul european și față de valorile, principiile și standardele europene, în special cele democratice.

În acest sens, *Freedom House* avertiza încă din cursul anului 2018 că „cele mai mari autocrații din lume – Rusia și China (...) au aceeași intenție comună de a identifica democrația ca amenințare la adresa regimurilor lor opresive și depun eforturi neobosite, din ce în ce mai sofisticate, de a submina instituțiile [democratice] și de a-i schilodi principalii susținători”⁷².

Faptul că erodarea coeziunii este una dintre vulnerabilitățile majore la nivel european pentru care trebuie întreprinse măsuri cât mai urgente este vizibil și din modul în care Rusia valorifică acest lucru în interesul propriu. Spre exemplu, Rezentatul permanent al Rusiei la UE, Vladimir Cijov, menționează într-un interviu pentru *Russia Today* că „UE ar trebui să acumuleze o doză foarte mare de voință politică necesară

⁷¹ Marius Cosmeanu, „Putin se întoarce la locul crimei. Revista presei maghiare”, în *Radio Europa Liberă*, 5 noiembrie 2019, URL: <https://romania.europalibera.org/a/putin-se-intoarce-la-locul-crimei-revista-presei-maghiare/30254174.html>, accesat la 10 noiembrie 2019.

⁷² Michael J. Abramowitz, *op. cit.*

pentru a îmbunătăți relațiile cu Moscova”⁷³. Aceasta în condițiile în care Federația Rusă este încă supusă sancțiunilor economice impuse de UE pentru acțiunile din Crimeea, iar UE trece poate prin cea mai serioasă criză de solidaritate de la momentul creării sale, marcată fiind de Brexit, democrația iliberală, ascensiunea partidelor extremiste de dreapta și un nucleu franco-german care până în prezent s-a dovedit lipsit de soliditatea necesară și de unitatea viziunii asupra Europei.

Interviul lui V. Putin pentru *Financial Times* în care susținea că „liberalismul a devenit o idee învechită” este, de asemenea, ilustrativ pentru modul în care o vulnerabilitate a Europei – criza democrației liberale – este valorificată într-o acțiune de adâncire a disensiunilor dintre statele membre, de fracturare a tuturor alianțelor care unesc statele în cadrul Uniunii Europene. Practic, declarând că ideile liberale și-au depășit scopul și că oamenii se opun imigrației, frontierelor deschise și multiculturalismului⁷⁴, președintele rus valorifică una dintre principalele teme invocate de partidele europene de extremă dreapta – opoziția față de migrație.

Dezvoltarea pârgărilor de influență asupra actorilor europeni nu este însă specifică doar Rusiei, ci și Chinei, Freedom House avertizând încă din 2018 că „Beijing are ambiții încă și mai mari, dar și resursele necesare pentru a le realiza (...)”⁷⁵. Interferența Chinei în Europa nu are atât o factură informativă sau militară, cât una economică și politică.

Dacă la finele anului 2019, NATO recunoștea că influența globală a Chinei comportă atât oportunități, cât și provocări⁷⁶, la nivelul UE putem identifica o formulare încă și mai dură în această privință – „competitor

⁷³ I.B., „Rusia Today: Ambasadorul Rusiei la UE a enunțat condiția necesară pentru îmbunătățirea relațiilor cu Bruxellesul”, în *Hotnews*, 25 iulie 2019, URL: <http://mobile.hotnews.ro/stire/23276376>, accesat la 3 august 2019.

⁷⁴ Dan Popa, „Financial report: interviu cu Vladimir Putin: ‘Ideologia liberală a devenit învechită’. Falsa idee bună de a salva planeta: dieta vegană. Portugalia, țara care luptă cel mai puțin contra corupției. Ciudatul hobby al lui Boris Johnson”, în *Hotnews*, 28 iunie 2019, URL: https://economie.hotnews.ro/stiri-finante_banci-23227831-financial-report.htm, accesat la 30 iunie 2019.

⁷⁵ Michael J. Abramowitz, *op. cit.*

⁷⁶ London Declaration Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in London 3-4 December 2019, URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_171584.htm, accesat la 20 decembrie 2019.

strategic”⁷⁷. Și în privința valorilor și principiilor politice, tonalitatea documentului european este una critică, acesta făcând referire la un angajament selectiv al Chinei față de multilateralism, bazat o înțelegere diferită a ordinii mondiale fundamentate pe reguli. Spre exemplu, UE a fost una dintre vocile care a criticat reacția Beijingului în contextul protestelor din Hong Kong derulate pe parcursul anului 2019, aducând în discuție exercitarea unor drepturi fundamentale.

Strategia de dezvoltare globală a Chinei *Belt and Road Initiative* (Inițiativa Centurii și Drumului - BRI) constituie unul dintre principalele motive de îngrijorare la nivelul Bruxelles în ceea ce privește China, dar și unul dintre subiectele cu privire la care statele europene se împart din nou într-o tabără „pro” și una „contra”.

BRI presupune o serie de investiții din partea guvernului chinez în infrastructură, cu scopul de a îmbunătăți conexiunea și cooperarea la nivel transcontinental. În principiu, inițiativa presupune o serie de beneficii precum posibilitatea de a favoriza relațiile comerciale, investițiile străine, de a îmbunătăți standardele de viață pentru statele participante, dar, avertizează un studiu al Băncii Mondiale⁷⁸, numai dacă China și economiile plasate pe BRI adoptă reforme serioase în vederea îmbunătățirii transparenței, extinderii relațiilor comerciale, îmbunătățirii sustenabilității datoriei și micșorării riscurilor de mediu, sociale și de corupție.

În afară de grupul celor „17+1”⁷⁹ care au încheiat memorandumuri de înțelegere cu China începând din 2013, în cursul anului 2019, Italia și

⁷⁷ European Commission and HR/VP contribution to the European Council, EU-China – A Strategic Outlook, 12 March 2019, URL: <https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/communication-eu-china-a-strategic-outlook.pdf>, accesat la 20 decembrie 2019.

⁷⁸ Michele Ruta (coord.), *Belt and Road Economics. Opportunities and Risks of Transport Corridors*, International Bank for Reconstruction and Development, The World Bank, 2019, p. 4, disponibil online la URL: <https://www.worldbank.org/en/topic/regional-integration/brief/belt-and-road-initiative>, accesat la 12 decembrie 2019.

⁷⁹ Nu există o enumerare oficială a statelor incluse în BRI, numărul acestora putând fi estimat în funcție de traseul „centurii” și „drumului”, precum și de memorandumurile de înțelegere dintre Beijing și guvernele statelor. Grupul „17+1” sau *Cooperarea între China și Statele Central și Est Europene* (CEEC – Cooperation between China and Central and Eastern European States) este, de asemenea, o inițiativă a guvernului chinez prin care se încearcă îmbunătățirea relațiilor de afaceri și investiții în China și 17 state europene – Albania, Bosnia și Herțegovina, Bulgaria, Croația, Cehia, Estonia, Grecia, Ungaria, Letonia, Lituania, Macedonia de Nord, Muntenegru, Polonia, România, Serbia, Slovacia, Slovenia.

Grecia au încheiat înțelegeri similare. Decizia Italiei, una dintre cele mai mari economii europene, a fost justificată și prin eșecul negocierilor dintre UE și SUA în privința Parteneriatului Trans-Atlantic de Investiții și Comercial⁸⁰. Mai mult, deși a criticat decizia Italiei, președintele Franței a încheiat o serie de acorduri economice cu omologul chinez în domeniul afacerilor și investițiilor⁸¹.

Deși comportă o serie de oportunități indiscutabile de ordin comercial și financiar, proiectul BRI este frecvent criticat, în special la nivel european, pentru potențialul Chinei de a valorifica controlul asupra unor elemente de infrastructură critică din Europa, precum și gradul considerabil de îndatorare al statelor vizate în vederea obținerii unor avantaje de ordin politic. „Manipularea diasporei chineze pentru rațiuni de intelligence sau acoperirea unor operații reprobabile sub acțiuni diplomatice”⁸² sunt, de asemenea, menționate ca metode de influențare la nivel european.

Interferența Chinei în Europa, deși mai puțin vizibilă și mai puțin analizată decât cea a Rusiei, capătă o importanță majoră în contextul unui mediu internațional competitiv, în care China aspiră la statutul de mare putere mondială. Astfel, dacă efortul Rusiei de a eroda la maximum coeziunea la nivel european și euroatlantic în beneficiul propriu este vizibil, acțiunilor Chinei li se pot da conotații similare.

Concluzii

1. Dinamica în plan politic (degradarea calității democrației, ascensiunea partidelor de dreapta) face posibilă:
 - i. evoluția unor state europene spre autoritarism;

⁸⁰ Federiga Bindi, „Why Did Italy Embrace the Belt and Road Initiative?”, Carnegie Endowment for International Peace, 20 May 2019, URL: <https://carnegieendowment.org/2019/05/20/why-did-italy-embrace-belt-and-road-initiative-pub-79149>, accesat la 19 iunie 2019.

⁸¹ Noemie Bisserbe, „In Delicate Courtship, France and China Make Deals. Macron and Xi sign agreements as French leader presses on EU to demand more from Beijing”, în *Wall Street Journal*, 26 March 2019, URL: <https://www.wsj.com/articles/in-delicate-courtship-france-and-china-make-deals-11553542187>, accesat la 19 iunie 2019.

⁸² Martin Svarovsky, Jakub Janda, Veronika Vichova, Joey Gurney, Sami Kroger, Handbook on Countering Russian and Chinese Interference in Europe. Report, Konrad Adenauer Stiftung, European Values, 2019, p. 7, URL: <https://www.europeanvalues.net/vyzkum/handbook-on-countering-russian-and-chinese-interference-in-europe/>, accesat la 20 decembrie 2019.

ii. eroziunea maximă a coeziunii celor două organizații care timp de mai bine de trei secole au constituit fundamentul stabilității, securității și prosperității pe continentul european;

iii. crearea unui teren bun de exploatat pentru acțiunile informative ale terților, vulnerabilități pe care aceștia le pot valorifica pentru menținerea instabilității și slăbirea până la disoluție a principalilor competitori economici și militari pe arena internațională;

2. După șirul continuu de crize pe care UE îl traversează de mai bine de un deceniu, Uniunea se regăsește astăzi mai slăbită ca oricând în fața unui nou șoc strategic.

3. Dezvoltarea autonomiei strategice este necesară și utilă atât timp cât se respectă principiul evitării celor 3D – decuplare, dublare și discriminare. Orice altă abordare care ignoră sau ocolește principiul evitării celor 3D se adaugă vulnerabilităților Europei pentru că subrezește arhitectura instituțională a securității euroatlantice. O opțiune ideală ar fi reconfigurarea parteneriatului transatlantic în concordanță cu evoluțiile recente în planul relațiilor dintre puteri, dar și pe plan politic, economic și social la nivel european, menținând fundamentul valoric al celor două instituții cheie pentru securitatea și stabilitatea europeană. Din păcate, această ultimă condiție pare incompatibilă cu evoluțiile în plan politic.

4. Evoluțiile în plan politic fac ca Europa să fie foarte vulnerabilă în fața unor noi crize. Eșecul în a răspunde oportun acestora poate fi valorificat atât de formațiunile politice de extremă dreapta și populiste, cât și de actori terți care aspiră la statutul de mare putere într-un sistem internațional multipolar. Adâncirea fragmentării la nivel european, creșterea dificultății de a acționa pe arena internațională ca actor unitar ar duce, de asemenea, și la diminuarea puterii soft a UE, cu efecte majore asupra altor domenii de politică externă.

5. Politica de extindere a Uniunii este blocată atât din cauza reticenței interne de a continua procesul de extindere, cât și din cauza pierderii influenței în raport cu Rusia sau China. Elocvent este cazul Serbiei ale cărei raporturi cu Moscova s-au dezvoltat constant și considerabil de-a lungul timpului, deși își menține aspirația către integrarea europeană.

6. UE a făcut progrese pe linia PSAC, prin dezvoltarea inițiativelor în domeniul capacităților. Totuși, la finele anului 2019, UE încă nu are o forță de reacție, care să poată fi valorificată în domeniul managementului crizelor. NATO rămâne cea mai solidă garanție a securității europene. Incertitudinea în ceea ce privește implicațiile dezvoltării autonomiei strategice la nivelul UE, precum și perspectivele distincte asupra acesteia conturate la nivelul statelor membre pot contribui la degradarea relațiilor euroatlantice, cel puțin la nivel declarativ. Această stare a lucrurilor poate fi valorificată de terți în interes propriu în contextul creșterii competitivității la nivelul relațiilor internaționale.

7. În ceea ce privește parteneriatul transatlantic, până la finele anului 2019, putem conchide că, în fapt, angajamentul SUA față de NATO și securitatea europeană este unul solid, inclusiv din punct de vedere financiar. Planul discursiv însă este unul tensionat, marcat de disensiuni și poziții distincte față de problemele globale. În timp, acest tip de discurs ar putea pune serios în discuție soliditatea arhitecturii de securitate europene și euroatlantice, având în vedere că rezonază puternic cu teme valorificate în retorica extremistă de dreapta și populistă, dar și pentru că poate fi valorificat de puteri terțe în interes propriu.

8. Având în vedere implicarea celor două organizații în managementul crizelor la nivel internațional, criza democrației liberale și de leadership experimentată deopotrivă de NATO și UE poate genera efecte dramatice asupra securității și stabilității din regiuni din afara spațiului euroatlantic.

9. În materie de politică externă, principala provocare a UE este să răspundă agresiunilor hibride ale Rusiei și posibilelor amenințări subsumate activităților economice ale Chinei în Europa, în timp ce gestionează o relație din ce în ce mai dificilă cu principalul partner strategic – SUA.

10. Pentru România, stat membru al NATO și UE, tendințele conturate la nivel european în cursul anului 2019 presupun:

- i. o creștere a nivelului de incertitudine;

ii. responsabilitate pentru menținerea unei abordări constante față de NATO și UE, în baza valorilor și principiilor asumate la aderare;

iii. acordarea unei atenții sporite comunicării strategice pentru a contracara efectul manipulării informației de către terți în interes propriu;

iv. având în vedere creșterea constantă a influenței ruse și chineze în regiunile din zona de interes strategic a României (în special în Balcanii de Vest și Regiunea Extinsă a Mării Negre), este posibilă creșterea nivelului de instabilitate în aceste spații, cu influență directă asupra securității naționale;

v. investițiile în apărare, dezvoltarea structurilor necesare contracarării riscurilor și amenințărilor de securitate națională, monitorizarea dinamicii securității la nivel european, dar și în vecinătatea apropiată comportă o importanță egală cu necesitatea de a se conforma și de a apăra și promova valorile și principiile fundamentale ale celor două organizații cheie pentru securitatea națională – NATO și UE.

SOLIDARITATE SAU DEZBINARE? ROLUL TURCIEI ȘI ITALIEI ÎN GESTIONAREA CRIZEI REFUGIAȚILOR ȘI MIGRAȚIEI ILEGALE ÎN EUROPA

Alexandra SARCINSCHI

La momentul finalizării acestei evaluări strategice a mediului de securitate, peste 200 de țări și teritorii se confruntă cu pandemia de COVID-19, iar dintre acestea 96 găzduiesc refugiați¹. Deși perioada de referință a analizei este ianuarie – decembrie 2019, iar criza a fost semnalată în ianuarie 2020, problematica ce decurge de aici nu poate fi ignorată din mai multe motive. În primul rând, refugiații și migranții ilegali reprezintă o categorie vulnerabilă în fața acestei pandemii atât din punct de vedere sanitar (tabere suprapopulate, condiții improprii de igienă, lipsa accesului facil la serviciile de sănătate publică), cât și economic (orientarea resurselor țărilor gazdă către lupta împotriva pandemiei, precum și criza economică ce se prefigurează post-pandemie vor determina reducerea fondurilor pentru ajutorarea populațiilor care fug din fața persecuției și războiului). În al doilea rând, măsurile luate de țările europene pentru gestionarea crizei vor determina modificări în tiparele de deplasare a refugiaților și migranților ilegali deoarece statele membre ale UE au adoptat măsuri de închidere a granițelor și restricționare a traficului de persoane la frontiere. Mai mult, tensiunea la granița dintre Grecia și Turcia, unul dintre principalele puncte de presiune în criza europeană a refugiaților și migrației ilegale, ar putea scădea în intensitate din cauza temerii de infectare cu COVID-19 în cazul în care populația migratoare ar reuși să forțeze frontierele și să intre în țări ale UE. Nu în ultimul rând, relaxarea post-criză COVID-19 a condițiilor de circulație a persoanelor și reluarea fluxului migratoriu către țările UE ar putea conduce un al doilea val al pandemiei posibil provocat de refugiați și migranți ilegali infectați. Corelat acestor tendințe, este probabil ca lumea să se confrunte cu o nouă accentuare a curenților naționaliste și populiste, ca răspuns atât la

¹ ***, *Coronavirus outbreak*, URL: <https://www.unhcr.org/coronavirus-covid-19.html>, accesat la 27 aprilie 2020.

îngrădirea drepturilor și libertăților cetățenești, cât și la criza economică prefigurată, ceea ce va avea repercusiuni asupra modului de gestionare a crizei refugiaților și migrației ilegale.

Acest preambul are ca scop conectarea analizei evoluției crizei refugiaților și migrației ilegale în anul 2019 la condițiile actuale ale mediului de securitate internațional deoarece este important să înțelegem faptul că, în ciuda actualei scăderi în importanță a problemei migrației în agenda publică în fața pandemiei, criza refugiaților și migrației ilegale în Europa constituie încă o provocare ce necesită o abordare atentă.

Mai mult de atât, în cele ce urmează vom analiza modul în care unii actori statali au reacționat la evenimentele-cheie ale anului și la provocările ridicate de gestionarea acestei crize, plasând o presiune suplimentară asupra coeziunii Uniunii Europene.

1. Caracteristici generale ale crizei în anul 2019

Analiza statisticilor publicate de Frontex anul trecut semnalează o evoluție interesantă a numărului trecerilor ilegale de frontieră în țările UE: chiar dacă numărul total a scăzut cu aproximativ 5% în anul 2019 față de cel din 2018, trei rute au înregistrat creșteri substanțiale, dintre care una aflată în scădere masivă încă din 2016 (tabelul nr. 1). De asemenea, pe una dintre rutele aflate în creștere continuă din anul 2016, în 2019 este vizibilă o scădere la aproape jumătate din valoarea anului anterior (tabelul nr. 1).

Rute de migrație	2019	2018	2017	2016	2015	2014
Ruta vest-mediteraneeană	23.969 ↓	56.245 ↑	23.063 ↑	9.990 ↑	7.004 ↓	7.842
Ruta central-mediteraneeană	14.003 ↓	23.485 ↓	118.962 ↓	181.376 ↑	153.946 ↓	170.664
Ruta est-mediteraneeană	83.333 ↑	56.560 ↑	42.319 ↓	182.277 ↓	885.386 ↑	50.834
Ruta Balcanilor de Vest	15.127 ↑	5.844 ↓	12.179 ↓	130.325 ↓	764.033 ↑	43.357
Ruta granițelor estice	642 ↓	1.029 ↑	872 ↓	1.384 ↓	1.927 ↑	1.275
Ruta Mării Negre	2 -	2 ↓	537 ↑	1 ↓	68 ↓	433
Ruta circulară Albania-Grecia	1.944 ↓	4.550 ↓	6.396 ↑	5.121 ↓	8.932 ↑	8.841
Ruta vest-africană	2.718 ↑	1.323 ↑	421 ↓	671 ↓	874 ↑	276
Altele	3 -	3 ↑	1 -	1 ↓	7 ↓	10
Total	141.741 ↓	149.036 ↓	204.750 ↓	511.146 ↓	1.822.177 ↑	283.532

Tabelul nr. 1: Evoluția numărului trecerilor ilegale de frontieră la intrare între punctele de trecere a frontierelor externe ale statelor membre și țărilor asociate Schengen raportate de către acestea, pe rutele principale de migrație conform statisticilor Frontex²

² ***, *Detections of illegal border-crossings statistics download (updated monthly)*, Frontex, URL: https://frontex.europa.eu/assets/Migratory_routes/2020/Detections_of_IBC_2020_04_06.xlsx, accesat la 4 martie 2020.

Este vorba despre *ruta vest-mediteraneeană* care a înregistrat în ultimul an cea mai importantă scădere a numărului trecerilor ilegale de frontieră comparativ cu 2018: de la 56.245 la 23.969, deși începând cu 2016, fluxul a fost în continuă creștere³.

În contrapondere, pe *ruta est-mediteraneeană* este consemnată o creștere de peste 45% a numărului trecerilor ilegale de frontieră în anul 2019 comparativ cu 2018, deși 2016 și 2017 au înregistrat o scădere dramatică raportat la anul de debut al crizei (2015). De asemenea, pe *ruta Balcanilor de Vest*, deși creșterea în anul 2015 comparativ cu anul 2014 a fost de peste 17 ori (de la 43.357 la 764.033 treceri ilegale de frontieră), începând cu anul 2016 și până la începutul lui 2018, scăderea numărului trecerilor ilegale de frontieră a fost semnificativă, ajungând la 5.844 treceri ilegale de frontieră la sfârșitul anului 2018, de peste 130 de ori mai puține decât în 2015, pentru ca în anul 2019 să fie înregistrat un număr de 15.127 treceri ilegale de frontieră⁴. O altă rută pe care a crescut numărul de intrări ilegale între punctele de trecere de frontieră (PTF)⁵ este cea vest-africană unde, deși chiar de la începutul crizei fluxul de populație a fost mic în comparație cu celelalte rute, în anul 2019 numărul de intrări pe la PTF s-a dublat⁶. Figura nr. 1 rezumă aceste observații.

³ *Ibidem.*

⁴ *Ibidem.*

⁵ Conform Frontex, este vorba despre statistica referitoare la trecerile ilegale de frontieră la intrarea între punctele de trecere a frontierelor (PTF) externe ale statelor membre ale UE și ale țărilor asociate Schengen, agregate pe rute.

⁶***, *Detections of illegal border-crossings statistics download (updated monthly)*, Frontex, URL: https://frontex.europa.eu/assets/Migratory_routes/2020/Detections_of_IBC_2020_04_06.xlsx, accesat la 4 martie 2020.

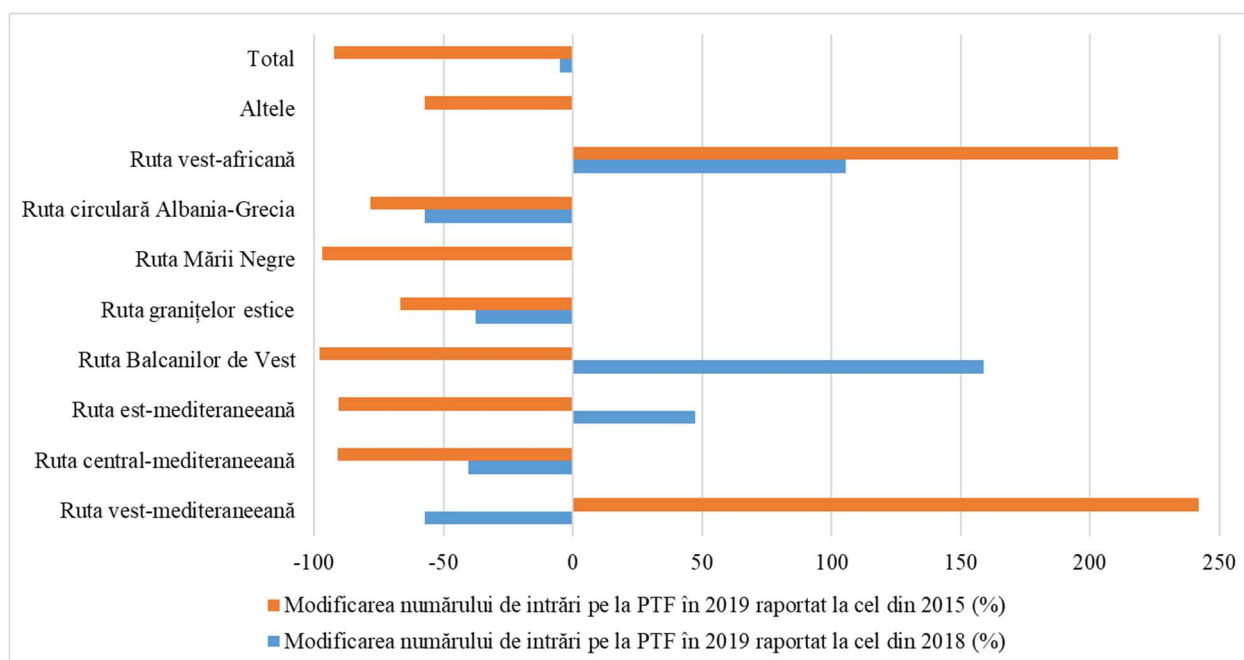

Figura nr. 1: Modificarea numărului de intrări ilegale între PTF în 2019 raportat la cel din 2015, respectiv 2018 (%)⁷

În ceea ce privește *ruta vest-mediteraneeană*, primele cinci naționalități, ca număr de intrări ilegale între PTF, sunt în 2019: naționalități subsahariene nespecificate, marocani, algerieni, malieni și guineeni (tabelul nr. 2). Comparat cu anul 2018, numărul acestora este în scădere, exceptând cazul naționalităților subsahariene nespecificate unde creșterea a fost majoră: de la 69 la 12.597 persoane⁸. Este posibil ca această modificare să fie cauzată de nedeclararea naționalității de către persoane din Guinea, Mali sau Coasta de Fildeș: în anul anterior s-a înregistrat o creștere a fluxului migratoriu către Europa al cetățenilor din aceste țări, pentru ca în 2019 să scadă brusc, fiind compensat de cel al naționalităților subsahariene. Totalul acestor cinci naționalități reprezintă peste 97% din totalul intrări pe la PTF în anul 2019 pe ruta vest-mediteraneeană.

Pe *ruta est-mediteraneeană*, crește numărul cetățenilor afgani și sirieni, în timp ce cel al cetățenilor turci și irakieni scade, iar palestinienii devin a cincea cetățenie ca număr de intrări ilegale între PTF, înlocuind pakistanezii (tabelul nr. 2). Conform statisticii Frontex, creșterea masivă

⁷ *Ibidem.*

⁸ *Ibidem.*

a numărului de intrări ilegale între PTF ale cetățenilor afgani și sirieni este înregistrată începând cu lunile august, respectiv septembrie⁹. Dincolo de situația taberelor de refugiați din Turcia și a Acordului dintre UE și această țară, în cazul Afganistanului, unul dintre factorii care pot explica intensificarea fluxului este evoluția în plan intern: perspectiva retragerii americane, urmată în septembrie de eșecul procesului de negocieri pentru pace, a adus în discuție posibilitatea declanșării unui război civil de amploare¹⁰. De asemenea, nici situația din Siria nu a înregistrat o îmbunătățire din punctul de vedere al siguranței cetățenilor săi: începând cu luna aprilie 2019, în provincia Idlib au loc atacuri ale forțelor guvernamentale siriene susținute de atacuri aeriene rusești, iar în octombrie Turcia lansează ofensiva militară în nord-estul Siriei. Mai mult, ruta est-mediteraneeană, care include granițele maritime ale Ciprului și Greciei și granițele terestre ale Greciei și Bulgariei cu Turcia, se află și sub tensiunea creată de cei aproape 4 milioane de refugiați și solicitanți de azil sirieni din Turcia, folosiți de regimul de la Ankara ca instrument de presiune politică asupra UE.

Ruta Balcanilor de Vest a înregistrat cea mai substanțială creștere a numărului intrărilor ilegale între PTF, chiar dacă în cifre absolute nu putem vorbi despre un nivel atât de ridicat al fluxului ca în cazul rutei est-mediteraneene (tabelul nr. 1). Totuși, creșterea este de aproape 159% în anul 2019 față de anul 2018¹¹, iar principalele cinci naționalități care au tranzitat această rută în anul de referință sunt: afgani, sirieni, irakieni, iranieni și turci (tabelul nr. 2). Și pe ruta Balcanilor de Vest se observă o creștere semnificativă a numărului cetățenilor afgani și sirieni față de anul 2018: de trei ori în primul caz, respectiv de peste 14 ori¹².

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ James Dobbins, Jason H. Campbell, Sean Mann, Laurel E. Miller, *Consequences of a Precipitous U.S. Withdrawal from Afghanistan*, RAND Corporation, 2019, p. 7, URL: <https://www.rand.org/pubs/perspectives/PE326.html>, accesat la 12 martie 2020.

¹¹ * * *, *Detections of illegal border-crossings statistics download (updated monthly)*, Frontex, URL: https://frontex.europa.eu/assets/Migratory_routes/2020/Detections_of_IBC_2020_04_06.xlsx, accesat la 4 martie 2020.

¹² *Ibidem*.

	Primele cinci țări de origine	2019	Primele cinci țări de origine	2018	Primele cinci țări de origine	2015
Ruta vest-mediteraneeană	Naționalități sub-sahariene nespecificate	12.597 !	Guineea	12.233 ↑	Guineea	1.946
	Maroc	6.336 ↓	Maroc	11.881 ↑	Algeria	1.193
	Algeria	4.014 ↓	Mali	10.747 ↑	Camerun	843
	Mali	216 ↓	Algeria	4.349 ↑	Maroc	684
	Guineea	205 ↓	Coasta de Fildeș	4.045 ↑	Coasta de Fildeș	609
Procent în totalul populației pe ruta vest-mediteraneeană	97,5%		76,9%		75,3%	
Ruta est-mediteraneeană	Afganistan	28.693 ↑	Siria	13.906 ↓	Siria	496.340
	Siria	19.604 ↑	Afganistan	10.738 ↓	Afganistan	213.635
	Turcia	7.169 ↓	Irak	8.970 ↓	Irak	92.721
	Irak	4.451 ↓	Turcia	7.918 !	Pakistan	24.203
	Palestina	3.403 !	Pakistan	2.414 ↓	Iran	23.062
Procent în totalul populației pe ruta est-mediteraneeană	75,9%		77,7%		95,9%	
Ruta Balcanilor de Vest	Afganistan	5.338 ↑	Afganistan	1.669 ↓	Cetățenie necunoscută	556.238
	Siria	4.643 ↑	Pakistan	1.017 ↓	Siria	90.064
	Irak	1.498 !	Iran	980 !	Afganistan	53.237
	Iran	863 ↓	Turcia	407 !	Kosovo	23.786
	Turcia	623 ↑	Siria	323 ↓	Pakistan	17.057
Procent în totalul populației pe ruta Balcanilor de Vest	85,7%		75,2%		96,9%	

Tabelul nr. 2: Primele cinci țări de origine pentru rutele de migrație selectate, în funcție de numărul de intrări între punctele de trecere de frontieră (PTF) în 2019 comparat cu cel din 2018, respectiv 2015¹³

¹³ Ibidem.

Un caz de interes este cel al *rutei central-mediteraneene* unde, deși fluxul migratoriu a fost redus cu 40% în anul 2019 față de anul 2018¹⁴, au existat probleme de natură umanitară și politică ce au pus sub semnul întrebării coeziunea statelor Uniunii în ceea ce privește modalitatea de gestionare a crizei refugiaților și migrației ilegale. Este vorba despre Italia care, alături de Malta, s-a opus primirii navelor umanitare cu migranți salvați de pe Marea Mediterană.

Se observă că există în continuare un *risc sporit de creștere a presiunii migratorii* asupra țărilor europene, chiar dacă numărul total al intrărilor ilegale de-a lungul frontierelor externe ale UE a scăzut în 2019 la cel mai scăzut nivel din 2013¹⁵. La originea acestei afirmații se află evenimente importante ale anului de referință, precum recomandarea Parlamentului European de a suspenda negocierile de aderare cu Turcia, intervenția militară a acesteia în Siria, situația tensionată a refugiaților de la granițele Greciei și Turciei, crizele din Libia și Venezuela etc.

2. Cazul Turciei

Turcia găzduiește cel mai mare număr de refugiați și solicitanți de azil, 3,9 milioane de persoane, conform statisticilor publicate de ONU la sfârșitul lunii decembrie 2019¹⁶. Dintre aceștia, peste 3,5 milioane sunt de naționalitate siriană, iar peste 350.000 refugiați și solicitanți de azil sunt înregistrați de altă naționalitate (afgană, irakiană, iraniană, somaleză etc.)¹⁷.

De la intrarea în vigoare a *Declarației UE-Turcia* (20.03.2016), până în anul 2019 au fost relocate 17.552 persoane din totalul persoanelor de interes, dintre care 58% în țări europene (dintre care, cele mai multe persoane în Germania – 4.889 și Franța – 821), 39% în SUA (4.510 persoane) și Canada (2.372 persoane) și 3% în Australia și Noua

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ * * *, *Risk Analysis for 2020*, Frontex, Warsaw, 2020, URL: <https://frontex.europa.eu/publications/frontex-releases-risk-analysis-for-2020-vp0TZ7>, accesat la 28 aprilie 2020.

¹⁶ * * *, *Turkey. Key figures*, UNHCR, December 2019, URL: <https://data2.unhcr.org/en/documents/download/73297>, accesat la 20 ianuarie 2019.

¹⁷ * * *, *Operational Portal. Refugee Situation: Turkey*, UNHCR, URL: https://data2.unhcr.org/en/situations/syria/location/113#_ga=2.92659485.1012283007.1587985782-304972740.1580131984, accesat la 20 martie 2020.

Zeelandă¹⁸. Așadar, țările europene au preluat în anul 2019 doar aproximativ 0,26% din refugiații și solicitanții de azil care au părăsit țara de origine, restul rămânând pe teritoriul Turciei, unde provinciile cu cel mai mare număr de refugiați sirieni sunt cele de la granița cu Siria, dar și Istanbul și Izmir către granițele terestre ale țărilor UE (Grecia și Bulgaria), respectiv Marea Egee (figura nr. 2)¹⁹. În provincia Istanbul, numărul refugiaților sirieni înregistrați depășește 300.000 de persoane²⁰, punând o potențială presiune atât pe ruta est-mediteraneeană, cât și pe cea a Balcanilor de Vest și chiar a Mării Negre. Totuși, problemele cele mai grave au rămas cele de la granița terestră cu Grecia: la începutul lunii aprilie 2019, migranții și solicitanții de azil au fost mobilizați prin *social media*²¹, fiindu-le promisă deschiderea frontierelor către UE, ceea ce constituie un element important al crizei.

Figura nr. 2: Harta distribuției pe provincii a refugiaților sirieni pe teritoriul Turciei, conform Agenției ONU pentru Refugiați (în traducerea autorului)²²

¹⁸ * * *, *Turkey. Key figures*, UNHCR, December 2019, URL: <https://data2.unhcr.org/en/documents/download/73297>, accesat la 20 ianuarie 2019.

¹⁹ * * *, *UNHCR Turkey: Regional Breakdown Syrian Refugees in Turkey*, UNHCR, 12 December 2019, URL: <https://data2.unhcr.org/en/documents/download/73156>, accesat la 20 ianuarie 2020.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ *Greek Police Clash With Refugees At North Macedonia Border After False Reports*, ReliefWeb, 7 April 2019, URL: <https://reliefweb.int/report/greece/greek-police-clash-refugees-north-macedonia-border-after-false-reports>, accesat la 7 aprilie 2019; Irina Cristea, „Mii de iranieni și afgani s-au masat în ultimele zile la frontiera dintre Turcia și Grecia, în urma zvonurilor pe rețele sociale”, în *Agerpres*, 8 aprilie 2019, URL: <https://www.agerpres.ro/politica-externa/2019/04/08/mii-de-refugiati-masati-la-granita-dintre-turcia-si-grecia-in-urma-unor-zvonuri-pe-retele-sociale--288289>, accesat la 8 aprilie 2019.

²² * * *, *UNHCR Turkey: Regional Breakdown Syrian Refugees in Turkey*, UNHCR, 12 December 2019, URL: <https://data2.unhcr.org/en/documents/download/73156>, accesat la 20 ianuarie 2020.

Autoritățile turce au continuat să speculeze situația de la granița cu Grecia, precum și numărul mare al refugiaților pe care îi găzduiesc în baza *Declarației UE-Turcia*, pentru a răspunde, pe de o parte, votului neconstrângător al Parlamentului European pentru anularea candidaturii Turciei la UE (martie 2019)²³ dat ca urmare a îngrijorării forurilor europene cu privire la „regresul grav în domeniul libertății de exprimare, al libertății de întrunire, al libertății de asociere și al drepturilor procedurale și de proprietate”²⁴. Totuși, Parlamentul European recunoaște rolul pe care Turcia îl joacă în gestionarea crizei refugiaților proveniți în special din Siria, iar posibila suspendare „în mod oficial a negocierilor de aderare cu Turcia”²⁵ nu implică stoparea dialogului politic și nici utilizarea fondurilor alocate prin Instrumentul de asistență pentru preaderare. Pe de altă parte, președintele turc a mai folosit acest „instrument de presiune” (amenințarea cu deschiderea granițelor către țările europene pentru refugiați) pentru a-și impune punctul de vedere în fața comunității internaționale în alte două privințe: atât ajutorul financiar acordat de UE pentru mecanismul comun de coordonare, conceput pentru a asigura necesitățile refugiaților și comunităților gazdă din Turcia, cât și modificarea reprezentării europenilor asupra operației militare în Siria.

În primul caz, R. Erdogan a declarat că Turcia a cheltuit 40 mld. euro pentru gestionarea problemei refugiaților, iar contribuția UE a fost, de fapt, de 3 mld. euro, din totalul de 6 mld. euro convenit în cadrul *Declarației UE-Turcia* (3 mld. inițial și o sumă suplimentară de 3 mld. euro în momentul în care aceste resurse se vor epuiza și cu condiția ca angajamentele să fi fost îndeplinite). La începutul lunii septembrie 2019, președintele turc a repetat amenințarea privind deschiderea granițelor țării spre Europa motivând prin aceea că, în contextul în care există „o nouă amenințare migraționistă” din regiunea siriană Idlib de-a lungul frontierei

²³ Parlamentul European, *Rezoluția Parlamentului European din 13 martie 2019 referitoare la Raportul Comisiei pe 2018 privind Turcia (2018/2150(INI))*, 13 March 2019, URL: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P8-TA-2019-0200+0+DOC+XML+V0//RO>, accesat la 6 aprilie 2019.

²⁴ *Ibidem.*

²⁵ *Ibidem.*

turce, UE fie va „împărți această povară, fie va trebui să deschidem porțile”, acuzând în același timp Uniunea că nu a respectat angajamentul financiar²⁶. Erdogan a reiterat public aceste amenințări și la sfârșitul anului²⁷, însă raportările instituțiilor europene arată că bugetul operațional al Facilității pentru refugiați din Turcia a fost mobilizat în totalitate, în conformitate cu angajamentul pentru punerea în aplicare a *Declarației*. Din totalul bugetului de 6 mld. euro, la începutul lunii decembrie au fost contractate 4,3 mld. euro și 2,7 mld. euro decontate²⁸.

Problema refugiaților din Turcia a fost folosită de președintele turc și într-o încercare de remodelare a imaginii intervenției militare în Siria în fața comunității internaționale. Astfel, acesta a declarat în octombrie 2019: „dacă încercați să prezentați operațiunea noastră ca o invazie, deschidem porțile și vă vom trimite circa 3,6 milioane de migranți”²⁹.

În acest context, ca proiecție în viitor, oficialii ONU și cei turci oferă două scenarii:

- Coordonatorul Umanitar Regional pentru criza siriană al ONU estimează că Turcia s-ar putea confrunța cu un nou val de până la două milioane de sirieni dacă luptele în nord-vestul Siriei se intensifică³⁰. Din cele aproximativ patru milioane de persoane din nord-vestul Siriei, aproximativ 2,7 milioane au nevoie de asistență umanitară, iar recenta escaladare a ostilităților între forțele guvernamentale siriene și aliații lor,

²⁶ Irina Cristea, „Turcia: Erdogan reia amenințarea privind deschiderea granițelor spre Europa pentru refugiații sirieni”, în *Agerpres*, 7 septembrie 2019, URL: <https://www.agerpres.ro/politica-externa/2019/09/07/turcia-erdogan-reia-amenintarea-privind-deschiderea-granitelor-spre-europa-pentru-refugiatii-sirieni--366148>, accesat la 7 septembrie 2019.

²⁷ Nikolaj Nielsen, „Erdogan: refugees will enter Europe unless EU does more”, *EU Observer*, 8 November 2019, URL: <https://euobserver.com/migration/146566>, accesat la 10 noiembrie 2019.

²⁸ * * *, *EU Facility for Refugees in Turkey: €6 billion to support refugees and local communities in need fully mobilised*, European Commission, 10 December 2019, URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_19_6694, accesat la 15 ianuarie 2020.

²⁹ Irina Cristea, „Erdogan amenință Europa că „va deschide porțile” pentru refugiații sirieni”, în *Agerpres*, 10 octombrie 2019, URL: <https://www.agerpres.ro/politica-externa/2019/10/10/erdogan-ameninta-europa-ca-va-deschide-portile-pentru-refugiatii-sirieni--383286>, accesat la 11 octombrie 2019.

³⁰ Violeta Gheorghe, „ONU: Până la două milioane de sirieni s-ar putea refugia în Turcia în cazul intensificării confruntărilor”, în *Agerpres*, 10 iunie 2019, URL: <https://www.agerpres.ro/politica-externa/2019/06/10/onu-pana-la-doua-milioane-de-sirieni-s-ar-putea-refugia-in-turcia-in-cazul-intensificarii-confruntarilor--323715>, accesat la 10 iunie 2019.

pe de o parte, și grupările armate nestatale, pe de altă parte, a agravat situația³¹.

- președintele turc afirmă că dacă nord-estul Siriei, de-a lungul graniței cu Turcia, va fi stabilizat, un milion de sirieni se vor întoarce acasă³², acesta fiind și unul dintre scopurile declarate ale intervenției militare turce în nord-estul Siriei de la începutul lunii octombrie.

Aceste două proiecții pot fi influențate de două elemente: pe de o parte, relațiile UE – Turcia și rezultatul negocierilor cu UE în privința procesului de aderare, iar, pe de altă parte, dezacordul comunității internaționale asupra intervenției militare a Turciei în Siria. Deși unul dintre scopurile declarate ale intervenției militare este mutarea a aproximativ 2 milioane de refugiați sirieni din Turcia în zona de securitate, a fost declanșată o criză umanitară ce a condus la dislocarea internă a peste 160.000 persoane³³ și mutarea a peste 15.000 de kurzi din această zonă în Kurdistanul irakian³⁴. Una dintre consecințele acestei intervenții se poate manifesta și în afara teritoriilor în discuție: Germania, de exemplu, este gazda a peste 600.000 de kurzi și a aproximativ 1,5 milioane de turci³⁵, populații între care se pot manifesta tensiuni etnice ca urmare a acestor evenimente.

³¹ * * *, *Syrian Arab Republic: Recent Developments in Northwestern Syria Situation Report No. 13*, UN Office for the Coordination of Humanitarian Affairs, 8 October 2019, URL: <https://reliefweb.int/report/syrian-arab-republic/syrian-arab-republic-recent-developments-northwestern-syria-situation-6>, accesat la 30 October 2019.

³² Angela Sârbu, „Erdogan: numărul sirienilor care se întorc acasă va ajunge la un milion după înființarea zonei de siguranță în nord-estul țării”, în *Agerpres*, 25 iunie 2019, URL: <https://www.agerpres.ro/politica-externa/2019/06/25/erdogan-numarul-sirienilor-care-se-intorc-acasa-va-ajunge-la-un-milion-dupa-ce-va-fi-instaurata-o-zona-sigura-in-nord-estul-tarii--331490>, accesat la 25 iunie 2019.

³³ Lilia Traci, „Ofensiva turcă în nordul Siriei: cel puțin 160.000 de persoane au fugit din calea violențelor, potrivit ONU”, în *Agerpres*, 14 octombrie 2019, URL: <https://www.agerpres.ro/politica-externa/2019/10/14/ofensiva-turca-in-nordul-siriei-cel-putin-160-000-de-persoane-au-fugit-din-calea-violențelor-potrivit-onu--385362>, accesat la 14 octombrie 2019.

³⁴ Andrej Mahecic, *UNHCR expanding response in northern Iraq amid continuing Syrian refugee influx*, UNHCR, 29 October 2019, URL: <https://www.unhcr.org/news/briefing/2019/10/5db800254/unhcr-expanding-response-northern-iraq-amid-continuing-syrian-refugee-influx.html>, accesat la 30 octombrie 2019.

³⁵ ***, *Foreign population by place of birth and selected citizenships*, *DEstatis*, 15 April 2019, URL: <https://www.destatis.de/EN/Themes/Society-Environment/Population/Migration-Integration/Tables/foreigner-place-of-birth.html>, accesat la 30 octombrie 2019.

Unul dintre scenariile de risc ce au fost analizate anul 2019³⁶ a fost potențialitatea ca Turcia să denunțe acordul cu UE, în condițiile în care acesta din urmă ar suspenda negocierile de aderare. Într-un astfel de caz, ar fi afectată atât securitatea europeană (revirimentul naționalismului extremist, intrarea în țările europene a unor elemente teroriste odată cu refugiații din Turcia etc.), cât și populația de refugiați și migranți ilegali (confruntarea cu condiții foarte proaste de călătorie și trai, cu posibile reacții violente ale mișcărilor naționaliste extremiste din Europa etc.). Analiza a luat în calcul și faptul că, în 2019, Turcia a arătat o deschidere deosebită a relațiilor cu Federația Rusă pe mai multe planuri – de la cel energetic (relansarea proiectului TurkStream) la cel militar (cooperarea în Siria, achiziția de sisteme de rachete incompatibile cu sistemele NATO)³⁷ –, ceea ce ar putea determina o și mai mare permeabilitate a populației și chiar a decidenților la mesajele eurosceptice și anti-NATO, în condițiile în care opinia publică turcă deja înregistra o imagine negativă a relației cu UE³⁸. Totuși, există argumente împotriva materializării acestui scenariu: beneficiile economice derivate din implementarea Acordului, în ciuda acuzelor aduse Uniunii de către președintele turc; modernizarea Uniunii Vamale (asociată implementării Acordului); liberalizarea sistemului de vize; comunitatea europeană este principalul partener comercial al Turciei; Turcia este a patra piață de export și al cincilea furnizor de importuri al UE; Turcia are nevoie de poziția de actor-cheie în Marea Mediterană.

³⁶ Subiect dezvoltat pe larg în: Alexandra Sarcinschi, „Criza refugiaților și migrației ilegale în Europa: tendințe în primul semestru al anului 2019”, în *Impact Strategic*, nr. 1-2/2019, pp. 86-98, București.

³⁷ * * *, “*Our cooperation with Russia in the area of energy is one of the pillars of our economic relations*”, Presidency of the Republic of Turkey, 8 April 2019, URL: <https://tccb.gov.tr/en/news/542/103852/-our-cooperation-with-russia-in-the-area-of-energy-is-one-of-the-pillars-of-our-economic-relations>, accesat la 8 aprilie 2019; Alice Tidey, “Erdogan and Putin to talk arms sales, Syria cooperation despite US warnings”, în *Euronews*, 8 April 2019, URL: <https://www.euronews.com/2019/04/08/erdogan-and-putin-to-talk-arms-sales-syria-cooperation-despite-us-warnings>, accesat la 8 aprilie 2019.

³⁸ Max Hoffman, *A Snapshot of Turkish Public Opinion Toward the European Union*, Center for American Progress, 27 September 2018, URL: <https://cdn.americanprogress.org/content/uploads/2018/09/26140215/TurkishSurveyEU-brief1.pdf>, accesat la 7 aprilie 2019.

3. Italia

Italia este principalul actor pe *ruta central-mediteraneeana*, ce include granițele sale maritime și ale Maltei. Frontex a înregistrat pe această rută o tendință de scădere bruscă a numărului de treceri ilegale între PTF începând cu anul 2017 (tabelul nr. 1) când a fost semnat *Memorandumul de înțelegere referitor la cooperarea în domeniile dezvoltării, luptei împotriva imigrației ilegale, traficului de persoane și contrabandei cu combustibil, precum și referitor la consolidarea securității frontierelor între Statul Libia și Republica Italiană*³⁹ (2 februarie 2017). În ciuda faptului că Parlamentul a atenționat asupra consecințelor umanitare, guvernul italian nu a luat nicio măsură pentru amendarea Memorandumului și acesta a fost prelungit automat în noiembrie 2019 pentru încă trei ani începând cu februarie 2020⁴⁰.

Conform statisticilor publicate de Agenția ONU pentru Refugiați, între 1 ianuarie și 31 decembrie 2019, au sosit în Italia pe mare 11.471 persoane, cu 51% mai puțin față de anul 2018, când au fost înregistrate 23.370 persoane⁴¹. Cu toate acestea, în ultimele patru luni ale lui 2019, fluxul este mai mare față de aceeași perioadă a anului anterior⁴².

În ceea ce privește compoziția pe naționalități a persoanelor care au fost înregistrate la frontiera maritimă a Italiei în ultimii doi ani, principalele naționalități sunt: tunisiană, pakistaneză, ivoriană, algeriană și irakiană. În fiecare dintre aceste cazuri, ponderea lor în populația totală a crescut în anul 2019 comparativ cu 2018, deși, după cum am arătat mai sus, fluxul migraționist a scăzut⁴³ (Figurile nr. 2 și 3).

³⁹ * * *, *Memorandum of understanding on cooperation in the fields of development, the fight against illegal immigration, human trafficking and fuel smuggling and on reinforcing the security of borders between the State of Libya and the Italian Republic*, URL: http://eumigrationlawblog.eu/wp-content/uploads/2017/10/MEMORANDUM_translation_finalversion.doc.pdf, accesat la 15 ianuarie 2020.

⁴⁰ * * *, Annual Report Italy, Amnesty International, 2019, URL: <https://www.amnesty.org/en/countries/europe-and-central-asia/italy/report-italy/>, accesat la 7 februarie 2020.

⁴¹ * * *, *Italy Sea Arrivals Dashboard*, December 2019, UNHCR, URL: <https://data2.unhcr.org/en/documents/details/73536>, accesat la 15 ianuarie 2020.

⁴² *Ibidem*.

⁴³ *Ibidem*.

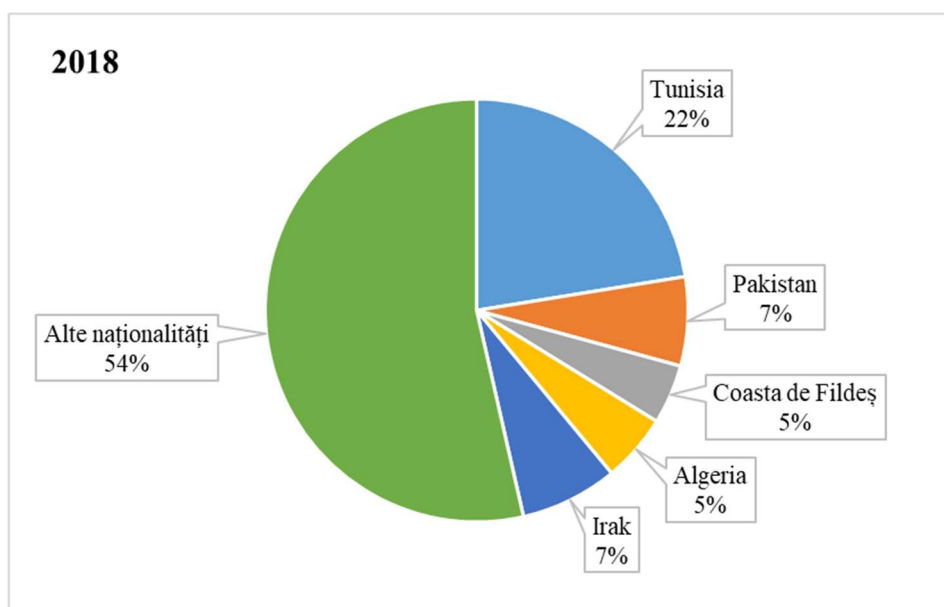

Figura nr. 2: *Principalele naționalități identificate la sosire pe mare în Italia în anul 2018, conform Agenției ONU pentru Refugiați⁴⁴*

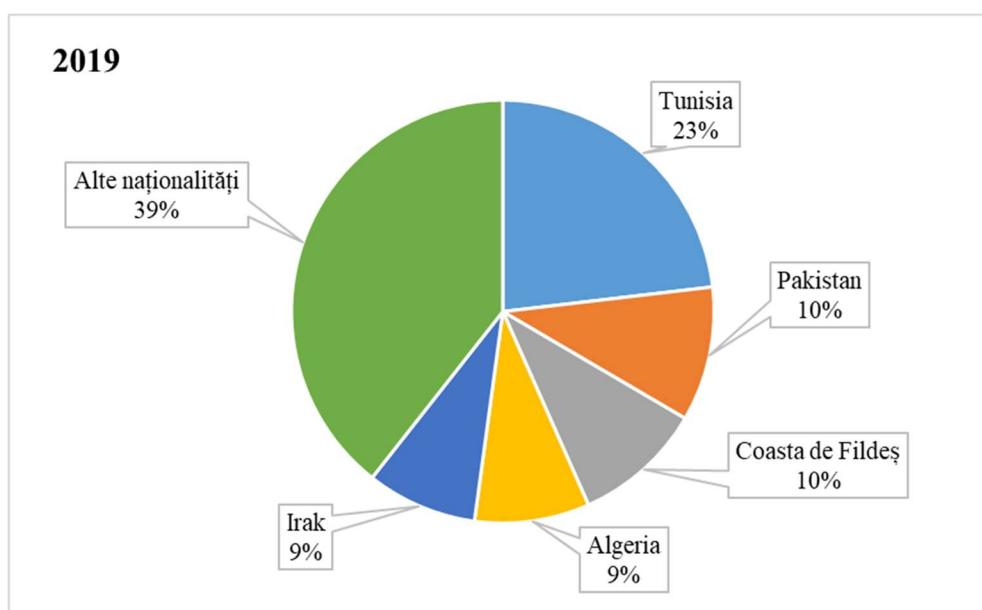

Figura nr. 3: *Principalele naționalități identificate la sosire pe mare în Italia în anul 2019, conform Agenției ONU pentru Refugiați⁴⁵*

Se observă că distribuția pe harta lumii a țărilor din care provin aceste principale naționalități este variată: de la Africa de Nord la Africa de Vest, de la Asia de Sud la Asia de Vest. Dacă în cazul Tunisiei și Algeriei, migrații ilegali care provin de aici se pot angrena direct într-o

⁴⁴ *Ibidem.*

⁴⁵ *Ibidem.*

călătorie pe mare către Italia, în ceea ce privește celelalte naționalități, Libia constituie, în cele mai multe cazuri, țara de tranzit.

În anul 2019, cel de-al doilea război civil din Libia a fost continuat prin ofensiva militară a forțelor Armatei Naționale împotriva capitalei libiene (la Tripoli se află sediul Guvernului de Uniune Națională, recunoscut la nivel internațional). Refugiații și solicitanții de azil din centrele de primire libiene sunt adeseori victime ale operațiilor militare ale Armatei Naționale și, în plus, organizațiile de profil atrag atenția asupra relelor tratamente și abuzurilor aplicate acestora, acuzând UE de faptul că, deși este la curent cu aceste practici, nu le stopează⁴⁶.

La sfârșitul lunii decembrie 2019, în Libia erau înregistrate 46.453 de persoane dintre care 4.941 refugiați și 41.512 solicitanți de azil⁴⁷. Din vara de după semnarea Memorandumului cu Italia, adică din luna iunie 2017, numărul sosirilor în Italia de pe teritoriul libanez a scăzut semnificativ⁴⁸, iar, în ultimul trimestru al anului 2018, Libia a fost înlocuită de Tunisia ca principală țară de plecare pentru migrații detectați pe ruta central-mediteraneeană (cu 87%)⁴⁹. Aceeași tendință a fost păstrată și în anul 2019, când Frontex a înregistrat cele mai multe plecări din Tunisia în lunile februarie, aprilie și septembrie, totuși mai puține decât în 2018⁵⁰. Această situație arată că, cel puțin în anul 2019, eficiența activității Gărzii de Coastă libiene nu a fost afectată de intensificarea conflictului în țară. În plus, concluzia de mai sus poate fi susținută și prin aceea că distribuția pe naționalități a populației de refugiați și solicitanți de azil din centrele libiene este diferită de cea a populației înregistrată la

⁴⁶ *** , *More evidence of abuses in Libya should spur EU to help people seeking safety*, Amnesty International, 6 March 2019, URL: <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2019/03/more-evidence-of-abuses-in-libya-should-spur-eu-to-help-people-seeking-safety/>, accesat la 6 martie 2019.

⁴⁷ *** , *Libya: Registration Factsheet*, December 2019, UN Refugee Agency, URL: <https://data2.unhcr.org/en/documents/details/73285>, accesat la 10 februarie 2020.

⁴⁸ *** , *The Mediterranean and Migration: Postcards from a "Crisis"*, European Council on Foreign Relations, URL: https://www.ecfr.eu/specials/mapping_migration#, accesat la 8 aprilie 2019.

⁴⁹ Frontex, *Migratory Routes: Central Mediterranean Route*, URL: <https://frontex.europa.eu/along-eu-borders/migratory-routes/central-mediterranean-route/>, accesat la 4 aprilie 2019.

⁵⁰ *** , *Risk Analysis for 2020*, Frontex, Warsaw, 2020, p. 25, URL: <https://frontex.europa.eu/publications/frontex-releases-risk-analysis-for-2020-vp0TZ7>, accesat la 28 aprilie 2020.

sosire în Italia (figurile 4 și 5), caracteristicile demografice fiind în general păstrate în astfel de statistici.

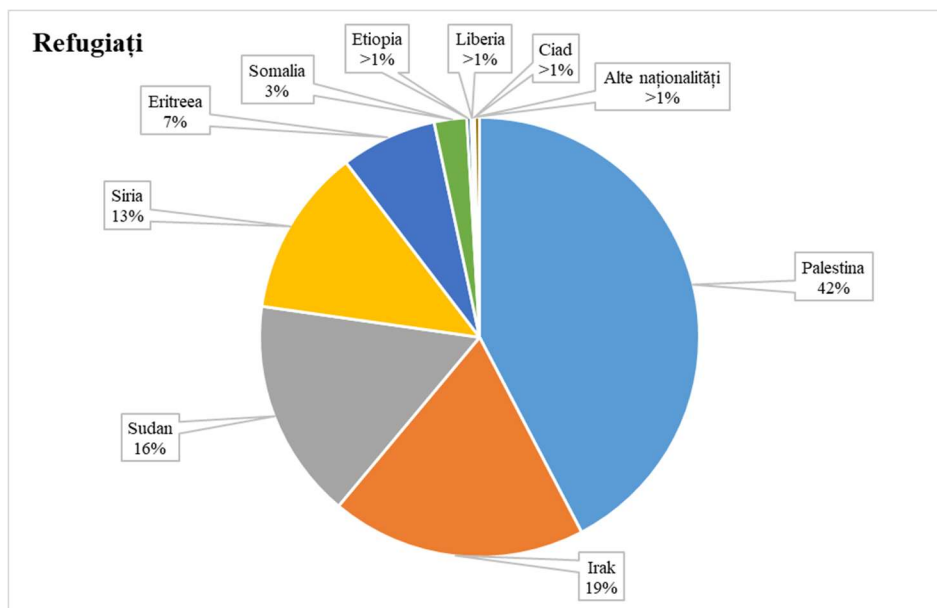

Figura nr. 4: Principale naționalități în populația de refugiați din Libia, în anul 2019, conform Agenției ONU pentru Refugiați⁵¹

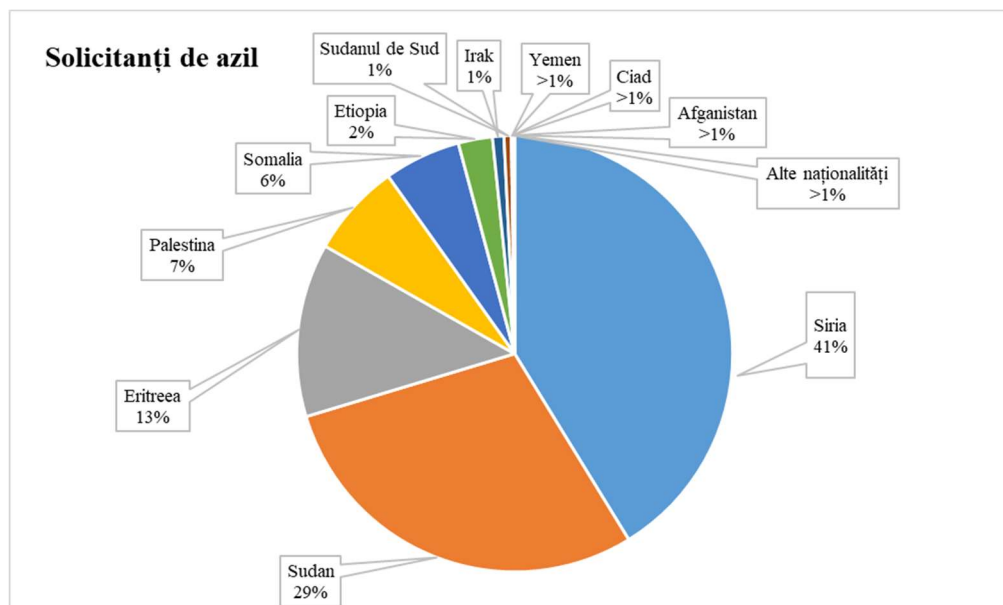

Figura nr. 5: Principale naționalități în populația de solicitanți de azil din Libia, în anul 2019, conform Agenției ONU pentru Refugiați⁵²

Italia a avut un rol important în gestionarea acestei crize, devenind însă din ce în ce mai vocală. Astfel, la începutul anului 2019, Italia se

⁵¹ ***, *Libya: Registration Factsheet*, December 2019, UN Refugee Agency, URL: <https://data2.unhcr.org/en/documents/details/73285>, accesat la 10 februarie 2020.

⁵² *Ibidem*.

pronunța pentru retragerea din operația Sophia, ceea ce, conform unor surse apropiate Înalțului reprezentant al Uniunii Europene pentru politica externă, ar fi însemnat desființarea sa⁵³. Totuși, la sfârșitul lunii martie, mandatul EUNAVFOR MED operația Sophia a fost prelungit cu încă șase luni, până la sfârșitul lunii septembrie 2019⁵⁴, iar apoi până la sfârșitul lui martie 2020⁵⁵. Din septembrie 2019 până în martie 2020, UE nu a mai contribuit cu nave, ci doar cu mijloace aeriene⁵⁶.

În iunie 2019, guvernul italian a introdus un decret referitor la ordinea și siguranța publică (*Decret-lege nr. 53* din 14 iunie 2019) ce conține reguli specifice de combatere a migrației ilegale și sancțiuni pentru navele de salvare care intră în zona maritimă italiană, deși Ministerul de Interne le-a interzis (ministerul a primit și rolul de a controla frontiera maritimă și de a limita sau interzice intrarea navelor). Sancțiunile prevăd ca navele de salvare ale organizațiilor neguvernamentale care aduc migrații în Italia fără permis să plătească până la 50.000 de euro⁵⁷. Această decizie a fost criticată de Înalțul Comisar al ONU pentru Refugiați încă din momentul în care a fost prezentată ca proiect legislativ, însă ministrul de Interne de la acea vreme, Matteo Salvini, a reacționat cu un discurs denigrator la adresa Organizației⁵⁸. De altfel, Salvini, secretar federal al actualului principal partid de opoziție italian – Liga Nordului,

⁵³ Gabriela Ionescu, „UE este gata să pună capăt operațiunii SOPHIA dacă Italia renunță la ea (surse)”, în *Agerpres*, 23 ianuarie 2019, URL: <https://www.agerpres.ro/politica-externa/2019/01/23/ue-este-gata-sa-puna-capat-misiunii-sophia-daca-italia-renunta-la-ea-surse--245824>, accesat la 23 ianuarie 2019.

⁵⁴ * * *, *EUNAVFOR MED Operation Sophia: mandate extended until 30 September 2019*, Council of the EU 29 March 2019, URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2019/03/29/eunavfor-med-operation-sophia-mandate-extended-until-30-september-2019/>, accesat la 29 martie 2019.

⁵⁵ * * *, *COUNCIL DECISION (CFSP) 2019/1595 of 26 September 2019 amending Decision (CFSP) 2015/778 on a European Union military operation in the Southern Central Mediterranean (EUNAVFOR MED operation SOPHIA)*, Council of the EU, 27 September 2019, URL: <https://www.operationsophia.eu/wp-content/uploads/2019/09/COUNCIL-DECISION-CFSP-20191595-of-26-September-2019-4.pdf>, accesat la 1 octombrie 2019.

⁵⁶ * * *, *EUNAVFOR MED operation Sophia, Deployed Units*, URL: https://www.operationsophia.eu/media_category/assets/, accesat la 7 aprilie 2020.

⁵⁷ Lorenzo Tondo, „Italy adopts decree that could fine migrant rescuers up to €50,000”, în *The Guardian*, 15 June 2019, URL: <https://www.theguardian.com/world/2019/jun/15/italy-adopts-decree-that-could-fine-migrant-rescue-ngo-aid-up-to-50000>, accesat la 20 iunie 2019.

⁵⁸ S.A., „Politica migratorie: Salvini consideră ridicole criticile ONU”, *Hotnews*, 19 mai 2019, URL: <https://mobile.hotnews.ro/stire/23151046>, accesat la 20 mai 2019.

și-a menținut același discurs anti-imigrație și după eșecul moțiunii de cenzură la adresa prim-ministrului Giuseppe Conte și pierderea poziției de vice-premier și ministru de Interne.

Noua coaliție guvernamentală de centru-stânga condusă de Giuseppe Conte, numit din nou prim-ministru după moțiunea de cenzură, și-a menținut viziunea asupra fenomenului migrației, considerând că este nevoie ca Italia să îi reziste, sau cel puțin, să îl poată governa.

Totuși, chiar și încercările de răspuns la criză, care nu au avut rezultatele scontate, precum implementarea sistemului de transfer și relocare, au determinat apariția unor tendințe de scindare internă a UE între țările care poartă povara răspunsului la criză și țările mai puțin implicate în gestionarea acestui fenomen. Astfel, pornind de la discrepanțele în implicarea țărilor membre în gestionarea crizei, țările vizate de cel mai mare număr de refugiați și solicitanți de azil – Germania, Italia, Franța, Malta⁵⁹ – au semnat un acord de repartizare automată a migranților care debarcă în Malta sau Italia pe ruta vest-mediteraneeană prin care solicită tuturor statelor membre să li se alăture⁶⁰. Astfel, în septembrie 2019, au fost demarate negocierile în cadrul UE pentru implementarea acestui sistem⁶¹, ce au rezultat într-un acord prealabil între statele membre, însă până la sfârșitul anului nu a fost finalizat. Cu toate acestea, problemele legate de debarcare (refuzul anterior al autorităților italiene și malteze de a primi refugiații⁶²) au fost rezolvate mai rapid de

⁵⁹ Jacopo Barigazzi, „4 EU countries agree on migration relocation system. Scheme will be temporary and voluntary”, în *Politico*, 23 September 2019, URL: <https://www.politico.eu/article/4-eu-countries-agree-on-migration-relocation-system-malta/>, accesat la 25 octombrie 2019.

⁶⁰ Alexandra Loy, „Solidaritatea europeană cu Italia și Malta, concretizată”: Franța, Germania, Malta și Italia vor prezenta celorlalte state membre UE un mecanism provizoriu de gestionare a migranților”, în *Calea Europeană*, 24 septembrie 2019, URL: <https://www.caleaeuropeana.ro/solidaritatea-europeana-cu-italia-si-malta-concretizata-franta-germania-malta-si-italia-vor-prezenta-celorlalte-state-membre-ue-un-mecanism-provizoriu-de-gestionare-a-migranților/>, accesat la 25 octombrie 2019.

⁶¹ ***, „Italia negociază un sistem de "repartizare automată" a migranților între state UE; România, printre posibili participanți”, în *Hotnews*, 12 septembrie 2019, URL: <https://www.hotnews.ro/stiri-international-23364882-italia-negociaza-sistem-39-39-repartizare-automata-39-39-migranților-intre-state-romania-printre-posibili-participanți.htm>, accesat la 12 septembrie 2019.

⁶² Dani Rockhoff, „Schimb dur de replici între Salvini și Seehofer, după închiderea porturilor italiene pentru refugiați. Și Malta refuză intrarea”, în *Hotnews*, 7 iulie 2019, URL: <https://www.hotnews.ro/stiri-international-23243831-video-schimb-dur-replici-intre-salvini->

când Italia a înaintat această propunere, crescând disponibilitatea celorlalte țări UE pentru relocarea refugiaților.

În același mod, Grecia, Bulgaria și Cipru au demarat *Inițiativa Rutei Migratorii din Mediterana de Est*⁶³, semnalul transmis prin aceste două inițiative fiind, de fapt, că mecanismele actuale fie nu funcționează, fie sunt insuficiente pentru a răspunde unei crize de astfel de proporții.

4. În loc de concluzii: folosirea crizei în justificarea tendințelor iliberale

În anul 2019, scena politică europeană a fost „inundată” de discursuri cu mesaje anti-imigrație. Dacă la sfârșitul lui 2018 și în prima lună a lui 2019 au fost aduse în prim-plan divergențele legate de *Pactul global pentru asigurarea unei migrații legale, desfășurate în condiții de siguranță și de ordine* (adoptat prin rezoluție a Adunării Generale a ONU la data de 19 decembrie 2018), un factor important ce a continuat această tendință a fost campania pentru alegerile europarlamentare (mai 2019).

În ceea ce privește *Pactul global*, deși scopul acestuia este de a găsi soluții universale de gestionare a migrației și de a împărți responsabilitatea pe baza cooperării internaționale, o parte dintre țările direct implicate în proces au votat împotriva (Ungaria, Republica Cehă și Polonia, dar și SUA și Israel), iar altele s-au abținut (Austria, Bulgaria, Italia, Letonia, România, în timp ce Slovacia nu a votat)⁶⁴.

Patru luni mai târziu, alegerile pentru Parlamentul European, chiar dacă nu au înregistrat răsturnarea de situație la care populiștii de extremă dreapta sperau, au fost totuși marcate de ascensiunea grupării *Identitate și Democrație* (fostul *Grup Europa Națiunilor și Libertății*), promotoare a euroscepticismului, măsurilor anti-imigrație și populismului de dreapta.

seehofer-dupa-inchiderea-porturilor-italiene-pentru-refugiati-malta-refuza-intrarea.htm, accesat la 8 iulie 2019.

⁶³ Ionuț Mareș, „Front comun în Mediterana de Est pentru împărțirea „poverii migrației” în UE”, în *Agerpres*, 4 octombrie 2019, URL: <https://www.agerpres.ro/politic-ex/2019/10/04/front-comun-in-mediterana-de-est-pentru-impartirea-poverii-migratiei-in-ue--380558>, accesat la 4 octombrie 2019.

⁶⁴ * * *, „Nine EU members stay away from UN migration pact”, în *Euractiv*, 19 December 2018, URL: <https://www.euractiv.com/section/global-europe/news/nine-eu-members-stay-away-from-un-migration-pact/>, accesat la 26 februarie 2019.

În același timp, principalele grupări proeuropene, *Grupul Partidului Popular European* și *Grupul Alianței Progresiste a Socialiștilor și Democrațiilor din Parlamentul European* au înregistrat o scădere a numărului de locuri repartizate în Parlament. În cadrul campaniei electorale și nu numai, cazurile Austriei, Italiei și Ungariei au fost cele vizibile în mass-media, discursurile liderilor partidelor care au și obținut cel mai mare procent la alegerile europarlamentare (*Partidul Popular Austriac* – ÖVP, *Liga pentru Premierul Salvini* – LN, respectiv *Alianța Civică Maghiară* – Fidesz) incluzând referiri frecvente la teme anti-imigrație. Acest tip de discurs a provocat modificări în cadrul grupărilor politice europene, unde *Partidul Popular European* (EPP) a suspendat, în martie 2019, partidul prim-ministrului Ungariei, *Fidesz*, ca urmare a suspiciunilor existente în ceea ce privește respectarea statului de drept și a valorilor PPE în Ungaria.

Aceste evenimente au subliniat din nou existența unui curent iliberal pe scena europeană, sintagma promovată adesea fiind „democrație iliberală”, un oximoron ce leagă democrația, reprezentativă și liberală, cu un curent opus, iliberalismul, ca o provocare adusă de populiști democrației. În mod deloc surprinzător, alături de partidele eurosceptice din țările UE, unul dintre discursurile cele mai dure împotriva liberalismului l-a avut președintele rus V. Putin (iunie 2019), încercându-se, astfel, crearea unei axe iliberale și anti-imigrație mai puternice: a criticat atât decizia cancelarului german, A. Merkel, de a primi peste un milion de refugiați numind-o „greșeală fundamentală”, cât și ideea liberală despre care afirmă că presupune ca nimic să fie făcut: „migranții pot ucide, jefui și viola cu impunitate, deoarece drepturile lor ca migranți trebuie protejate”⁶⁵. Într-o linie similară, cu un an în urmă, premierul maghiar, V. Orban, a criticat democrația liberală despre care a afirmat că ar trebui înlocuită cu democrația creștină care este, în viziunea sa,

⁶⁵ Lionel Barber, Henry Foy, Alex Barker, `Vladimir Putin says liberalism has “become obsolete”, în *Financial Times*, 27 June 2019, URL: <https://www.ft.com/content/670039ec-98f3-11e9-9573-ee5cbb98ed36>, accesat la 29 iunie 2019.

„iliberală” și respinge multiculturalismul și imigrația, în timp ce este anticomunistă și militează pentru valorile creștine⁶⁶.

Așadar, abordările Turciei și Italiei referitoare la gestionarea crizei refugiaților și migrației ilegale reprezintă doar o fațetă a problematicii solidarității europene în această privință. Dacă „șantajului” Turciei asupra UE și opoziției Italiei față de primirea de noi refugiați li se poate răspunde cu măsuri care să ajute toate cele trei părți implicate (Turcia/Italia – populația de migranți ilegali, solicitanți de azil și refugiați – UE), ceea ce s-a și întâmplat spre finalul anului 2019, în ceea ce privește problema respectării principiilor democrației liberale, situația este cu mult mai complexă în cazul valorificării temei migrației în justificarea tendințelor iliberale deoarece este vorba despre atacarea fundamentului societății contemporane.

În consecință, deși din punct de vedere numeric a scăzut în amploare, criza refugiaților și migrației ilegale în Europa nu este încheiată nici în anul 2019. Pe lângă provocarea statistică și cea a strategiilor și politicilor de integrare eficiente, UE se va confrunta în continuare cu ascensiunea curentului iliberal.

⁶⁶ ***, „Hungarian PM sees shift to illiberal Christian democracy in 2019 European vote”, în *Reuters*, 28 July 2018, URL: <https://www.reuters.com/article/us-hungary-orban/hungarian-pm-sees-shift-to-illiberal-christian-democracy-in-2019-european-vote-idUSKBN1KI0BK>, accesat la 30 iulie 2018.

EVOLUȚIA RĂZBOAIELOR CIVILE DIN ORIENTUL MIJLOCIU ȘI AFRICA DE NORD

Mirela ATANASIU

Conflictele violente afectează multe state din lume, inclusiv pe cele din Orientul Mijlociu și Africa de Nord. Modelul tipic de evoluție către un război civil este acela al unui guvern (de obicei autoritar), care se confruntă cu o opoziție capabilă să creeze o mișcare insurgentă menită să-l răstoarne. Dacă la acest scenariu adăugăm și o serie de alți actori care intervin, în baza unor interese proprii, pentru susținerea sau împotriva guvernelor contestate, rezultatele sunt critice, iar procesul de pacificare devine mult mai anevoios.

În acest șablon se încadrează evoluția unor conflicte din MENA, transformate ulterior în războaie civile, rezultate în urma revoltelor puternice declanșate în 2011 în contextul *Primăverii Arabe*, care și-au demonstrat potențialul imens de a submina nu doar statele individuale, ci întregul sistem de securitate al statelor arabe. În urma desfășurării conflictelor internaționalizate, marea parte a statelor, care au fost influente anterior (precum, Egiptul, Libia, Irakul și Siria), au fost detronate din statutul de actori regionali importanți. De aceea, în lucrarea de față, în care avem în vedere evoluțiile din anul 2019, vom detalia războaiele civile din Yemen, Siria, Libia și Irak pentru a identifica evoluția istorică, efectele și potențialele tendințe de transformare ale acestora.

Similaritatea acestor patru state în care identificăm desfășurarea unor războaie civile este dată de existența unor probleme structurale profunde din cauza guvernărilor defectuoase, parcurgerii unei perioade de schimbări sociale majore și tendinței de tranziție de la guverne autoritare la democrații, ultimele două manifestate prin revolta populației împotriva guvernelor naționale autoritare, riposta violentă a guvernelor împotriva mișcărilor populare și activarea unor grupări extremiste sau chiar teroriste care doresc exploatarea vidului de putere creat de slăbirea autorității centrale de stat, elemente care au dus la încadrarea acestora în categoria

„statelor eșuate”¹. Războaiele civile din Libia, Yemen și Siria au în comun faptul că au fost declanșate de prăbușirea statului în urma răscoalelor arabe din 2011, iar evoluția în deceniul 2009-2019 situează Yemenul, Siria și Libia pe primele locuri în ceea ce privește înrăutățirea situației de securitate și creșterea gradului lor de fragilitate statală, iar Irakul², cel de-al patrulea stat studiat în lucrarea de față, este singurul dintre acestea care a înregistrat o ușoară ameliorare a indicatorilor în anul 2019, dar îl vom lua în considerare datorită evenimentelor desfășurate la finalul anului analizat. Alte state regionale cu regimuri represive la limita fragilității statale sunt și Egipt, Algeria, Tunisia, Liban, Iordania și chiar Arabia Saudită, dar nu le vom include în contextul prezentei analize.

1. Yemen – scurt istoric și situație actuală

Yemenul, asemenea majorității statelor Orientului Mijlociu, deține un lung istoric al luptei intra-confesionale între musulmanii șiiți și sunniți. De altfel, criza din Yemen este o extensie a politicii internaționale duse în Orientul Mijlociu arab, fapt reliefat de actorii statali care sprijină o parte sau alta în conflict.

În Yemen, încă de prin anii 2000, exista un conflict politic intern între guvern și o ramură a șiiților zaidiți (*Zaydi Shia*) prin tribul Houthi ultra-conservator care se opune religiei sunnite a forțelor aflate la putere în stat. De altfel, între 2004 și 2010, între regimul condus de președintele autoritar Ali Abdullah Saleh și milițiile Houthi s-au desfășurat șase războaie (2004, 2005, 2005-2006, 2007, 2008, 2009-2010). Astfel, conflictul yemenit actual își are rădăcinile în perpetua antiteză șiiți-sunniți la care s-a adăugat eșecul ulterior al tranziției politice inițiate în 2011 odată cu declanșarea *Primăverii Arabe*, prin care se urmărea aducerea stabilității statale prin preluarea puterii de către Abd-Rabbu Mansour Hadi, adjunctul lui Saleh.

Odată cu implicarea în martie 2015 a coaliției internaționale,

¹ Conform *Fragile States Index* realizat de *the Fund for Peace*, URL: <https://fragilestatesindex.org/>, accesat la 10 decembrie 2019.

² ***, *Fund for Peace Fragile States Index 2019*, The Fund for Peace, Washington DC, US, 2019, p. 8, URL: <https://fragilestatesindex.org/category/analysis/fragile-states-index-2019/>, accesat la 10 decembrie 2019.

condusă de Arabia Saudită și Emiratele Arabe Unite (EAU), care a intervenit în numele guvernului recunoscut internațional împotriva rebelilor Houthi aliniați cu fostul președinte Ali Abdullah Saleh, conflictul s-a intensificat. Ulterior, în același an, un complex de evenimente a dus la înlocuirea parlamentului lui Hadi cu guvernul interimar – Comitetul Suprem Revoluționar (SRC) – direcționat de rebelii Houthi care, între timp, ajunseseră să controleze 16 provincii yemenite din nordul și nord-vestul statului, devenind unul dintre actorii principali ai războiului civil în curs.

Între timp, alianțele constituite inițial s-au fracturat. Pe de o parte, în nord, forțele Houthi l-au ucis pe președintele Saleh care a trecut de partea Arabiei Saudite în contextul confruntărilor din decembrie 2017³, astfel încât milițiile Houthi au ajuns să se lupte „cu un amestec de trupe guvernamentale yemenite susținute de Arabia Saudită și UAE, militanți islamiști și luptători tribali”⁴, ca urmare a „câștigării” de noi oponenți, foști aliați ai lui Saleh. Pe de altă parte, în sudul Yemenului, Arabia Saudită și EAU au început să sprijine grupuri yemenite rivale – guvernul yemenit condus de președintele Abdu Rabbu Mansour Hadi fiind sprijinit de Arabia Saudită, iar Consiliul de Tranziție Sud (STC) fiind susținut de EAU. Alți actori care acționează în Yemen sunt organizațiile teroriste Al-Qaeda din Peninsula Arabică și ISIL.

³ Patrick Wintour, „Yemen Houthi rebels kill former president Ali Abdullah Saleh”, în *The Guardian*, 4 decembrie 2017, URL: <https://www.theguardian.com/world/2017/dec/04/former-yemen-president-saleh-killed-in-fresh-fighting>, accesat la 16 februarie 2020.

⁴ ***, *Mapping the Yemen conflict*, European Council on Foreign Relations, 2019, URL: <https://www.ecfr.eu/mena/yemen>, accesat la 2 martie 2020.

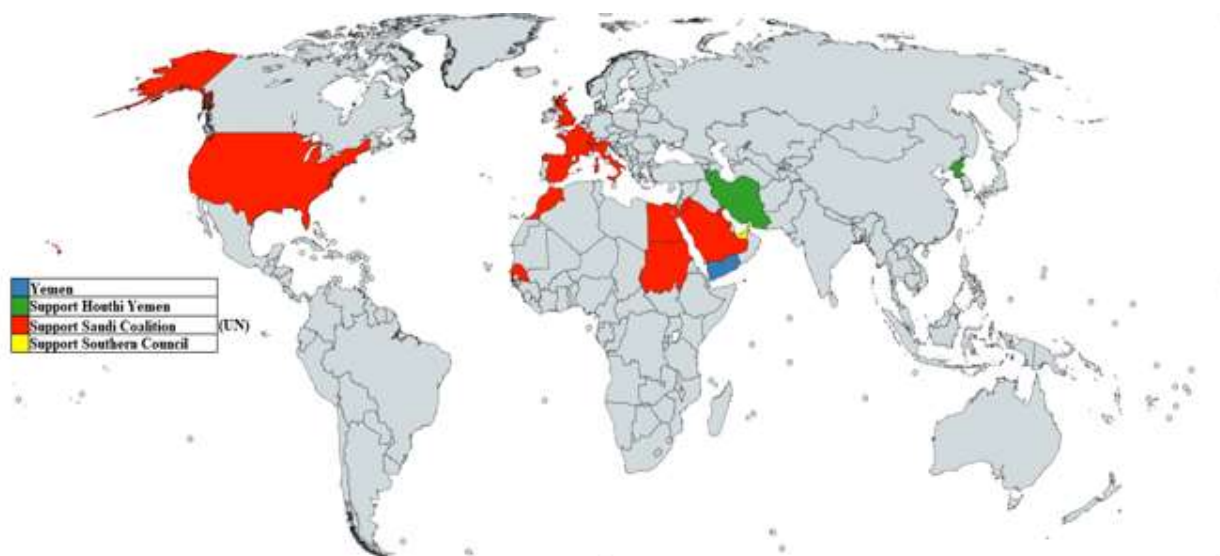

Figura nr. 1: State susținătoare ale părților din conflictul yemenit în anul 2019⁵

Aceste evenimente arată că, în prezent, războiul civil din Yemen nu reprezintă o singură luptă politică generală, ci este constituit dintr-o varietate de conflicte locale interdependente și suprapuse, insurgențe și bătălii *proxy* ale puterilor regionale care doresc să-și mențină influența în regiune, respectiv între statele arabe (în mare parte Arabia Saudită și EAU) și Iran, legată de tensiunile inter-confesionale regionale mai largi.

În urma acestor multiple conflicte, din 2015 până în octombrie 2019, bilanțul pierderilor umane ajunsese la peste 100.000 decese⁶, dintre care 23.000 în 2019, ceea ce face ca acesta să fie unul dintre anii în care războiul a avut un grad ridicat de letalitate. De asemenea, 20 de milioane persoane figurau ca fiind expuse insecurității alimentare⁷. De altfel, în 2019, ca urmare a războiului civil și situației sale umanitare, Yemenul a fost încadrat a fi „cel mai fragil stat”⁸ de către Fondul pentru Pace.

În decursul anului 2019, situația în Yemen a fluctuat de la situații de

⁵ Yemeni Civil War Support (2019), Reddit, 2019, URL: https://www.reddit.com/r/MapPorn/comments/c7btqq/yemeni_civil_war_support_2019/, accesat la 12 ianuarie 2020.

⁶ Peter Beaumont, „Death toll in Yemen war reaches 100,000”, în *The Guardian*, 31 October 2019, URL: <https://www.theguardian.com/world/2019/oct/31/death-toll-in-yemen-war-reaches-100000>, accesat la 12 decembrie 2019.

⁷ ***, *Yemen. Events of 2019*, Human Rights Watch, 2020, URL: <https://www.hrw.org/world-report/2020/country-chapters/yemen>, accesat la 14 martie 2020.

⁸ ***, *Fund for Peace Fragile States Index 2019*, The Fund for Peace, Washington DC, US, 2019, p. 12, URL: <https://fragilestatesindex.org/category/analysis/fragile-states-index-2019/>, accesat la 10 decembrie 2019.

criză acută (declanșate de zecile de atacuri aeriene ale coaliției conduse de Arabia Saudită împotriva grupului rebelilor Houthi din Yemen, în urma căruia mii de civili au fost răniți sau și-au pierdut viața), la momente mai calme (de exemplu, 15 aprilie 2019, când guvernul Yemenului și forțele miliției Houthi au acceptat un plan detaliat pentru faza 1 a redistribuirii forțelor lor din orașul portuar Hodeidah, așa cum se stipulează în *Acordul de la Stockholm* din decembrie 2018)⁹. Ulterior, luna august 2019 a fost marcată de izbucnirea luptei în sud între forțele guvernamentale susținute de Arabia Saudită și mișcarea separatistă sud-vestică (Consiliul de tranziție de sud – STC) susținută de EAU care au efectuat atacuri aeriene în sprijinul STC.

Sfârșitul anului 2019 a marcat o de-escaladare a conflictului, perioada fiind considerată printre cele mai „liniștite”¹⁰ de la inițierea conflictului, poate și datorită retragerii din Yemen a unei părți importante a forțelor militare ale EAU care, totuși, încă deține controlul operațional al unor grupări armate non-statale precum „Forțele de Elită Shabwani și Hadrami în est, Forțele Întrunite în vest, inclusiv Rezistența Națională, Forțele Centurii de Securitate (SBF) în sud și Luptătorii Abu al-Abbas în sud-vest”¹¹. De asemenea, Sudanul și-a diminuat extrem de mult participarea rămânând cu un efectiv de câteva sute de militari în Yemen.

Retragerea forțelor militare ale membrilor coaliției anti-Houthi are implicații semnificative asupra traiectoriei conflictului, dar și a procesului de pace. De asemenea, pentru Arabia Saudită reprezintă mai puține opțiuni în Yemen. Prima este aceea de a lupta în continuare în ceea ce a devenit un război prelungit pentru a modifica echilibrul de putere în ciuda diviziunilor clare din cadrul coaliției. A doua opțiune este aceea de a consolida guvernul yemenit înainte de a negocia pacea cu Houthi, iar a

⁹ ***, *Parties to Conflict in Yemen Have Accepted Plan for Redeployment of Forces from Hodeidah Port, Special Envoy Tells Security Council*, UN Security Council 8512th Meeting, United Nations, 15 aprilie 2019, URL: <https://www.un.org/press/en/2019/sc13780.doc.htm>, accesat la 12 februarie 2020.

¹⁰ ***, *Conflict escalation in Yemen. 22-28 March 2020*, ACLED, 2020, URL: <https://acleddata.com/2020/04/02/cdt-spotlight-yemen/>, accesat la 4 aprilie 2020.

¹¹ Ibrahim Jalal, *The UAE may have withdrawn from Yemen, but its influence remains strong*, Middle East Institute, 25 februarie 2020, URL: <https://www.mei.edu/publications/uae-may-have-withdrawn-yemen-its-influence-remains-strong>, accesat la 1 martie 2020.

treia este de a împinge guvernul yemenit la putere să încheie un acord fragil cu rebelii pentru a-și asigura o retragere onorabilă. Indiferent de opțiunea aleasă, punerea în aplicare a acordului va rămâne o provocare majoră pentru eforturile de pace ale Riyadh-ului.

2. Siria – 8 ani de conflict

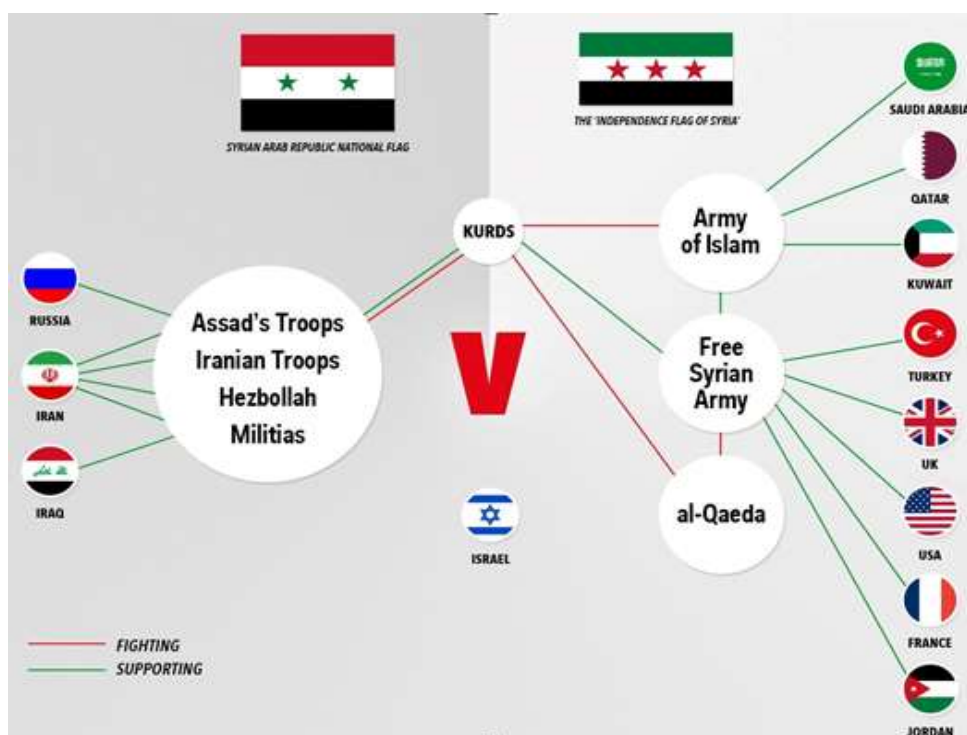
În 2011, în urma unui val de proteste pro-democratice pe fondul declanșării Primăverii Arabe în plan regional, forțele guvernamentale au reacționat violent împotriva populației. În acest context, forțe militare de opoziție s-au format astfel încât, până în 2012, conflictul se extinsese și se transformase deja într-un război civil. De atunci, în conflictul sirian, diferite grupuri se luptă pentru controlul țării, astfel încât, în urma violențelor, până în 2019, aproximativ jumătate de milion de oameni au fost uciși, cel puțin 6,2 milioane de oameni sunt deplasați intern în Siria, în timp ce alte 5,6 milioane au plecat în străinătate¹², ajungându-se astfel la o criză umanitară majoră.

Cele mai importante părți în conflict sunt armata siriană care îl sprijină pe președintele sirian Bashar al-Assad și rebelii care îl doresc pe președintele în funcție dat jos de la putere. De asemenea, pe fondul luptelor dintre guvern și luptătorii anti-guvernamentali, organizația teroristă Stat Islamic (ISIL) a exploatat vidul de putere creat și a preluat în 2015-2016 o mare parte din estul Siriei. Ulterior, situația de securitate s-a deteriorat când actori externi s-au implicat în conflict, dar majoritatea teritoriilor cucerite de teroriști au fost recuperate. Printre actorii statali care participă în conflictul sirian se află – Rusia și Iranul, principalii susținători ai guvernului, și SUA, Turcia și Arabia Saudită care îi sprijină pe rebeli. Între timp, Siria a devenit teritoriul de desfășurare a mai multe conflicte *proxy* desfășurate între actorii cu interese regionale (SUA – F. Rusă, Israel – Iran, SUA – Turcia, Forțele Democratice Kurde (SDF) – Turcia).

În contextul luptei anti-ISIL, în 2015, o coaliție constituită din cinci state membre UE (Franța, Marea Britanie, Belgia, Danemarca, Olanda) la

¹² ***, „What’s happening in Syria?”, în *BBC*, 16 October 2019, URL: <https://www.bbc.co.uk/newsround/16979186>, accesat la 5 februarie 2020.

care au contribuit și SUA, a dus o campanie aeriană susținută împotriva organizației teroriste. Ca urmare a acțiunilor acestei coaliții, la care s-au adăugat cele ale Rusiei și Turciei, până în martie 2019, ISIL pierduse controlul asupra tuturor terenurilor pe care le ocupase cândva. De asemenea, în octombrie 2019, în urma operației militare „Kayla Mueller”¹³ condusă de SUA, liderul auto-proclamat calif al Statului Islamic al Irakului și Levantului, Abu Bakr Al-Bagdadi¹⁴, s-a sinucis când a fost încercuit de forțele militare occidentale. După aceste reușite, provocarea imediat următoare părea a fi încheierea războiului civil și începerea reconstrucției Siriei pentru a permite milioanele de refugiați și strămutați să revină la locuințele lor.

*Figura nr. 2: Războiul proxy sirian. Părți în conflict*¹⁵

¹³ Jennifer Hassan, „Kayla Mueller’s parents call Baghdadi raid named for their slain daughter an ‘amazing gift’”, în *Washington Post*, 30 October 2019, URL: <https://www.washingtonpost.com/world/2019/10/28/kayla-mueller-was-us-hostage-killed-isis-custody-raid-against-baghdadi-was-named-her/>, accesat la 2 ianuarie 2020.

¹⁴ Locul acestuia a fost luat de Abu Ibrahim al-Hashimi al-Qurashi. A se vedea: **, „ISIS Fast Facts”, în *CNN Editorial Research*, 5 December 2019, URL: <https://edition.cnn.com/2014/08/08/world/isis-fast-facts/index.html>, accesat la 2 ianuarie 2020.

¹⁵ Michael B. Kelley, „The Madness Of The Syria Proxy War In One Chart”, *Business Insider*, 16 October 2013, URL: <https://www.businessinsider.com/who-is-involved-in-the-war-in-syria-2013-10>, accesat la 3 ianuarie 2020.

Situația s-a schimbat în momentul în care, odată cu retragerea trupelor americane din nord-estul țării, Turcia a lansat o ofensivă militară împotriva forțelor kurde din nordul Siriei. Ulterior, în decembrie 2019, statul turc a început să transfere refugiați sirieni în aceste zone, forțele turce fiind învinuite de repetate încălcări ale drepturilor omului, atrăgându-și critici din partea comunității internaționale, în special a ONU, NATO, UE și Liga Statelor Arabe. Pe cale de consecință, relațiile diplomatice ale Turciei cu acești actori s-au degradat considerabil.

3. Libia bicefală

De aproape un deceniu, Libia este scena unui conflict civil, care a atras implicarea și altor actori internaționali. Mai mult, de la intervenția aliată din 2011 și moartea liderului Muammar al-Gaddafi, structura statală a Libiei este aproape inexistentă. În prezent, două guverne concurează pentru controlul Libiei, respectiv *Guvernul Acordului Național de la Tripoli* (GNA), condus de premierul Fayez al-Sarraj și recunoscut de Organizația Națiunilor Unite și sprijinit de aceasta prin misiunea UNSMIL, și administrația rivală din estul țării, de la Tobruk, aliată cu generalul Khalifa Haftar, care comandă așa-numita *Armată Națională Libiană* (LNA). De asemenea, populația și milițiile libiene sunt divizate ideologic (islamiști militanți sau moderați, secesioniști, monarhiști, liberali), dar și pe linii regionale, etnice și locale.

Ca urmare a conflictului, Libia a devenit unul din coridoarele criminalității nord-africane, inclusiv pentru traficul de persoane, între Sahel și Marea Mediterană și, din ce în ce mai mult, un sanctuar pentru grupările teroriste, inclusiv Stat Islamic. Situația de insecuritate libiană afectează țările vecine, dar și comerțul maritim prin multitudinea incidentelor de piraterie și teroriste. Astfel că, pe fondul impactului asupra mediului de securitate, în conflictul libian s-au implicat și o parte din statele din MENA (EAU și Turcia – ambele aliate ale SUA, dar rivale între ele – fiind cele mai active), sprijinind unul sau celălalt guvern libian. Astfel, administrația recunoscută de ONU este susținută de Turcia și Qatar, iar guvernul lui Haftar este sprijinit de Egipt, EAU, Arabia Saudită

și Iordania. În conflict mai sunt implicați și alți actori extra-regionali din punct de vedere geografic, de exemplu, Federația Rusă și Franța care susțin LNA sau alte puteri occidentale, precum Italia și SUA, de partea GNA.

Perioada aprilie – septembrie 2019 a fost marcată de încercarea lui Haftar de a prelua Tripoli, miză importantă în războiul civil deoarece afacerile libiene cu petrol sunt administrate prin intermediul guvernului recunoscut de ONU, ceea ce a dus la escaladarea conflictului.

Situația reprezintă un paradox: deși forțele lui Haftar (LNA) controlează marea majoritate a câmpurilor petroliere, numai Corporația Națională Petroliferă al cărei proprietar este guvernul recunoscut al Libiei, situat în vest, este autorizată să exporte petrolul libian. Ulterior, veniturile rezultate din vânzarea petrolului, principala sursă a averii Libiei, sunt colectate și distribuite atât administrației din est, cât și celei din vest, parte din aceste venituri fiind controlate și folosite pentru plata forțelor armate și a salariilor funcționarilor publici din guvernul recunoscut de ONU ce îl are ca lider pe Favez al-Sarraj, susținând astfel efortul de război al acestuia împotriva LNA. De altfel, conform Reuters „salariile personalului din administrația publică libiană reprezintă mai mult de jumătate din totalul cheltuielilor publice”¹⁶. Așadar, preluarea controlului în Tripoli de către LNA ar fi adus-o cu un pas mai aproape de preluarea controlului formal al țării, o recunoaștere a legitimității sale guvernamentale pe baza susținerii populare deja existente și, implicit, obținerea întregii cote sau a unei cote mai ridicate din veniturile provenite din exploatarea resurselor petroliere naționale.

Ulterior, în decembrie 2019, Turcia a trimis peste 2.000 de soldați foști luptători în Siria¹⁷, precum și sisteme de apărare aeriană și artilerie, cu scopul de a sprijini guvernul recunoscut de ONU, urmând ca acestea

¹⁶ Aidan Lewis, „Factbox: Libya's oil industry caught in middle of power struggle”, Agenția de presă Reuters, 24 January 2020, URL: <https://www.reuters.com/article/us-libya-oil-factbox/factbox-libyas-oil-industry-caught-in-middle-of-power-struggle-idUSKBN1ZN23AZN23A>, accesat la 23 martie 2020.

¹⁷ Bethan Mc Kernan, „Exclusive: 2,000 Syrian fighters deployed to Libya to support government”, în *The Guardian*, 15 ianuarie 2020, URL: <https://www.theguardian.com/world/2020/jan/15/exclusive-2000-syrian-troops-deployed-to-libya-to-support-regime>, accesat la 23 martie 2020.

să fie suplimentate în 2020.

Un val de ploi puternice și furtună a lovit regiunea de sud-vest a Libiei în mai – iunie 2019, afectând aproximativ 20.000 de persoane. Pe fondul calamității, dar și al războiului civil în desfășurare, în iulie 2019, numărul de persoane deplasate intern (IDPs) identificat în Libia a crescut la 301.407¹⁸. Totuși, comparând situația actuală cu cea anterioară, în același raport se prezintă că 79% din IDPs s-au întors ca urmare a îmbunătățirii situației de securitate¹⁹, ceea ce relevă că există speranță pentru Libia din punct de vedere social.

În iulie 2019, șeful misiunii de sprijinire a Organizației Națiunilor Unite în Libia (UNSMIL) a propus Consiliului de Securitate al Națiunilor Unite (UNSC) un plan de pace care includea²⁰:

- un armistițiu între Guvernul Acordului Național și Armata Națională Libiană și milițiile asociate;
- măsuri de consolidare a încrederii între cele două entități: schimburi de prizonieri, eliberarea prizonierilor reținuți în mod arbitrar și schimbul de rămășițe ale victimelor conflictului;
- o întâlnire a reprezentanților actorilor statali implicați în conflict cu scopul de a opri luptele, de a implementa embargoul privind armele existente conform Rezoluției 1973 (2011) a Consiliului de Securitate al Națiunilor Unite și de a promova respectarea drepturilor omului;
- o întâlnire libiană similară Conferinței naționale libiene planificate inițial pentru aprilie 2019, care să fie focalizată pe trei direcții: economică (cu scopul relansării statului pe acest domeniu), militară (pentru creionarea unui acord de încetare a focului) și politică (pentru stabilirea unui cadru de negociere a păcii).

¹⁸ ***, *IDP and returnee Report Round 26 - Libya mobility tracking*, June-July 2019, Displacement Tracking Matrix (DTM) programme in Libya, Organizația Internațională pentru Migrație, 2019, p. 3, URL: https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/DTMLibya_R26_IDPReport.pdf, accesat la 25 martie 2020.

¹⁹ *Idem.*

²⁰ ***, *Remarks OF SRSG Ghassan Salamé to the United Nations Security Council on the situation in Libya*, United Nations Support Mission in Libya, 4 September 2019, URL: <https://unsmil.unmissions.org/remarks-srsg-ghassan-salam%C3%A9-united-nations-security-council-situation-libya-4-september-2019>, accesat la 23 martie 2020.

Semnalele arată că Libia are șanse de revigorare atât pe plan economic, cât și politic. De exemplu, din perspectivă economică, în 2019, o serie de firme cu profil energetic din SUA, Italia, Regatul Unit al Marii Britanii, Franța și China s-au întors în Libia (comerțul SUA – Libia a atins valoare de 1 miliard \$ americani²¹). În ce privește relația SUA cu Libia, o ușoară reorientare a politicii americane a fost semnalată de un comunicat al Casei Albe, din aprilie 2019, în care președintele SUA „recunoștea rolul semnificativ al mareșalului Haftar în combaterea terorismului și în asigurarea resurselor petroliere din Libia”²², și în care se făcea referire la discuția telefonică dintre cei doi lideri cu privire la „o viziune comună pentru tranziția Libiei la un sistem politic stabil și democratic”²³. În ceea ce privește perspectivele politice ale Libiei, acestea sunt date și de participarea în procesul de pace a Turciei și Federației Ruse care au devenit actorii-cheie internaționali din Libia. Cele două state, deși susținând părți rivale, au reușit să intermedieze încetarea focului între forțele GNA și LNA, care intră în vigoare pe 12 ianuarie 2020²⁴. Mai mult, există specialiști²⁵ care consideră că dacă cele două state identifică interese comune pot aplica modelul „Astana”²⁶ din Siria, și în Libia, deschizând drumul către sinergie politică printr-un dialog constructiv care să contribuie la reconcilierea și distribuirea puterii între principalele blocuri de putere din stat ceea ce ar duce la stabilizarea situației de securitate naționale și internaționale.

²¹ ***, *U.S. Relations with Libya. Bilateral Relations Fact Sheet*, Bureau of Near Eastern Affairs, 20 September 2019, URL: <https://www.state.gov/u-s-relations-with-libya/>, accesat la 23 martie 2020.

²² Steve Holland, „White House says Trump spoke to Libyan commander Haftar on Monday”, în *Reuters*, 19 April 2019, URL: <https://www.reuters.com/article/us-libya-security-trump/white-house-says-trump-spoke-to-libyan-commander-haftar-on-monday-idUSKCN1RV0WW>, accesat la 23 martie 2020.

²³ *Idem*.

²⁴ ***, „Libya ceasefire: Both sides accuse each other of breaking truce”, *Deutsche Welle*, 12.01.2020, URL: <https://www.dw.com/en/libya-ceasefire-both-sides-accuse-each-other-of-breaking-truce/a-51970639>, accesat la 14.02.2020.

²⁵ Selin Caglayan, „A new Astana model for Libya?”, în *Inside Over*, 28 December 2019, URL: <https://www.insideover.com/politics/a-new-astana-model-for-libya.html>, accesat la 11 februarie 2020.

²⁶ Procesul de pace de la Astana, lansat de Rusia, Turcia și Iran în ianuarie 2017 are drept scop să pună capăt conflictului sirian. Acesta a deschis calea colaborării dintre părți, chiar dacă acestea aveau interese concurente și uneori conflictuale. Deși, în Libia, condițiile sunt diferite de cele din Siria, „spiritul Astana” ar putea da un sens către încetarea focului și, ulterior, pacificarea statului libian.

4. Irakul în continuă frământare

Războiul civil din Irak a evoluat oarecum diferit față de cele deja prezentate. La momentul declanșării Primăverii Arabe, Irakul trecuse deja printr-un război de insurgență devastator (2003-2010) cu SUA care, în decembrie 2011, declara formal finalizarea operațiilor sale pe teritoriul acestui stat. În timpul acestui război, liderul irakian Saddam Hussein a fost capturat (și, ulterior, în 2016, condamnat la moarte). Din momentul 2003, când la putere a fost desemnată Autoritatea Provizorie a Coaliției din Irak care a luat ca măsuri principale desființarea armatei irakiene și înlăturarea de la guvernare a partidului Ba'ath, s-a creat în timp un vacuum de putere care a facilitat dezvoltarea unor organizații teroriste precum: Ansar al-Islam (AAI) care acționează în nordul Irakului; Jaysh Rijal al-Tariq al Naqshabandi (JRTN) care militează în favoarea partidului politic Ba'ath și a fost numit organizație teroristă străină în septembrie 2015; Statul Islamic al Irakului și Siriei (ISIL), inspirat de Al-Qaeda, astfel încât, din anul 2015, Irakul este angajat într-o campanie militară anti-teroristă pentru recucerirea teritoriului pierdut în partea de vest și de nord a țării.

Pe parcursul anului 2019, gruparea extremistă ISIL a continuat să efectueze atacuri asupra liderilor comunităților etnico-religioase (șiiți, kurzi, turkmeni, creștini, yezidi) și membrilor forțelor de securitate opozante. De altfel, coaliția condusă de SUA împotriva ISIL, în care mai participă Australia, Belgia, Canada, Danemarca, Franța, Olanda și Regatul Unit al Marii Britanii, alături de forțe iraniene și turce, au sprijinit trupele irakiene și Guvernul Regional Kurdistan în operațiuni militare împotriva ISIL. De asemenea, Turcia și-a sporit operațiunile în nordul Irakului împotriva grupării armate rebele a Partidului Muncitorilor din Kurdistan (PKK).

Per ansamblu, în 2019, războiul civil desfășurat în Irak a înregistrat aproximativ 1,4 milioane de persoane strămutate intern²⁷ și 5,88 milioane

²⁷ ***, *Iraq Humanitarian Bulletin*, United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (OCHA), December 2019, p. 3, URL: https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/humanitarian_bulletin_december_2019.pdf, accesat la 10 ianuarie 2020.

persoane cu nevoi de asistență umanitară²⁸. Irakul, cu un guvern autoritar condus de prim-ministrul Adil Abdul-Mahdi, este cuprins la sfârșitul anului 2019 de protestele šiitilor. Reacția violentă a guvernului šiit aflat la putere a rezultat în pierderea a sute de vieți omenești. Prin această acțiune, guvernul irakian și-a pierdut în mare măsură legitimitatea, deși în mod formal sistemul de guvernare a Irakului este unul democratic. Mai mult, guvernarea actuală este marcată de diviziuni între grupurile etnice și religioase, dar și între centraliști și federaliști. Totuși, deși încă incipient, proiectul democratic din Irak a pus capăt la mai mult de patru decenii de dictatură.

Concluzii

Așa cum menționam într-un articol anterior, reprezentativă pentru statele MENA în anul 2019 este situația fără precedent în care aproape toate sunt implicate într-o anumită măsură într-unul sau mai multe conflicte în desfășurare, variind de la implicarea militară directă, la înarmarea și instruirea actorilor non-statali. Dar, nu numai atât, insecuritatea în regiunea Orientului Mijlociu și Nordului Africii s-a accentuat în perioada de referință, cauzele generale ale intensificării tensiunilor fiind datorate cu predilecție actorilor statali, care își dispută puterea în plan regional, și nu actorilor subnaționali²⁹.

Studiind modul de desfășurare și caracteristicile acestor conflicte ce au loc în MENA, constatăm și că regiunea este acum mult mai violentă decât în urmă cu aproape un deceniu în contextul *Primăverii Arabe*, iar formele de conflict de astăzi sunt puternic localizate în sensul în care tipul de violență, actorii care execută acte de violență și țintele violențelor sunt unice în acest context local. Acest lucru se datorează parțial faptului că guvernele statelor pe ale căror teritorii se desfășoară războaie civile nu-și mai pot exercita controlul asupra teritoriilor proprii și nu dețin capacitatea de a prelua controlul asupra acestora prin intermediul autorității lor directe

²⁸ *Ibidem*, p. 1.

²⁹ Mirela Atanasiu, „Re-tensioning the US – Iran relationship on the background of American foreign policy decisions”, în *Strategic Impact*, no. 1-2/2019, Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2019, p. 118.

sau indirecte. Concomitent, guvernele sunt mult mai susceptibile să folosească violența împotriva propriilor cetățeni în contextul în care la nivelul comunității internaționale nu mai sunt inițiate acțiuni ferme pentru respectarea drepturilor universale ale omului.

O serie de războaie civile (precum cele din Yemen, Siria, Libia și Irak prezentate în lucrarea de față), susținute de paleta complexă de actori statali și non-statali cu interese regionale, sunt în desfășurare în Orientul Mijlociu și Africa de Nord și, deși stabilizarea și reconstrucția apar ca priorități pe agendele internaționale de securitate, liderii regionali, care ar trebui să se ocupe de crearea unor instituții care să ajute la pacificarea regiunii, par mai degrabă înclinați să le alimenteze.

Anul 2020 se arată a fi unul agitat pentru Orientul Mijlociu și Africa de Nord cu războiul libian care a luat o direcție periculoasă ca urmare a participării mercenarilor ruși și a forțelor turce, un Yemen care nu reușește să își revină din blocadă economică și război indiferent de eforturile depuse în sensul de-escaladării conflictului, războiul civil sirian care continuă să alimenteze valul de migrație către celelalte state regionale, inclusiv în Europa, guvernul irakian care se confruntă cu protestele populare generate de conflictul dintre SUA și Iran, dar și cu menținerea unor relații tensionate între Israel și Palestina pe fondul contestării soluției cu două state. De asemenea, la periferia MENA, în Algeria și în Sudan, rezultatele tranzițiilor politice rămân neclare după răsturnarea liderilor lor.

Pe acest fond, Iran, Arabia Saudită și Turcia, puteri regionale care, în teorie, au cel mai mult de câștigat dintr-un Orient Mijlociu stabil și prosper, sunt blocate în războaiele prelungite duse prin intermediari în Siria, Irak, Libia și Yemen. În ciuda eforturilor pentru favorizarea cooperării dintre aceste state pentru a pune capăt ostilităților, nu există evidențe că acest lucru se va întâmpla destul de curând.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

1. ***, „Agreement on the withdrawal of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland from the European Union and the European Atomic Energy Community”, 2019/C 384 I/01, 12 noiembrie 2019, URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1580206007232&uri=CELEX%3A12019W/TXT%2802%29>
2. ***, „Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. Strengthening the rule of Law within the European Union. A blueprint for action”, Brussels, 17 iulie 2019, URL: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/7_en_act_part1.pdf
3. ***, „Conflict escalation in Yemen. 22-28 March 2020”, *ACLEDA*, 2020, URL: <https://acleddata.com/2020/04/02/cdt-spotlight-yemen/>
4. ***, „Foreign population by place of birth and selected citizenships”, *DEstatis*, 15 aprilie 2019, URL: <https://www.destatis.de/EN/Themes/Society-Environment/Population/Migration-Integration/Tables/foreigner-place-of-birth.html>
5. ***, „Freedom in the World 2019. Democracy in Retreat”, *Freedom House*, URL: <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/freedom-world-2019/democracy-in-retreat>
6. ***, „Fund for Peace Fragile States Index 2019”, *The Fund for Peace*, Washington DC, US, 2019.
7. ***, „Gross Domestic Product, Fourth Quarter, and Year 2019 (Third Estimate); Corporate Profits, Fourth Quarter and Year 2019”, *Bureau of Economic Analysis*, URL: <https://www.bea.gov/news/2020/gross-domestic-product-fourth-quarter-and-year-2019-third-estimate-corporate-profits>
8. ***, „Indo-Pacific Strategy report. Preparedness, Partnerships and Promoting a Networked Region”, The Department of Defense, 1 June 2019, URL: <https://media.defense.gov/2019/Jul/01/2002152311/-1/-1/1/DEPARTMENT-OF-DEFENSE-INDO-PACIFIC-STRATEGY-REPORT-2019.PDF>
9. ***, „Made in China 2025”, State Council (China), 7 July 2015, URL: <http://www.cittadellascienza.it/cina/wp-content/uploads/2017/02/IoT-ONE-Made-in-China-2025.pdf>

10. ***, „North Korean Nuclear Negotiations, 1985-2019”, *Council of Foreign Relations*, URL: <https://www.cfr.org/timeline/north-korean-nuclear-negotiations>
11. ***, „Parties to Conflict in Yemen Have Accepted Plan for Redeployment of Forces from Hodeidah Port, Special Envoy Tells Security Council”, *UN Security Council*, 8512th Meeting, United Nations, 15 aprilie 2019, URL: <https://www.un.org/press/en/2019/sc13780.doc.htm>
12. ***, „Remarks by Vice President Pence on the Administration’s Policy Toward China”, *White House*, 4 octombrie 2018, URL: <https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/remarks-vice-president-pence-administrations-policy-toward-china/>
13. ***, „Risk Analysis for 2020”, *Frontex*, Warsaw, 2020, URL: <https://frontex.europa.eu/publications/frontex-releases-risk-analysis-for-2020-vp0TZ7>
14. ***, „The 2019 Post-Electoral Survey. Have European Elections Entered a New Dimension?”, *Eurobarometer Survey 91.5 of the European Parliament. A Public Opinion Monitoring Study*, septembrie 2019, URL: </at-your-service/files/be-heard/eurobarometer/2019/post-election-survey-2019-complete-results/report/en-post-election-survey-2019-report.pdf>
15. ***, „The future of the EU. Emanuel Macron warns Europe: NATO is becoming brain-dead”, în *The Economist*, 7 noiembrie 2019, URL: <https://www.economist.com/europe/2019/11/07/emmanuel-macron-warns-europenato-is-becoming-brain-dead>.
16. ***, „The Mediterranean and Migration: Postcards from a “Crisis””, *European Council on Foreign Relations*, URL: https://www.ecfr.eu/specials/mapping_migration
17. ***, „Yemen. Events of 2019”, *Human Rights Watch*, 2020, URL: <https://www.hrw.org/world-report/2020/country-chapters/yemen>
18. ***, *Agenda 2030 pentru dezvoltare durabilă*, Ministerul Afacerilor Externe, august 2017.
19. ***, *Annual Report 2019*, European Central Bank, 1 aprilie 2019.
20. ***, *China*, UNCTAD Research Paper nr. 37, noiembrie 2019.
21. ***, *Coronavirus: The world economy at risk*, OECD Interim Economic Assessment, 2 martie 2020.
22. ***, Documentation: Keynote speech by the Minister of Defense (with audio), 7 noiembrie 2019, URL: <https://augengeradeaus.net/2019/11/documentation-grundsatzrede-der-verteidigungsministerin>
23. ***, *EU and Mercosur reach agreement on trade*, European Commission - Press release, Brussels, 28 iunie 2019.

24. ***, *European Deterrence Initiative*, Department of Defence Budget Fiscal Year 2020, Office of the Under Secretary of Defence (Comptroller), martie 2019, URL: https://comptroller.defense.gov/Portals/45/Documents/defbudget/fy2020/fy2020_EDI_JBook.pdf
25. ***, *IDP and returnee Report Round 26 - Libya mobility tracking, June-July 2019*, Displacement Tracking Matrix (DTM) programme in Libya, Organizația Internațională pentru Migrație, 2019, URL: https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/DTMLibya_R26_IDPReport.pdf
26. ***, *Mapping the Yemen conflict*, European Council on Foreign Relations, 2019, URL: <https://www.ecfr.eu/mena/yemen>
27. ***, Press Statement by Secretary of State, Michael R. Pompeo, „U.S. Intends to Withdraw from the INF Treaty”, U.S Mission to International Organizations in Geneva, 2 februarie 2019, URL: <https://geneva.usmission.gov/2019/02/04/u-s-intent-to-withdraw-from-the-inf-treaty-february-2-2019/>
28. ***, *Treaty between the Federal Republic of Germany and the French Republic on Franco-German Cooperation and Integration*, 22 ianuarie 2019, URL: <https://www.diplomatie.gouv.fr/en/country-files/germany/france-and-germany/franco-german-treaty-of-aachen>
29. ***, *U.S. Relations with Libya. Bilateral Relations Fact Sheet*, Bureau of Near Eastern Affairs, 20 septembrie 2019, URL: <https://www.state.gov/u-s-relations-with-libya/>
30. ***, *World Economic Outlook Database*, International Monetary Fund, Washington, aprilie 2020.
31. ***, *World Economic Outlook, April 2020: The Great Lockdown*, International Monetary Fund, aprilie 2020.
32. ***, *World Economic Situation and Prospects 2020*, United Nations, New York, 2020.
33. ***, *World Economic Situation and Prospects as of mid-2020*, United Nations, New York, 2020.
34. ***, *World Population Prospects, 2019: Highlights*, United Nations, 2019, URL: https://population.un.org/wpp/Publications/Files/WPP2019_Highlights.pdf
35. ABRAMOWITZ, Michael J., „Democracy in Crisis. Freedom in the World 2018”, *Freedom House*, URL: <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2018/democracy-crisis>
36. ALLISON, Graham, *Destined for War: Can America and China Escape Thucydides's Trap?*, Houghton Mifflin Harcourt, 2017.
37. AMARO, Silvia, „A trade war with Europe would be larger and more damaging than Washington's dispute with China”, în *CNBC*, 22 august 2019, URL:

<https://www.cnn.com/2019/08/22/why-a-us-trade-war-with-europe-would-be-more-damaging-than-china.html>

38. ATANASIU, Mirela, „Re-tensioning the US – Iran relationship on the background of American foreign policy decisions”, în *Strategic Impact*, nr. 1-2/2019, Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2019.

39. BARBER, Lionel; FOY, Henry; BARKER, Alex, „Vladimir Putin says liberalism has “become obsolete””, în *Financial Times*, 27 iunie 2019, URL: <https://www.ft.com/content/670039ec-98f3-11e9-9573-ee5cbb98ed36>

40. BINDI, Federiga „Why Did Italy Embrace the Belt and Road Initiative?”, *Carnegie Endowment for International Peace*, 20 mai 2019, URL: <https://carnegieendowment.org/2019/05/20/why-did-italy-embrace-belt-and-road-initiative-pub-79149>

41. BISIO, Virgil; HORNE, Charles; LISTERUD, Ann; MALDEN, Kaj; NELSON, Leyton; SALIDJANOVA, Nargiza; STEPHENS, Suzanna, *The U.S.-China “Phase One” Deal: A Backgrounder*, Issue Brief, U.S.-China Economic and Security Review Commission, 4 februarie 2020.

42. BISSERBE, Noemie, „In Delicate Courtship, France and China Make Deals. Macron and Xi sign agreements as French leader presses on EU to demand more from Beijing”, în *Wall Street Journal*, 26 martie 2019, URL: <https://www.wsj.com/articles/in-delicate-courtship-france-and-china-make-deals-11553542187>

43. BOWN, Chat P., „US-China Trade War: An Up-to-Date Chart”, *Peterson Institute for International Economics*, 14 februarie 2020, URL: <https://www.piie.com/research/piie-charts/us-china-trade-war-tariffs-date-chart>

44. BRAUDEL, Fernand, *Scrieri despre istorie*, Editura Comunicare@ro, 2008.

45. BRZEZINSKI, Zbigniew, *Marea tablă de șah*, Univers Enciclopedic, București, 1997.

46. CAGLAYAN, Selin, „A new Astana model for Libya?”, în *Inside Over*, 28 decembrie 2019, URL: <https://www.insideover.com/politics/a-new-astana-model-for-libya.html>

47. CHAUPRADE, Aymeric; THRAL, Francois, „India”, „Pakistan”, în *Dicționar de geopolitică*, Corint, București, 2003.

48. CHLOE, Justin; HAMMER, Alexander, MONTGOMERY, Christopher, *U.S. Soybean Exports to China Crushed Amid Rising Trade Tensions*, USITC Executive Briefings on Trade, august 2019.

49. CÎRCIUMARU, Florian (coord.), *Evaluare strategică 2018 – Tendințe și probleme de securitate pe glob*, Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate,

Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2019.

50. CLARKE, Michael; RICKETTS, Anthony, „Donald Trump and American foreign policy: The return of the Jacksonian tradition”, în *Comparative Strategy*, vol. 37, nr. 4, 2017.

51. DIACONU, Florin, „Recent Strategically Significant Evolutions In The Indo-Pacific Region”, în: CÎRCIUMARU, Florian, ATANASIU, Mirela (coord), *Proceedings. International Scientific Conference, Strategies XXI*, „Carol I”, National Defence University Publishing House, Bucharest, Romania, 2018.

52. DOBBINS, James; CAMPBELL, Jason H.; MANN, Sean; MILLER, Laurel E., „Consequences of a Precipitous U.S. Withdrawal from Afghanistan”, *RAND Corporation*, 2019, URL: <https://www.rand.org/pubs/perspectives/PE326.html>

53. FEICKERT, Andrew W.; MCGARRY, Brendan, „Army’s Modernization Strategy: Congressional Oversight Considerations”, *Congressional Research Service*, 7 februarie 2020, URL: <https://www.hsdl.org/?abstract&did=833920>

54. FEICKERT, Andrew, „Defense Primer: Army Multi-Domain Operations”, *Congressional Research Service*, 16 ianuarie 2020, URL: <https://www.hsdl.org/?abstract&did=833296>

55. FIOTT, Daniel, „Poison Pill: EU Defence on US Terms”, 14 iunie 2019, *EU Institute for Strategic Studies*, URL: <https://www.iss.europa.eu/content/poison-pill-eu-defence-us-terms>

56. GALLAGHER, Kevin P., *China Global Energy Finance: A New Interactive Database*, GEGI Policy Brief 002, Boston University, martie 2017.

57. GELLER, Daniel S.; SINGER, J. David, *Nations at War: A Scientific Study of International Conflict*, Cambridge University Press, 1998.

58. GILPIN, Robert, *Economia politică a relațiilor internaționale*, DU Style, București, 1999.

59. GORCHINSKAYA, Katya „The Normandy Summit Ended With No Breakthroughs. What Has It Achieved?”, în *Forbes*, 10 decembrie 2019, URL: <https://www.forbes.com/sites/katyagorchinskaya/2019/12/10/the-normandy-summit-ended-what-has-it-achieved/#68cdbf9f3061>

60. GRADY, John, „Panel, U.S., China South Sea Tensions Show No Signs of Easing”, în *USNI*, URL: <https://news.usni.org/2019/07/29/panel-u-s-china-south-china-sea-tensions-show-no-signs-of-easing>

61. HOFFMAN, Max, „A Snapshot of Turkish Public Opinion Toward the European Union”, *Center for American Progress*, 27 septembrie 2018, URL: <https://cdn.americanprogress.org/content/uploads/2018/09/26140215/TurkishSurveyEU-brief1.pdf>

62. JALAL, Ibrahim, *The UAE may have withdrawn from Yemen, but its*

influence remains strong, Middle East Institute, 25 februarie 2020, URL: <https://www.mei.edu/publications/uae-may-have-withdrawn-yemen-its-influence-remains-strong>

63. JERVIS, Robert, *Perceptions and Misperception in International Relations*, Princeton University Press, 1977.

64. JOHNSON, Keith, „US-Europe Trade War Reerupts in London”, în *Foreign Policy*, 3 decembrie 2019, URL: <https://foreignpolicy.com/2019/12/03/nato-trump-europe-trade-war-digital-tax-google/>

65. KOLODZIEJ, Edward A., *Securitatea și relațiile internaționale*, Polirom, Iași, 2007.

66. KOPTYUG, Evgeniya, „Automobile industry in Germany – Statistics & Facts”, *Statista*, 24 februarie 2020.

67. KRISTENSEN, Hans M.; KORDA, Matt, „Chinese nuclear forces, 2019”, în *Bulletin of the Atomic Scientists*, 74:4, 28 iunie 2019, URL: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/00963402.2019.1628511>

68. KRISTENSEN, Hans M.; KORDA, Matt, „Status of World Nuclear Forces”, Federation of American Scientists, aprilie 2020, URL: <https://fas.org/issues/nuclear-weapons/status-world-nuclear-forces/>

69. KUHNERT, Felix; STÜMER, Christoph; KOSTER, Alex, *Five trends transforming the Automotive Industry*, PricewaterhouseCoopers, 2017-2018.

70. LARTER, David B., „In challenging China’s claims in the South China Sea, the US Navy is getting more assertive”, *DefenseNews*, 5 februarie 2020, URL: <https://www.defensenews.com/naval/2020/02/05/in-challenging-chinas-claims-in-the-south-china-sea-the-us-navy-is-getting-more-assertive/>

71. LEMKE, Douglas, *Regions of War and Peace*, Cambridge University Press, 2004.

72. LEMKE, Douglas; WERNER, Suzanne, „Power Parity, Commitment to Change and War”, *International Studies Quarterly*, 40 (2), iunie 1996.

73. LUTE, Douglas; BURNS, Nicholas, „NATO at Seventy: An Alliance in Crisis”, Harvard Kenedy School, Belfer Center for Science and International Affairs, februarie 2019.

74. LYNN, Kuok, “How China’s Actions In the South China Sea Undermine the Rule of Law”, Brookings, noiembrie 2019, URL: https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2019/11/FP_2019_1118_china_scs_law_kuok.pdf

75. MAHITIVANICHCHA, Tanva, “RCEP Confirmed: The Formation of Asia Pacific’s Largest Regional Trade Bloc”, *Grant Thornton*, 14 ianuarie 2020.

76. MEAD, Walter Russell, „The Jacksonian Tradition and American Foreign Policy”, în *The National Interest*, nr. 58, iarna 1999/2000.

77. MEARSHEIMER, John J., *Tragedia politicii de forță*, Antet, București, 2003.
78. MIROIU, Andrei, *Balanță și hegemonie*, Tritonic, București, 2005.
79. MOLNAR, Margit; LU, Jianguan, *State-owned firms behind China's corporate debt*, Economics Department Working Papers nr. 1536, OECD, 7 februarie 2019.
80. MUDDE, Cas, „The 2019 EU Elections: Moving the Center”, în *Journal of Democracy*, Vol. 30, nr. 4, octombrie 2019, URL: <https://muse.jhu.edu/article/735456/pdf>
81. MUKHERJEE, Shahana, *Trade Diversion Since the U.S.-China Trade War*, Moodys Analytics, ianuarie 2020.
82. NICITA, Alessandro, *Trade and trade diversion effects of United States tariffs on China*, UNCTAD Research Paper No. 37, noiembrie 2019.
83. PERRIN, Jack; GEARY, Emily, „EIA adds new play production data to shale gas and tight oil reports”, *Today in Energy*, 15 februarie 2019.
84. PITLO, Lucio Blanco III, „Prospects for the South China Sea in 2020”, în *Asia Maritime Pacific Initiative*, 14 februarie 2020, URL: <https://amti.csis.org/prospects-for-the-south-china-sea-in-2020/>
85. RUTA, Michele (coord.), „Belt and Road Economics. Opportunities and Risks of Transport Corridors”, International Bank for Reconstruction and Development, *The World Bank*, 2019, URL: <https://www.worldbank.org/en/topic/regional-integration/brief/belt-and-road-initiative>
86. SAMPLE, Susan G., „Arms Races and Dispute Escalations: Resolving the Debate”, în *Journal of Peace Research*, 1997, nr. 34(1).
87. SCHWEMLEIN, James, „Trump Doesn't Want to Play Peacemaker”, în *Foreign Policy*, 5 martie 2019, URL: <https://foreignpolicy.com/2019/03/05/trump-doesnt-want-to-play-peacemaker-india-pakistan-war-pulwama/>
88. SHEVIN-COETZEE, Michelle, „The European Deterrence Initiative”, Center for Strategic and Budgetary Assessments, 2019, URL: https://csbaonline.org/uploads/documents/EDI_Format_FINAL.pdf
89. SOARE, Simona R., „Tranziția de putere”, în: Daniel Biro (coord.), *Relațiile Internaționale Contemporane. Teme centrale în politica mondială*, Polirom, Iași, 2013.
90. SPYKMAN, Nicholas J., *America's Strategy in World Politics. The United States and the Balance of Power*, Transaction Publishers, 2008.
91. STASHWICK, Steven, „China's South China Sea Militarization Has Peaked”, în *Foreign Policy*, 19 august 2019, URL: <https://foreignpolicy.com/2019/08/19/chinas-south-china-sea-militarization-has-peaked/>

92. SVAROVSKY, Martin; JANDA, Jakub; VICHOVA, Veronika; GURNEY, Joey; KROGER, Sami, *Handbook on Countering Russian and Chinese Interference in Europe. Report*, Konrad Adenauer Stiftung, European Values, 2019, URL: <https://www.europeanvalues.net/vyzkum/handbook-on-counter-russian-and-chinese-interference-in-europe/>
93. TAN, Huileng, „China’s food inflation jump 9.1% in July as the country battles African swine fever”, *CNBC*, 8 august 2019.
94. WALT, Stephen M., „America’s Polarization Is a Foreign Policy Problem Too”, în *Foreign Policy*, 11 martie 2019, URL: <https://foreignpolicy.com/2019/03/11/americas-polarization-is-a-foreign-policy-problem-too/>
95. ZODIAN, Mihai, „Diplomație fragilă în dosarul nuclear nord-coreean”, în *Impact Strategic*, nr. 3-4, 2019.
96. ZODIAN, Mihai, „Eterogenitatea tematicii nucleare și politica mondială”, *Impact Strategic*, nr. 1-2, 2019.
97. ZODIAN, Mihai, „SUA, China și Uniunea Europeană: Tranziția care încă așteaptă”, în: Florian Cîrciumaru, *Evaluare strategică 2018: tendințe și probleme de securitate pe glob*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, 2019.

Website-uri:

1. *Agenția Europeană de Apărare*, URL: <https://www.eda.europa.eu/>
2. *Agerpress*, URL: <https://www.agerpres.ro>
3. *Amnesty International*, URL: <https://www.amnesty.org>
4. *BBC News*, URL: <https://www.bbc.com/news/>
5. *Comisia Europeană*, URL: <https://ec.europa.eu/>
6. *Consiliului UE*, URL: <https://www.consilium.europa.eu/>
7. *Council of the EU*, URL: <https://www.consilium.europa.eu>
8. *Deutsche Welle*, URL: <https://www.dw.com/ro>
9. *Digi24*, URL: <https://www.digi24.ro>
10. *EU Observer*, URL: <https://euobserver.com>
11. *Euronews*, URL: <https://www.euronews.com>
12. *European Commission*, URL: <https://ec.europa.eu>
13. *Financial Times*, URL: <https://www.ft.com/>
14. *Frontex*, URL: <https://frontex.europa.eu>
15. *Hotnews*, URL: <https://mobile.hotnews.ro>
16. *Înaltul Comisariat al ONU pentru Refugiați*, URL: <https://www.unhcr.org>
17. *Mediafax*, URL: <https://www.mediafax.ro/>
18. *NATO*, URL: <https://www.nato.int/>
19. *Parlamentului European*, URL: <https://www.europarl.europa.eu>
20. *Politico.eu*, URL: <https://www.politico.eu/>
21. *Radio Free Europe*, URL: <https://www.rferl.org/>
22. *Relief Web*, URL: <https://reliefweb.int>

23. *Reuters*, URL: <https://www.reuters.com>
24. *RFI România*, URL: <https://www.rfi.ro>
25. *Serviciul European de Acțiune Externă*, URL: <https://eeas.europa.eu/>
26. *The Guardian*, URL: <https://www.theguardian.com/>

EDITURA
UNIVERSITĂȚII NAȚIONALE DE APĂRARE „CAROL I”

Redactor: Cristina BOGZEANU
Tehnoredactor: Iulia COJOCARU
Corectura: Daniela RĂPAN
Lucrarea conține 148 de pagini.

Universitatea Națională de Apărare „Carol I”
Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate
Șoseaua Panduri, nr. 68-72, sector 5, București
Tel.: +41.021.319.56.49, Fax: +41.021.319.57.80
E-mail: cssas@unap.ro, Website: <http://cssas.unap.ro>

760/29.05.2020